МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Навчальний посібник

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2026

УДК 351.74:331.4(075.8)
З 12

Рекомендовано до друку вченою радою ННІ права та міжнародно-правових відносин (протокол № 4 від 28 квітня 2026 року)

Рецензенти:

Пиріг І. В., професор кафедри криміналістики та домедичної допомоги ННІППФПНП ДДУВС, д-р юрид. наук, професор;

Тертишник В.М., професор кафедри правоохоронної діяльності УМСФ, д-р юрид. наук, професор.

Авторський колектив:

Батраченко Т. С. канд. юрид. наук, доцент;

Сухацька І. Ю. канд. хім. наук, доцент;

Поливанюк В. Д., канд. юрид. наук, доцент;

Єфімова І. В., канд. юрид. наук, доцент.

З 12 **Забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів** : навч. посіб. / [Батраченко Т. С., Сухацька І. Ю., Поливанюк В. Д. та ін.]. – Дніпро : Біла К.О., 2026. – 272 с.

ISBN 978-617-645-557-8

Навчальний посібник «Забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів» є комплексним виданням, що охоплює теоретичні, нормативно-правові та практичні аспекти особистої безпеки правоохоронця в сучасних умовах, включаючи виклики воєнного стану, діяльність на деокупованих територіях та інформаційно-психологічну безпеку. У ньому систематизовано основні положення Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів, а також міжнародних стандартів у сфері захисту прав і безпеки осіб, які виконують правоохоронні функції.

Посібник містить детальний аналіз поняття, мети і завдань забезпечення особистої безпеки правоохоронця, класифікацію професійних небезпек, загроз і ризиків, притаманних правоохоронній діяльності. Значна увага приділяється специфіці дій в умовах надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, особливостям забезпечення безпеки в умовах воєнного стану, у деокупованих і постконфліктних територіях, а також протидії гібридним і дистанційним загрозам (мінна небезпека, дронові атаки, обстріли). Представлено характеристику засобів індивідуального та колективного захисту правоохоронців, вимоги до їх застосування й експлуатації. Окремий блок присвячено психологічним і соціальним аспектам особистої безпеки, зокрема профілактиці професійного вигорання та посттравматичних станів, а також питанням інформаційної та персональної безпеки правоохоронця в цифровому середовищі. Розглянуто організаційні засади формування системи особистої безпеки у правоохоронних органах з урахуванням сучасного вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Посібник призначений для викладачів, здобувачів вищої освіти спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність», курсантів і слухачів, науковців, а також практичних працівників правоохоронних органів. Матеріали видання можуть бути використані в навчальному процесі під час підготовки бакалаврів, у системі підвищення кваліфікації та службової підготовки особового складу. Вони сприятимуть формуванню в майбутніх фахівців стійких знань і практичних навичок забезпечення власної безпеки, підвищенню рівня їхньої професійної підготовки та готовності до дій у складних і небезпечних умовах службової діяльності.

УДК 351.74:331.4(075.8)

ISBN 978-617-645-557-8

© Батраченко Т. С., Сухацька І. Ю., Поливанюк В. Д., Єфімова І. В., 2026

ЗМІСТ

Вступ 7

Розділ 1. Теоретичні та організаційні засади забезпечення особистої безпеки правоохоронців 10

1.1. Предмет, мета і завдання забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності. 10

1.2. Правоохоронець як об’єкт підвищеного професійного ризику. 13

1.3. Система забезпечення особистої безпеки у правоохоронних органах. 17

Висновки до розділу 1 20

Контрольні запитання 21

Практичні ситуації (кейси) 21

Тестові завдання 21

Розділ 2. Професійні небезпеки, загрози та ризики у діяльності правоохоронців. 23

2.2. Класифікація загроз життю та здоров’ю правоохоронців. 30

2.3. Криміногенні, соціальні та конфліктні загрози. 35

2.4. Інформаційні та психологічні ризики. 39

2.5. Вплив професійного середовища на рівень безпеки правоохоронця. 45

Висновки до розділу 2 50

Контрольні запитання 51

Практичні ситуації (кейси) 51

Тестові завдання 52

Розділ 3. Безпека правоохоронця в умовах надзвичайних ситуацій та цивільного захисту. 53

3.1. Місце правоохоронних органів у системі цивільного захисту. 53

3.2. Загрози природного та техногенного характеру. 57

3.3. Пожежна, вибухова та електротехнічна небезпека. 67

3.4. Радіаційна, хімічна та біологічна безпека. 70

3.5. Організація евакуації та захисту особового складу. 79

Висновки до розділу 3 84

Контрольні запитання 84

Практичні ситуації (кейси) 85
Тестові завдання 85
Розділ 4. Забезпечення особистої безпеки правоохоронців в умовах воєнного стану 86
4.2. Специфіка загроз у період збройного конфлікту. 94
4.3. Захист особового складу в умовах бойових дій. 104
4.4. Дії правоохоронців у деокупованих та прифронтових районах. 106
4.5. Взаємодія з військовими та іншими суб'єктами безпеки. 111
Висновки до розділу 4 114
Контрольні запитання 114
Практичні ситуації (кейси) 115
Тестові завдання 115
Розділ 5. Безпека правоохоронця в деокупованих і постконфліктних територіях. 116
5.1. Правовий режим деокупованих територій. 116
5.2. Колабораціонізм і кримінально-правові ризики. 123
5.3. Фільтраційні заходи та безпека особового складу. 129
5.4. Міжнародні стандарти та практика ООН, ОБСЄ. 137
Висновки до розділу 5 144
Контрольні запитання 144
Практичні ситуації (кейси) 145
Тестові завдання 145
Розділ 6. Засоби індивідуального та колективного захисту правоохоронців. 146
6.1. Поняття та класифікація засобів захисту. 146
6.2. Засоби індивідуального захисту. 149
6.3. Колективні засоби захисту та укриття. 159
6.4. Організація безпечного службового середовища. 172
6.5. Типові помилки у використанні засобів захисту. 174
Висновки до розділу 6 183
Контрольні запитання 183
Практичні ситуації (кейси) 184
Тестові завдання 184

Розділ 7. Психологічні та соціальні аспекти особистої безпеки..... 185
7.1. Психологічні загрози правоохоронній діяльності..... 185
7.2. Стрес, страх та емоційне вигорання. 194
7.3. Професійна деформація і ризики поведінки. 201
7.4. Самоконтроль і психологічна стійкість. 209
Техніки самоконтролю, що використовуються у підготовці військових і правоохоронців 211
Когнітивні техніки психологічної стійкості. 211
Емоційна регуляція та профілактика зриву. 212
7.5. Психологічна допомога та підтримка особовому складу. 213
Висновки до розділу 7 215
Контрольні запитання 215
Практичні ситуації (кейси) 216
Тестові завдання 216
Розділ 8. Інформаційна та персональна безпека правоохоронця..... 217
8.1. Загрози цифрової епохи для правоохоронців. 217
8.2. Захист персональних та службових даних. 222
8.3. Ризики використання соціальних мереж. 229
8.4. Протидія інформаційним атакам і переслідуванню. 230
8.5. Захист приватного життя та родини правоохоронця. 233
Висновки до розділу 8 235
Контрольні запитання 235
Практичні ситуації (кейси) 235
Тестові завдання 236
Розділ 9. Організація системи особистої безпеки у правоохоронних органах. 237
9.1. Роль керівництва у забезпеченні безпеки особового складу..... 237
9.2. Культура безпеки в підрозділах..... 241
9.3. Планування та управління ризиками. 245
9.4. Професійна етика і безпека. 248
Висновки до розділу 9 254
Контрольні запитання 254

Практичні ситуації (кейси)..... 255
Тестові завдання 255
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 256
Наукова та навчальна література..... 258
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ..... 260
КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК..... 262

ВСТУП

Забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів є однією з базових передумов ефективного функціонування системи публічної безпеки та правопорядку, оскільки держава, делегуючи цим особам владні повноваження і право на застосування примусу, одночасно бере на себе підвищений обов'язок гарантувати їхнє життя, здоров'я, честь і гідність. Такий обов'язок випливає з Конституції України, яка проголошує життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3), закріплює право кожного на життя (ст. 27) і на охорону здоров'я (ст. 49), а також покладає на державу обов'язок утверджувати й забезпечувати права і свободи людини. У сфері правоохоронної діяльності ці конституційні гарантії набувають спеціального змісту, оскільки службові завдання об'єктивно пов'язані з підвищеним рівнем ризику, конфліктності та впливу небезпечних чинників.

Правовий статус і гарантії безпеки правоохоронців конкретизуються у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що держава гарантує правовий і соціальний захист поліцейських, а також безпеку їх та членів їхніх сімей у зв'язку з виконанням службових обов'язків; будь-які посягання на життя, здоров'я, честь, гідність і майно поліцейського тягнуть за собою відповідальність, установлену законом. Аналогічні гарантії містяться у законодавстві, що регулює діяльність інших суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема у Законі України «Про Службу безпеки України», який передбачає державний захист співробітників СБУ та їхніх близьких осіб у разі загроз, пов'язаних із виконанням службових завдань. Кримінально-правовий вимір охорони правоохоронців від посягань відображений у Кримінальному кодексі України, де передбачено спеціальні склади кримінальних правопорушень

за посягання на життя, здоров'я або авторитет працівника правоохоронного органу (зокрема, статті 342-349).

Водночас сучасні умови здійснення правоохоронної діяльності в Україні істотно ускладнені впливом воєнного стану, збройної агресії російської федерації, гібридних загроз, масових переміщень населення, зростанням рівня насильницьких і організованих кримінальних правопорушень, а також поширенням цифрових і інформаційних ризиків. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» і пов'язані з ним нормативні акти визначають особливий порядок діяльності правоохоронних органів, розширюють коло їхніх завдань у сфері оборони, контрдиверсійної діяльності, забезпечення режимних заходів і взаємодії з військовими формуваннями, що об'єктивно підвищує навантаження і небезпеку. Паралельно із цим у системі цивільного захисту (відповідно до Кодексу цивільного захисту України) правоохоронні органи залучаються до реагування на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру, що також формує окремий масив ризиків для життя і здоров'я їхніх працівників.

У такому контексті особиста безпека правоохоронця не може зводитися виключно до елементів тактико-спеціальної чи вогневої підготовки. Вона є комплексною категорією, що поєднує правові гарантії, організаційні механізми, інженерно-технічні засоби захисту, психологічну стійкість, інформаційну безпеку та культуру професійного самозбереження. Саме тому дисципліна «Забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів» має інтегративний характер і спрямована на формування у здобувачів вищої освіти системного бачення ризиків та механізмів їх нейтралізації у межах чинного законодавства і відомчих стандартів.

Метою цього навчального посібника є забезпечення науково обґрунтованого, нормативно вивіреного та практично орієнтованого

викладу питань особистої безпеки правоохоронців для здобувачів спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність» (попередній код – 262 «Правоохоронна діяльність»). Нормативну основу посібника становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, закони України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Бюро економічної безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про правовий режим воєнного стану», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю», а також відкриті підзаконні нормативно-правові акти у сфері службової підготовки, цивільного захисту та охорони праці. Посібник узгоджений із вимогами освітніх стандартів і робочої програми дисципліни. Його завданням є не лише інформування, а формування у майбутніх фахівців здатності ідентифікувати загрози, оцінювати професійні ризики та застосовувати правові й організаційні механізми захисту у реальних умовах служби.

Посібник орієнтований на використання у навчальному процесі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців у сфері правоохоронної діяльності, і покликаний доповнити підручники з кримінального права, адміністративного права, тактико-спеціальної підготовки та цивільного захисту, інтегруючи їхні положення у цілісну доктрину особистої безпеки правоохоронця.

Розділ 1. Теоретичні та організаційні засади забезпечення особистої безпеки правоохоронців

1.1. Предмет, мета і завдання забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності

У цьому посібнику термін «правоохоронець» використовується як узагальнене поняття, що охоплює працівників органів, які виконують правоохоронні, оперативно-розшукові, слідчі, контррозвідувальні, прикордонні, антикорупційні та інші публічно-владні функції у сфері правопорядку та безпеки. Поряд із ним як рівнозначні синоніми вживаються словосполучення «працівник правоохоронного органу», «співробітник», «особовий склад», якщо інше не випливає з контексту.

Предмет забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності охоплює систему правових, організаційних, соціальних, психологічних та інженерно-технічних відносин, що виникають у процесі реалізації правоохоронцями владних повноважень і спрямовані на збереження їхнього життя, здоров’я, честі, гідності, професійної незалежності та приватного життя. У цьому сенсі особиста безпека правоохоронця не є приватною справою окремого працівника, а становить елемент публічного інтересу, оскільки без належного рівня захищеності держава не спроможна ефективно виконувати функції із забезпечення правопорядку, захисту прав людини та національної безпеки.

Конституційною основою такого підходу є положення статті 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров’я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, а також приписи статей 27 і 49, що гарантують право на життя та охорону здоров’я. Для правоохоронної сфери ці загальні гарантії конкретизуються у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про Національну поліцію» закріплює

обов'язок держави забезпечувати правовий і соціальний захист поліцейських та їхню безпеку у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також безпеку членів їхніх сімей. Аналогічні положення містить Закон України «Про Службу безпеки України», який передбачає державний захист співробітників СБУ та їхніх близьких осіб у разі загроз, пов'язаних зі службовою діяльністю. Кримінально-правова охорона цієї сфери забезпечується нормами Кримінального кодексу України, зокрема статтями 342-349, що встановлюють відповідальність за опір, насильство, посягання на життя або інші протиправні дії щодо працівників правоохоронних органів.

У ширшому вимірі предмет забезпечення особистої безпеки охоплює також участь правоохоронців у системі цивільного захисту, визначеній Кодексом цивільного захисту України, та виконання завдань у період воєнного стану відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Залучення правоохоронних органів до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, охорони критичної інфраструктури, протидії диверсійній і терористичній діяльності, забезпечення режимних заходів у прифронтових і деокупованих територіях об'єктивно розширює спектр загроз і підвищує рівень ризику, що потребує спеціальних правових та організаційних механізмів захисту.

Метою забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності є формування такого правового та організаційного середовища, за якого професійні ризики, притаманні виконанню владних і примусових функцій, зводяться до мінімально можливого рівня, а у разі їх реалізації держава здатна оперативно захистити правоохоронця, відновити порушені права та притягнути винних осіб до юридичної відповідальності. Ця мета має не лише охоронний, а й превентивний характер, оскільки ефективна система безпеки покликана попереджати виникнення загроз, а не лише реагувати на їх наслідки.

З огляду на сучасні виклики, включно з гібридними загрозами, масовими соціальними конфліктами, організованою злочинністю та цифровими ризиками, мета забезпечення особистої безпеки доповнюється завданням збереження професійної незалежності та психологічної стійкості правоохоронця, а також захисту його інформаційної сфери й приватного життя. Порушення безпеки у цих вимірах може мати не менш руйнівні наслідки, ніж пряме фізичне посягання, оскільки воно здатне впливати на об'єктивність прийняття рішень, моральний стан та здатність виконувати службові обов'язки.

Завдання забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності випливають із зазначеної мети і мають системний характер. До них належить нормативне закріплення прав і гарантій захисту правоохоронців, організація безпечних умов служби, своєчасна ідентифікація та оцінювання професійних ризиків, впровадження засобів індивідуального та колективного захисту, а також формування у співробітників культури безпеки та відповідального ставлення до власного життя і здоров'я. Окремим завданням є забезпечення психологічної підтримки та профілактика професійного вигорання, що прямо пов'язано з якістю і безпечністю виконання службових функцій. Таким чином, забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності слід розглядати як інтегровану систему, що поєднує правові, організаційні, технічні та соціально-психологічні механізми, спрямовані на захист правоохоронця як носія публічної влади і як людини, права якої підлягають безумовному державному захисту. Саме в цій системній єдності і полягає сучасне розуміння особистої безпеки правоохоронців у правовій державі.

1.2. Правоохоронець як об’єкт підвищеного професійного ризику

Правоохоронець у правовій державі є особою, яка реалізує публічно-владні повноваження з охорони правопорядку, захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії кримінальним правопорушенням. Саме характер цих повноважень – право застосовувати державний примус, обмежувати права і свободи осіб у передбачених законом випадках, втручатися у конфліктні та криміногенні ситуації – зумовлює те, що правоохоронець стає об’єктом підвищеного професійного ризику. Йдеться не лише про статистично більшу ймовірність травмування чи загибелі, а про системну вразливість до фізичних, психологічних, інформаційних і соціальних загроз, що супроводжують виконання службових завдань.

У правовій системі України правоохоронна діяльність здійснюється не одним органом, а системою державних інституцій, наділених спеціальними владними повноваженнями щодо забезпечення правопорядку, протидії кримінальним правопорушенням, захисту прав і свобод людини та інтересів держави. Така модель відповідає положенням Конституції України, яка покладає на державу обов’язок забезпечувати безпеку, правопорядок і захист прав людини, а також принципам поділу владних функцій і спеціалізації органів публічної влади. Відповідно, поняття правоохоронця охоплює не лише працівників одного органу, а широку сукупність осіб, залучених до реалізації кримінально-правової та безпекової функції держави.

Базовим суб’єктом правоохоронної діяльності є Національна поліція України, яка відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності

та підтримання публічної безпеки і порядку. Поліцейські безпосередньо реалізують функції патрулювання, реагування на кримінальні правопорушення, досудового розслідування, превенції та застосування заходів державного примусу, що формує високий рівень професійного ризику, пов'язаний із постійною ймовірністю фізичного протистояння та насильницького впливу з боку правопорушників.

Служба безпеки України, відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України», є спеціальним органом із правоохоронними функціями, на який покладено забезпечення державної безпеки, контррозвідувальний захист, протидію тероризму та захист суверенітету і територіальної цілісності. Співробітники СБУ здійснюють оперативно-розшукову і слідчу діяльність у сфері злочинів проти основ національної безпеки, що об'єктивно супроводжується підвищеним рівнем небезпеки, включно з ризиками диверсій, терористичних актів і цілеспрямованого фізичного та інформаційного впливу.

Органи прокуратури, діяльність яких регламентується Законом України «Про прокуратуру», є складовою системи кримінальної юстиції і здійснюють публічне обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та інші функції, пов'язані з кримінальним переслідуванням. Прокурори, хоча і не є «силовим» підрозділом у вузькому розумінні, входять до кола правоохоронців, оскільки безпосередньо залучені до реалізації кримінально-правової функції держави і стають об'єктами тиску, погроз та посягань з боку зацікавлених осіб і організованих кримінальних структур.

Особливе місце у системі правоохоронних органів займають спеціалізовані антикорупційні та слідчі органи. Так, Національне антикорупційне бюро України, створене на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», є державним правоохоронним органом, уповноваженим на виявлення, припинення і розслідування корупційних

кримінальних правопорушень високого рівня. Детективи НАБУ здійснюють оперативно-розшукову та слідчу діяльність, застосовують негласні заходи і працюють із високоризиковими фігурантами, що зумовлює особливі загрози для їхньої фізичної, інформаційної та психологічної безпеки.

Державне бюро розслідувань, діяльність якого регулюється Законом України «Про Державне бюро розслідувань», здійснює досудове розслідування злочинів, учинених, зокрема, високопосадовцями, суддями, правоохоронцями та військовослужбовцями. Така підслідність об'єктивно формує високий рівень ризику для працівників ДБР, оскільки вони працюють з особами, які мають значні владні, фінансові або силові ресурси і можуть бути зацікавлені у протиправному впливі на хід розслідування.

До системи правоохоронних органів також належать Бюро економічної безпеки України, що діє на підставі Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» та здійснює протидію кримінальним правопорушенням у сфері економіки, а також Державна прикордонна служба України, яка відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» виконує правоохоронні функції щодо охорони державного кордону та протидії незаконному переміщенню осіб і товарів. До кола суб'єктів правоохоронної діяльності у визначених законом межах належать також митні органи, органи і установи виконання кримінальних покарань та інші інституції сектору безпеки і правопорядку.

Нормативне підґрунтя визнання правоохоронця об'єктом підвищеного професійного ризику закріплене і в системі кримінально-правового захисту, зокрема у статтях 342–349 Кримінального кодексу України, які передбачають спеціальну відповідальність за опір, погрозу, насильство або посягання на життя працівника правоохоронного органу. Такі норми відображають усвідомлення державою того, що правоохоронець у процесі виконання службових обов'язків піддається специфічним і підвищеним загрозам, що потребують посиленого правового захисту.

Підвищений професійний ризик правоохоронця має багатовимірний характер. Його фізичний вимір пов’язаний із можливістю безпосереднього насильницького посягання під час затримання, патрулювання, проведення слідчих і оперативних дій, охорони публічного порядку та виконання інших службових завдань. Соціально-криміногенний вимір проявляється у протидії з боку організованих злочинних угруповань, корупційних мереж та радикалізованих середовищ, які мають ресурси для тиску, підкупу, погроз або фізичного усунення правоохоронців. Психологічний вимір полягає у постійному перебуванні у стресових і конфліктних ситуаціях, що може призводити до професійного вигорання, емоційної нестабільності та зниження рівня безпеки поведінки. В умовах цифровізації і гібридних загроз особливого значення набуває інформаційний вимір ризику, який включає загрози розкриття персональних даних, онлайн-переслідування, інформаційні атаки та дискредитаційні кампанії, здатні створювати реальні небезпеки для правоохоронця і його близьких. Захист цієї сфери є складовою загальної системи особистої безпеки і прямо пов’язаний з вимогами законодавства про інформацію та захист персональних даних.

Додатково спектр професійних загроз істотно розширюється в умовах воєнного стану, запровадженого відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», коли правоохоронці залучаються до охорони критичної інфраструктури, протидії диверсійній діяльності, забезпечення режимних заходів у прифронтових і деокупованих територіях. У такому середовищі криміногенні ризики поєднуються з воєнними – обстрілами, мінною небезпекою, терористичними актами, що потребує інтеграції механізмів цивільного захисту, передбачених Кодексом цивільного захисту України, у систему забезпечення особистої безпеки.

Таким чином, правоохоронці в Україні – це не вузька група «силових» працівників, а широка професійна спільнота осіб, які здійснюють

кримінально-правові, оперативно-розшукові, контррозвідувальні, прикордонні, антикорупційні та інші публічно-владні функції у сфері забезпечення правопорядку. Саме належність до цієї системи обумовлює підвищений професійний ризик і потребу в особливих правових та організаційних механізмах особистої безпеки, без яких ефективне виконання правоохоронних функцій у правовій державі є неможливим.

Таблиця 1.1 – Компоненти системи особистої безпеки правоохоронця

Компонент	Зміст
Правовий	Конституційні гарантії, спеціальні закони, кримінально-правовий захист
Інституційний	Суб'єкти забезпечення безпеки, розподіл повноважень і відповідальності
Організаційний	Планування, інструктаж, управління ризиками, культура безпеки
Психологічний	Стійкість, профілактика стресу, психологічна підтримка особового складу
Технічний	Засоби індивідуального та колективного захисту, зв'язок, спорядження
Інформаційний	Захист персональних і службових даних, цифрова гігієна, OPSEC

1.3. Система забезпечення особистої безпеки у правоохоронних органах

Система забезпечення особистої безпеки у правоохоронних органах є складним багаторівневим комплексом правових, організаційних, кадрових, психологічних і технічних заходів, спрямованих на захист життя, здоров’я, честі, гідності та професійної спроможності правоохоронця під час виконання ним службових повноважень і у зв’язку з ними. Її існування зумовлене конституційним принципом пріоритету прав і свобод людини та

обов'язком держави забезпечувати реальні, а не декларативні гарантії безпеки осіб, які здійснюють функції із захисту правопорядку та національної безпеки.

Нормативну основу цієї системи становлять положення Конституції України, яка визнає життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю, а також спеціальне законодавство, що регламентує діяльність правоохоронних органів і встановлює державні гарантії захисту. Зокрема, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Службу безпеки України», Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Бюро економічної безпеки України» та «Про прокуратуру» містять положення про забезпечення безпеки відповідних категорій працівників і членів їхніх сімей. Особливе місце у цій системі займає Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», який встановлює спеціальні заходи захисту осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві або здійснюють правоохоронні функції, у разі загрози їхньому життю, здоров'ю чи майну.

Система забезпечення особистої безпеки правоохоронців має інституційний вимір, який полягає у наявності спеціалізованих підрозділів та механізмів у структурі кожного правоохоронного органу, відповідальних за охорону праці, внутрішню безпеку, кадрову безпеку, протидію корупції та захист. Такі підрозділи здійснюють оцінку ризиків, контроль за дотриманням правил безпеки, організацію захисних заходів щодо працівників, які виконують особливо небезпечні завдання, а також взаємодіють з іншими органами державної влади у випадках виникнення загроз. Організаційний компонент системи охоплює планування і координацію заходів безпеки, що включають підготовку, розроблення внутрішніх інструкцій і стандартів безпечної поведінки, регламентацію порядку дій у небезпечних і надзвичайних ситуаціях, а також систему

інформування і реагування на загрози. Ці елементи формують основу культури безпеки у правоохоронних органах, яка визначає не лише формальні правила, а й повсякденну практику службової діяльності.

Важливим складником системи є психологічне забезпечення, спрямоване на підтримання професійної стійкості правоохоронців, профілактику стресових розладів, професійного вигорання та девіантної поведінки, що може підвищувати ризики для особистої і колективної безпеки. Психологічний супровід включає як первинну підготовку, так і регулярну оцінку психоемоційного стану, кризове консультування та реабілітаційні заходи після участі у травматичних подіях.

Технічний вимір системи забезпечення безпеки охоплює використання засобів індивідуального та колективного захисту, спеціальних засобів, службової зброї, засобів зв'язку, відеофіксації, транспортного забезпечення та сучасних інформаційних технологій, які дозволяють зменшувати рівень небезпеки під час виконання службових завдань. Відповідні вимоги до оснащення і порядку використання таких засобів встановлюються відомчими нормативними актами та стандартами охорони праці.

Особливе значення у структурі системи забезпечення особистої безпеки має правовий захист правоохоронців, який проявляється у кримінально-правових, адміністративно-правових і дисциплінарних механізмах реагування на посягання, погрози чи перешкоджання законній діяльності. Реалізація цих механізмів спрямована не лише на покарання винних, а й на формування превентивного ефекту, що підвищує загальний рівень захищеності особового складу.

В умовах воєнного стану система забезпечення особистої безпеки правоохоронців набуває додаткового виміру, оскільки їхня діяльність поєднує функції правопорядку та елементів безпекового і оборонного сектору. Це зумовлює необхідність інтеграції заходів цивільного захисту,

передбачених Кодексом цивільного захисту України, із відомчими механізмами безпеки, а також посилення міжвідомчої координації у питаннях охорони. Таким чином, система забезпечення особистої безпеки у правоохоронних органах є цілісною, динамічною і багатовимірною конструкцією, що поєднує правові норми, інституційні механізми, організаційні процедури, психологічні інструменти та технічні засоби з метою створення безпечних умов служби. Її ефективність безпосередньо впливає на спроможність правоохоронних органів виконувати свої функції, зберігаючи життя, здоров'я і професійну спроможність в умовах зростаючих безпекових викликів.

Висновки до розділу 1

Особиста безпека правоохоронця є елементом публічного інтересу, а не приватною справою працівника, оскільки від неї залежить спроможність держави забезпечувати правопорядок.

Конституційною основою гарантій безпеки є статті 3, 27 і 49 Конституції України, які конкретизуються у спеціальному законодавстві про правоохоронні органи.

Правоохоронець є об'єктом підвищеного професійного ризику, що має фізичний, соціально-криміногенний, психологічний та інформаційний виміри.

Поняття «правоохоронець» охоплює широке коло суб'єктів: поліцію, СБУ, прокуратуру, НАБУ, ДБР, БЕБ, ДПСУ та інші органи з публічно-владними функціями.

Система забезпечення особистої безпеки є багаторівневою і поєднує правові, інституційні, організаційні, психологічні та технічні компоненти.

В умовах воєнного стану система безпеки інтегрує заходи цивільного захисту та посилену міжвідомчу координацію.

Контрольні запитання

1. Розкрийте предмет, мету і завдання забезпечення особистої безпеки в правоохоронній діяльності.

2. Які конституційні норми становлять основу гарантій безпеки правоохоронців?

3. Чому особисту безпеку правоохоронця розглядають як елемент публічного інтересу?

4. Назвіть виміри підвищеного професійного ризику правоохоронця та наведіть приклади.

5. Які органи належать до системи правоохоронних органів України?

6. Охарактеризуйте інституційний, організаційний, психологічний і технічний компоненти системи безпеки.

7. Яку роль відіграє Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»?

8. Як змінюється система безпеки в умовах воєнного стану?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Слідчий територіального підрозділу отримує анонімні погрози у зв’язку з розслідуванням, яке він веде. Визначте, які правові та організаційні механізми системи забезпечення особистої безпеки можуть бути застосовані, і які органи мають бути залучені.

Кейс 2. У підрозділі відсутня практика оцінювання професійних ризиків перед виконанням завдань. Запропонуйте, які елементи системи безпеки слід запровадити, спираючись на її багаторівневу структуру.

Тестові завдання

1. Найвищою соціальною цінністю згідно зі ст. 3 Конституції України визнаються: а) держава; б) людина, її життя і здоров’я, честь і гідність; в) правопорядок; г) національна безпека.

2. Спеціальні заходи захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, встановлює Закон України: а) «Про Національну поліцію»; б) «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»; в) «Про інформацію»; г) «Про оборону України».

3. Інформаційний вимір професійного ризику правоохоронця включає: а) обстріли; б) онлайн-переслідування та розкриття персональних даних; в) пожежну небезпеку; г) дорожньо-транспортні пригоди.

4. До системи правоохоронних органів НЕ належить: а) НАБУ; б) ДБР; в) Кабінет Міністрів України; г) прокуратура.

5. Превентивний характер мети забезпечення безпеки означає: а) лише покарання винних; б) попередження виникнення загроз, а не тільки реагування на наслідки; в) відмову від застосування сили; г) скорочення штату.

Розділ 2. Професійні небезпеки, загрози та ризики у діяльності правоохоронців

2.1. Поняття небезпеки та ризику у правоохоронній діяльності

Професійна діяльність правоохоронців належить до найбільш ризиконебезпечних видів публічної служби, що зумовлено специфікою функцій із застосування державного примусу, протидії кримінальним правопорушенням, забезпечення публічної безпеки та захисту прав і свобод людини. Виконання цих завдань відбувається у середовищі підвищеної конфліктності, невизначеності та загрози насильства, що перетворює небезпеку і ризик на постійні структурні елементи службової діяльності. Саме тому категорії небезпеки та ризику мають не лише загально-теоретичне, а й чітко виражене правове та прикладне значення у сфері забезпечення особистої безпеки правоохоронців.

У загальнонауковому вимірі *небезпека* розуміється як об’єктивна можливість завдання шкоди життю, здоров’ю, майну чи іншим соціально значущим цінностям. У правоохоронній діяльності небезпека набуває конкретного змісту як потенційна або реальна загроза заподіяння шкоди правоохоронцю в процесі виконання службових обов’язків або у зв’язку з ними. Джерелами такої небезпеки можуть бути як дії правопорушників, так і умови виконання завдання, технічні чинники, організаційні недоліки, інформаційні загрози або соціально-психологічне середовище, у якому перебуває працівник. Небезпека має об’єктивний характер, оскільки її існування не залежить від суб’єктивної оцінки конкретного правоохоронця, а визначається реальною наявністю загроз у професійному середовищі.

Категорія *ризику* є складнішою і водночас більш юридично значущою. Ризик відображає не лише саму наявність небезпеки, а й імовірність її реалізації та можливу тяжкість наслідків, що залежить від прийнятих

рішень, способу дій і рівня професійної підготовки правоохоронця. Якщо небезпека є потенціалом заподіяння шкоди, то ризик – це форма взаємодії з цією небезпекою, що включає усвідомлений або вимушений вибір між альтернативними способами дій у ситуації невизначеності. Саме у цій площині ризик набуває правового значення, оскільки він безпосередньо пов'язаний з оцінкою правомірності, доцільності та професійності дій працівника правоохоронного органу.

У правоохоронній діяльності необхідно розмежовувати професійний ризик як безпекову й управлінську категорію та діяння, пов'язане з ризиком, як окрему обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Професійний ризик характеризує ймовірність заподіяння шкоди життю, здоров'ю, майну або іншим охоронюваним інтересам під час виконання службового завдання, а також можливу тяжкість такої шкоди. Оцінювання професійного ризику використовується під час планування операцій, визначення необхідної кількості працівників, вибору тактики, засобів індивідуального захисту, способів зв'язку, резервних маршрутів та порядку евакуації. Водночас сама наявність професійного ризику не є самостійною правовою підставою для застосування сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї.

Діяння, пов'язане з ризиком, передбачене статтею 42 Кримінального кодексу України, є самостійною обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння. Ризик визнається виправданим, якщо діяння було спрямоване на досягнення значної суспільно корисної мети, такої мети неможливо було досягти без ризикованої дії або бездіяльності, а особа обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для запобігання шкоді правоохоронюваним інтересам. Водночас ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей, екологічної катастрофи або інших надзвичайних подій.

Положення статті 42 КК України не встановлюють загального права правоохоронця застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби чи вогнепальну зброю. Правові підстави, умови та порядок застосування поліцейських заходів примусу визначаються спеціальним законодавством, передусім Законом України «Про Національну поліцію».

Відповідно до статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» до поліцейських заходів примусу належать фізичний вплив, застосування спеціальних засобів і застосування вогнепальної зброї. Загальні вимоги до поліцейського заходу визначено статтею 29 Закону, порядок застосування заходів примусу – статтею 43, а спеціальні підстави застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї – відповідно статтями 44, 45 і 46. Отже, правомірність застосування примусу оцінюється насамперед за спеціальними нормами, що регулюють діяльність поліції.

Застосування сили може відбуватися в обстановці, яка одночасно потребує кримінально-правового оцінювання. Залежно від фактичних обставин можуть застосовуватися положення про необхідну оборону, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, крайню необхідність або діяння, пов’язане з ризиком. Проте кожен із цих правових інститутів має власні підстави, умови та межі.

Необхідна оборона, передбачена статтею 36 КК України, полягає у захисті особи, інших людей, суспільних або державних інтересів від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої для негайного відвернення або припинення такого посягання. Її визначальною ознакою є наявність суспільно небезпечного посягання.

Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, регулюється статтею 38 КК України. Йдеться про дії потерпілого або інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання правопорушника та доставлення його відповідним органам

влади, за умови, що не було допущено перевищення заходів, необхідних для такого затримання.

Крайня необхідність, передбачена статтею 39 КК України, виникає у разі безпосередньої небезпеки для особи, інших людей, суспільних або державних інтересів, якщо цю небезпеку в конкретній обстановці неможливо усунути іншими засобами. На відміну від необхідної оборони, джерелом небезпеки при крайній необхідності не обов'язково є суспільно небезпечне посягання людини: ним може бути аварія, пожежа, стихійне явище, технічна несправність або інша небезпечна подія.

Діяння, пов'язане з ризиком, відрізняється від зазначених інститутів тим, що воно спрямоване на досягнення значної суспільно корисної мети за умов, коли досягти її без ризикованих дій неможливо. Тому стаття 42 КК України може застосовуватися лише після встановлення всіх передбачених нею умов і не може автоматично поширюватися на будь-яку небезпечну службову ситуацію.

Отже, застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї слід визначати як передбачені законом заходи державного примусу, а не як різновид виправданого ризику. Професійний ризик характеризує небезпечність службової діяльності та є предметом управління безпекою; норми статей 36, 38, 39 і 42 КК України визначають окремі обставини, що можуть виключати кримінальну протиправність заподіяння шкоди; Закон України «Про Національну поліцію» встановлює спеціальні повноваження, підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу.

У професійному контексті небезпека і ризик утворюють динамічну систему, у якій об'єктивні загрози взаємодіють із суб'єктивними рішеннями і організаційними умовами. Наприклад, одна й та сама ситуація затримання озброєної особи може мати різний рівень ризику залежно від чисельності наряду, наявності захисних засобів, підготовки

правоохоронців, доступу до інформації та часу на ухвалення рішення. Це означає, що управління ризиками у правоохоронній діяльності не зводиться до усунення небезпеки як такої, а полягає у зниженні ймовірності її реалізації та мінімізації наслідків шляхом правових, організаційних і тактичних рішень.

Нормативне регулювання діяльності правоохоронців також відображає цю логіку. Закони України *«Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань»* та інші акти передбачають, що застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї допускається лише за наявності реальної загрози життю, здоров'ю або законним інтересам, тобто в умовах підвищеної небезпеки і виправданого професійного ризику. Таким чином, ризик не є відхиленням від правопорядку, а виступає його функціональним елементом у сфері правоохоронної діяльності.

У правоохоронній діяльності ризик набуває конкретного правового змісту через інститут застосування заходів державного примусу, передусім фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Нормативним ядром цього регулювання є Закон України «Про Національну поліцію», положення якого відображають загальну доктрину допустимого професійного ризику для всієї системи правоохоронних органів.

Відповідно до *статті 43 Закону України «Про Національну поліцію»* поліцейські мають право застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю виключно у випадках і в порядку, передбачених законом, з дотриманням принципів законності, необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди. Ця норма закріплює фундаментальний принцип: будь-який професійний ризик у застосуванні сили має бути право обґрунтованим і функціонально виправданим.

Згідно зі *статтею 44 Закону «Про Національну поліцію»,* фізична сила може застосовуватися, зокрема, для: – припинення правопорушень; – подолання протидії законним вимогам поліцейського; – затримання особи, яка чинить опір або намагається втекти; – захисту життя і здоров'я громадян або самого поліцейського.

Юридично значущим є те, що закон дозволяє застосування фізичної сили лише за наявності реальної протиправної поведінки, яка створює загрозу охоронюваним законом інтересам. У цьому контексті ризик полягає в тому, що поліцейський, втручаючись у ситуацію, бере на себе небезпеку фізичного протистояння, але робить це з метою припинення більшої шкоди.

Стаття 45 Закону «Про Національну поліцію» регламентує застосування *спеціальних засобів* (кайданків, сльозогінних речовин, гумових кийків, електрошокових пристроїв тощо) і прямо пов'язує їх використання з наявністю *реальної загрози.* Вони можуть застосовуватися, зокрема, для: – захисту осіб від нападу; – відбиття нападу на поліцейського, – припинення масових заворушень; – затримання озброєної або небезпечної особи; – звільнення заручників.

Юридична логіка цієї норми полягає в тому, що спеціальні засоби є формою *керованого професійного ризику:* вони дозволяють нейтралізувати загрозу з меншими наслідками, ніж застосування вогнепальної зброї, але все одно пов'язані з ризиком травмування.

Найвищим рівнем професійного ризику є застосування *вогнепальної зброї,* яке регламентується статтею *46 Закону України «Про Національну поліцію».* Згідно з цією нормою, поліцейський має право застосувати зброю, зокрема, у разі: – захисту від нападу, що загрожує життю або здоров'ю поліцейського чи інших осіб; – звільнення заручників; – відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною; – затримання особи, яка вчинила

тяжкий або особливо тяжкий злочин і намагається втекти; – припинення збройного опору.

Ключовим тут є критерій реальної загрози життю або здоров'ю, а не гіпотетичної небезпеки. Саме наявність такої загрози трансформує застосування зброї з кримінально караного насильства у виправданий професійний ризик, що служить захисту вищих правових цінностей.

Ця модель повністю кореспондує з *положеннями статті 42 Кримінального кодексу України,* яка визнає правомірним заподіяння шкоди в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети. У правоохоронній діяльності такою метою виступає захист життя, правопорядку, безпеки суспільства і держави.

Отже, застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї є не проявом свавілля, а юридично інституціоналізованою формою виправданого професійного ризику, в межах якої правоохоронець має право поставити під загрозу власну безпеку і заподіяти шкоду правопорушнику для відвернення значно більшої шкоди охоронюваним законом цінностям. Саме ця нормативна конструкція є правовою основою всієї системи особистої безпеки правоохоронців.

В умовах сучасних викликів – організованої злочинності, корупційних схем, терористичних загроз, а також дії воєнного стану – небезпека і ризик набувають системного характеру. Вони перестають бути епізодичними явищами і перетворюються на постійне професійне середовище, у якому функціонує правоохоронець. Це означає, що забезпечення особистої безпеки не може обмежуватися індивідуальною обережністю або формальним дотриманням інструкцій, а має ґрунтуватися на комплексному підході до ідентифікації, оцінки та управління ризиками на рівні органу, підрозділу і конкретного працівника.

Таким чином, небезпека у правоохоронній діяльності є об'єктивною характеристикою професійного середовища, що відображає наявність

потенційних загроз, тоді як ризик – це правово й управлінськи значуща форма взаємодії з цими загрозами, яка визначає межі допустимої поведінки правоохоронця у конкретній ситуації. Усвідомлення і правильне правове розуміння цих категорій є необхідною передумовою побудови ефективної системи забезпечення особистої безпеки особового складу правоохоронних органів.

2.2. Класифікація загроз життю та здоров'ю правоохоронців

Загрози життю та здоров'ю правоохоронців є не випадковим явищем, а закономірним наслідком самої природи правоохоронної діяльності, що передбачає постійне втручання у сферу протиправної поведінки, конфліктів інтересів, соціальної напруги та криміногенного середовища. Для формування ефективної системи забезпечення особистої безпеки принципово важливо не лише констатувати наявність небезпеки, а й здійснювати її структурований аналіз, який дозволяє виявляти закономірності, прогнозувати ризики та формувати адекватні захисні стратегії. Саме таку функцію виконує класифікація загроз, що є методологічною основою управління безпекою у правоохоронних органах.

У науковому та прикладному вимірі загрози життю і здоров'ю правоохоронців доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних факторів, що виникають у процесі виконання службових повноважень і можуть реалізуватися у формі фізичної шкоди, психологічної травми або довготривалих негативних наслідків для професійної та особистої сфери працівника. Ці загрози не є однорідними, вони відрізняються за походженням, інтенсивністю, формами прояву та правовими наслідками, що зумовлює необхідність їх багаторівневої класифікації.

Передусім загрози поділяються на *умисні та неумисні.* Умисні загрози мають свідомий, цілеспрямований характер і походять від осіб

або груп, які прагнуть заподіяти шкоду правоохоронцю у зв'язку з його службовою діяльністю. Йдеться про напади на поліцейських, детективів НАБУ, слідчих ДБР, співробітників СБУ чи прикордонників, замахи на їх життя, використання вогнепальної чи холодної зброї, вибухових пристроїв, організацію засідок або переслідування членів сімей з метою тиску чи помсти. Неумисні загрози, навпаки, виникають як побічний наслідок службової діяльності, наприклад дорожньо-транспортні пригоди під час переслідування, травмування при виконанні фізично складних операцій, поранення внаслідок технічних несправностей зброї або спецзасобів, а також негативний вплив небезпечного середовища, у якому здійснюється служба.

За джерелом походження загрози можуть *бути криміногенні, соціальні, організаційні та техногенні.* Криміногенні загрози формуються внаслідок протиправної діяльності правопорушників, організованих злочинних угруповань, терористичних або диверсійних структур. Саме ця категорія загроз є найбільш небезпечною, оскільки вона поєднує цілеспрямованість, високий рівень насильства і здатність до ескалації. Соціальні загрози виникають унаслідок негативного ставлення частини суспільства до правоохоронців, масових протестів, футбольного хуліганства, радикалізації окремих груп населення, а також інформаційних кампаній дискредитації, що можуть провокувати фізичні напади. Організаційні загрози пов'язані з недоліками планування, нестачею особового складу, перевантаженням працівників, відсутністю належного інструктажу або забезпечення засобами захисту. Техногенні загрози походять від технічних засобів, транспортних засобів, озброєння, інженерних конструкцій, вибухонебезпечних або токсичних речовин, з якими стикаються правоохоронці у процесі служби.

Залежно від характеру впливу загрози можуть бути *фізичними, психологічними та інформаційними.* Фізичні загрози пов'язані з безпосереднім

ризиком травмування або загибелі, включаючи напади, обстріли, вибухи, пожежі, застосування зброї чи спеціальних засобів проти правоохоронців. Психологічні загрози проявляються у вигляді систематичних погроз, переслідування, залякування, шантажу, що може призводити до хронічного стресу, тривожних розладів, професійного вигорання і зниження здатності адекватно оцінювати ризики. Інформаційні загрози пов'язані з розкриттям персональних даних, публічним цькуванням у медіа та соціальних мережах, кіберпереслідуванням і використанням цифрових технологій для організації нападів або тиску на правоохоронців і їхні родини.

За масштабом і спрямованістю загрози можуть бути *індивідуальними, груповими та системними.* Індивідуальні загрози спрямовані проти конкретного правоохоронця у зв'язку з його участю у певній справі, оперативній розробці чи судовому процесі. Групові загрози охоплюють підрозділи або окремі категорії, наприклад під час масових заворушень, спецоперацій або охорони публічних заходів. Системні загрози виникають тоді, коли протиправні сили намагаються дестабілізувати діяльність правоохоронних органів у цілому, що проявляється у хвилях нападів, підпалах, інформаційних кампаніях та підриві довіри до державних інституцій.

В умовах *воєнного стану та гібридної війни* система загроз життю і здоров'ю правоохоронців зазнає якісної трансформації, оскільки традиційні криміногенні ризики доповнюються і переплітаються з воєнними та безпековими факторами. Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», правоохоронні органи залучаються до виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням оборони держави, охороною критичної інфраструктури, протидією диверсійно-розвідувальній діяльності та підтриманням публічного порядку в умовах збройної агресії. Це означає, що правоохоронець функціонує у середовищі, де кримінальні загрози поєднуються з воєнними, а цивільний простір стає потенційною зоною бойових і диверсійних дій.

Воєнні та гібридні загрози включають не лише *пряме вогневе ураження* у вигляді обстрілів, ракетних ударів, застосування артилерії чи безпілотних літальних апаратів, але й *мінну небезпеку,* залишені боєприпаси, саморобні вибухові пристрої та пастки, які використовуються диверсійними групами. Для правоохоронців, які працюють у прифронтових, деокупованих або тилових регіонах, це означає постійний ризик загибелі або тяжкого поранення під час виконання звичайних, на перший погляд, завдань – огляду місця події, патрулювання, перевірки приміщень, супроводу колон, охорони об'єктів інфраструктури.

Особливу небезпеку *становлять диверсійні та терористичні загрози*, які спрямовані безпосередньо проти представників правоохоронних органів як символів державної влади. Такі загрози можуть проявлятися у вигляді засідок, вибухів поблизу відділів поліції, нападів на патрулі, використання цивільних осіб як прикриття, а також застосування замаскованих вибухових пристроїв у транспортних засобах чи громадських місцях. У цій ситуації правоохоронець стає не лише суб'єктом протидії злочинності, а й *об'єктом воєнного ураження,* що істотно підвищує рівень професійного ризику.

Не менш значущим є *інформаційно-психологічний вимір гібридних загроз,* який реалізується через дезінформацію, фейкові повідомлення, кампанії дискредитації, кібератаки та маніпулятивні наративи, спрямовані на підрив довіри до правоохоронних органів і деморалізацію правоохоронців. Такі операції можуть створювати атмосферу недовіри, провокувати агресію з боку населення, ускладнювати виконання службових завдань і підвищувати ризик фізичних нападів на правоохоронців у побутових і службових ситуаціях. У цьому сенсі інформаційні загрози мають прямий зв'язок із фізичною безпекою, оскільки вони формують соціальне середовище, у якому реалізуються насильницькі посягання.

Таблиця 2.2 – Співвідношення базових категорій безпеки

Категорія	Зміст
Небезпека	Об'єктивна можливість настання несприятливих наслідків (потенційний стан)
Загроза	Конкретизована, спрямована небезпека з вираженим джерелом і об'єктом
Ризик	Імовірність реалізації загрози та масштаб очікуваної шкоди
Шкода	Фактично завдані негативні наслідки життю, здоров'ю, правам чи інтересам

Таблиця 2.1 – Категорії професійних ризиків правоохоронця

Категорія ризику	Джерело	Можливі наслідки	Засоби мінімізації
Фізичний	Напад, обстріл, вибух, ДТП	Травмування, загибель	ЗІЗ, тактика дій, зв'язок, укриття
Психологічний	Стрес, ПТСР, виго-рання	Помилки, агресія, виснаження	Психологічний супровід, відпочинок
Інформаційний	Витік даних, доксинг, соцмережі	Шантаж, переслідування	Цифрова гігієна, захист даних
Криміногенний	Помста, тиск зло-чинних груп	Погрози, посягання на родину	Держзахист, опе-ративні заходи
Техногенний / НС	Пожежа, аварія, хімічна загроза	Отруєння, ураження	Засоби РХБ-захисту, евакуація

У сукупності воєнні і гібридні загрози створюють для правоохоронців середовище багаторівневої небезпеки, де ризики виникають одночасно у фізичній, психологічній, інформаційній і соціальній площинах. Саме тому забезпечення їхньої безпеки в умовах воєнного стану потребує інтеграції механізмів кримінально-правового захисту, цивільного захисту та безпеково-оборонних заходів, передбачених Кодексом цивільного захисту України та спеціальним законодавством. У таких умовах правоохоронець виконує свої функції фактично на стику системи правопорядку і системи

національної безпеки, що об’єктивно зумовлює винятково високий рівень професійного ризику і потребу у спеціальних, посилених гарантіях особистої безпеки.

Таким чином, загрози життю та здоров’ю правоохоронців є багатовимірною і динамічною системою факторів, які потребують диференційованого підходу до ідентифікації, оцінки та нейтралізації. Науково обґрунтована класифікація цих загроз створює методологічну основу для формування ефективних стратегій управління ризиками, планування службових операцій і розвитку цілісної системи забезпечення особистої безпеки у правоохоронних органах.

2.3. Криміногенні, соціальні та конфліктні загрози

Криміногенні, соціальні та конфліктні загрози становлять одну з найбільш значущих і водночас складних категорій небезпек у професійній діяльності правоохоронців, оскільки вони формуються на стику протиправної поведінки, соціальної напруги та міжособистісних і групових конфліктів. На відміну від техногенних або випадкових ризиків, ці загрози мають переважно свідомий і цілеспрямований характер, що істотно підвищує їхню небезпечність та ускладнює прогнозування і нейтралізацію. Саме в цьому середовищі правоохоронець найчастіше стає безпосереднім об’єктом агресії, тиску або насильницького впливу у зв’язку зі здійсненням своїх службових повноважень.

Криміногенні загрози виникають унаслідок протидії з боку осіб, які вчиняють або готуються вчинити кримінальні правопорушення, а також з боку організованих злочинних угруповань і корупційних мереж. У цій площині правоохоронець розглядається правопорушниками як безпосередня перешкода для досягнення злочинних цілей, що зумовлює готовність до застосування насильства, залякування або інших форм

протиправного впливу. Затримання підозрюваних, проведення обшуків, вилучення майна, негласні слідчі дії, допити та участь у судових процесах створюють ситуації, у яких правоохоронець вступає у прямий конфлікт із зацікавленими особами, що істотно підвищує ризик нападу, помсти або переслідування.

Особливо небезпечними є криміногенні загрози, що походять від організованої злочинності, оскільки такі структури мають ресурси для тривалого і системного впливу на правоохоронців. Йдеться не лише про фізичні напади, а й про спроби підкупу, шантажу, використання компрометуючої інформації, тиску через родичів або інформаційні кампанії дискредитації. У таких умовах загроза безпеці правоохоронця виходить за межі окремої службової ситуації і набуває довготривалого, персоналізованого характеру.

Соціальні загрози формуються в ширшому суспільному контексті і пов’язані з рівнем довіри до правоохоронних органів, соціальною напругою, політичною поляризацією, економічними труднощами та поширенням радикальних настроїв. Масові протести, футбольні фанатські рухи, вуличні акції, стихійні зібрання та інші форми колективної поведінки можуть переростати у конфлікти з правоохоронцями, які виконують функції підтримання публічного порядку. У таких ситуаціях навіть правомірні дії поліції або інших органів можуть сприйматися частиною учасників як провокаційні, що підвищує ризик агресії, побиттів, кидання предметів або застосування саморобних засобів ураження.

Соціальні загрози також посилюються в умовах інформаційної поляризації та дезінформації, коли у медіа та соціальних мережах формуються негативні або спотворені образи правоохоронців, що сприяє легітимації насильства проти них у свідомості окремих осіб або груп. У такому середовищі навіть повсякденне виконання службових обов’язків може супроводжуватися високим рівнем психологічного і фізичного ризику.

Конфліктні загрози виникають у процесі безпосередньої взаємодії правоохоронця з громадянами, потерпілими, підозрюваними, свідками або іншими учасниками правовідносин. Ці загрози можуть мати як криміногенний, так і некримінальний характер, наприклад під час сімейних конфліктів, примусових виселень, виконання судових рішень, реагування на домашнє насильство чи конфлікти на ґрунті алкогольного або наркотичного сп'яніння. Для таких ситуацій характерні емоційна напруга, непередбачуваність поведінки учасників і швидка ескалація агресії, що створює безпосередню небезпеку для життя і здоров'я правоохоронця.

У сукупності криміногенні, соціальні та конфліктні загрози формують високоризикове професійне середовище, у якому правоохоронець змушений діяти на межі фізичної, психологічної та правової стійкості. Їхня взаємодія створює складну мережу ризиків, що вимагає від правоохоронних органів не лише індивідуальної підготовки, а й розбудови комплексних організаційних, правових і психологічних механізмів захисту, спрямованих на мінімізацію загроз і збереження життя та здоров'я працівників.

В умовах дії *воєнного стану*, запровадженого відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», криміногенні, соціальні та конфліктні загрози у діяльності правоохоронців набувають якісно нового характеру. Воєнний стан не усуває звичайну злочинність і соціальні конфлікти – навпаки, він радикально ускладнює їхню структуру, поєднуючи кримінальні прояви з елементами воєнної та гібридної небезпеки.

Криміногенні загрози в умовах воєнного стану пов'язані не лише з класичною злочинністю, а й із незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухових речовин, воєнного майна, діяльністю диверсійно-розвідувальних груп, колабораціоністів та мародерів. Для правоохоронців це означає, що кожне затримання, обшук, перевірка документів чи патрулювання може супроводжуватися ризиком зустрічі з озброєною особою або групою,

здатною діяти за військовими або напіввійськовими тактиками. Таким чином, навіть формально «звичайні» кримінальні ситуації в умовах війни перетворюються на потенційно бойові зіткнення.

Соціальні загрози у воєнний період також зазнають трансформації. Вимушене переміщення мільйонів осіб, втрата житла, родичів, роботи, постійна тривожність і стрес створюють середовище високої соціальної напруги. У таких умовах будь-яка поліцейська дія – перевірка документів, комендантська година, обмеження пересування – може сприйматися як репресивна, провокувати агресію або неконтрольовані конфлікти. Правоохоронець опиняється між завданням забезпечення режимних заходів і необхідністю працювати з психологічно травмованим населенням, що значно підвищує ризик непередбачуваних нападів. Конфліктні загрози у воєнний час мають тенденцію до швидкої ескалації, оскільки емоційна напруга, страх і відчай знижують поріг агресії. Сімейні конфлікти, спори за майно, питання евакуації, розподілу гуманітарної допомоги, виконання військово-адміністративних вимог можуть переростати у насильницькі сутички з правоохоронцями. При цьому агресія часто підкріплюється наявністю зброї або вибухових предметів у цивільному обігу, що є характерною рисою воєнного періоду. Таким чином, воєнний стан не замінює криміногенні, соціальні та конфліктні загрози, а накладається на них, створюючи середовище багаторівневої небезпеки, у якому правоохоронець постійно перебуває на межі між цивільним правопорядком і воєнною реальністю. Це зумовлює принципово вищий рівень професійного ризику і потребу у спеціальних підходах до забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів.

2.4. Інформаційні та психологічні ризики

У сучасній правоохоронній діяльності загрози життю і безпеці правоохоронців дедалі частіше мають не лише фізичний, а й інформаційно-психологічний характер, що відображає трансформацію злочинності, розвиток цифрових технологій і поширення гібридних форм протидії державі. Інформаційні та психологічні ризики не завжди проявляються у формі безпосереднього насильства, однак вони здатні створювати умови, у яких фізичні загрози стають більш імовірними, а професійна ефективність правоохоронців – істотно знижується. Саме тому ці ризики мають розглядатися як повноцінна складова системи небезпек у діяльності правоохоронних органів.

Інформаційні ризики пов'язані з використанням даних, цифрових технологій та медіапростору як інструментів цілеспрямованого впливу на правоохоронців, підриву їхньої особистої безпеки, професійної репутації та здатності ефективно виконувати службові обов'язки. У сучасному цифровому середовищі інформація про правоохоронця, його сім'ю, службову діяльність, місце проживання, маршрути пересування, професійні контакти та коло спілкування стає окремим об'єктом посягання і може бути використана як засіб тиску, шантажу, організації фізичних нападів або психологічного переслідування.

До найбільш небезпечних форм інформаційних загроз належить *незаконне збирання, обробка та поширення персональних даних правоохоронців,* зокрема відомостей про адресу проживання, склад сім'ї, місце навчання дітей, телефони, електронну пошту та інші ідентифікатори. Такі дії прямо суперечать вимогам *Закону України «Про захист персональних даних»,* який встановлює, що обробка персональних даних допускається лише за згодою суб'єкта або на інших законних підставах і з дотриманням

принципу безпеки даних. У випадку правоохоронців порушення цього режиму створює не лише приватно-правову, а й публічно-безпекову загрозу, оскільки може безпосередньо призвести до посягань на життя і здоров'я.

Особливу небезпеку становить *доксинг* – цілеспрямоване розкриття та поширення персональних даних правоохоронця у відкритому доступі з метою його залякування, дискредитації або організації фізичного переслідування. У сучасних умовах такі дії часто супроводжуються масовими кампаніями у соціальних мережах, закликами до насильства або «покарання» представників влади, що створює реальні ризики для їхньої фізичної безпеки. При цьому швидкість поширення інформації у цифровому середовищі значно перевищує можливості її правового блокування або спростування, що посилює небезпеку таких посягань.

Окремим різновидом інформаційних загроз є незаконний доступ до службової інформації, включаючи дані досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності, маршрути патрулювання, склади нарядів або плани спеціальних операцій. Такі дії підпадають під дію законодавства про державну таємницю, службову інформацію та інформаційну безпеку, проте їхні наслідки для особистої безпеки правоохоронців є безпосередніми і часто незворотними, оскільки витік такої інформації може дозволити злочинцям підготувати засідки, уникнути затримання або організувати напад.

У сучасних умовах інформаційні ризики також реалізуються через кампанії дезінформації та дискредитації, спрямовані на підрив довіри до правоохоронних органів і конкретних працівників. Поширення фейкових повідомлень, маніпулятивних відео, сфабрикованих «доказів» або перекручених фактів може формувати негативний образ правоохоронця у суспільстві, створювати атмосферу ворожості і легітимізувати агресію проти нього. У такому середовищі навіть правомірні службові дії можуть

сприйматися як злочинні, що підвищує ризик конфліктів і фізичних нападів з боку окремих громадян або радикалізованих груп.

В умовах *гібридної війни* інформаційні загрози набувають ще більш системного характеру, оскільки використовуються як елемент інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на ослаблення інститутів державної влади. Правоохоронці у цьому контексті виступають не лише як службові особи, а як символи правопорядку і суверенітету, що робить їх пріоритетними цілями для ворожих інформаційних атак. Такі операції можуть поєднувати дезінформацію, кібератаки, доксинг і психологічний тиск, створюючи багаторівневе середовище небезпеки, у якому інформаційні загрози безпосередньо трансформуються у фізичні ризики.

Питання інформаційної, цифрової та персональної безпеки, протидії доксингу й кампаніям дискредитації детально розглянуто в розділі 8 цього посібника.

Психологічні ризики у діяльності правоохоронців є одним із найбільш недооцінених, але водночас найбільш небезпечних чинників професійної вразливості, оскільки вони безпосередньо впливають на здатність особи адекватно сприймати реальність, приймати рішення і контролювати власну поведінку в екстремальних умовах. Постійне перебування у ситуаціях конфлікту, насильства, загрози життю, спостереження людських трагедій, поранень і смерті формує у правоохоронців хронічне психоемоційне напруження, яке не зникає автоматично після завершення конкретної операції або робочої зміни. Це напруження має властивість накопичуватися, створюючи стан тривалої психічної перевтоми, що поступово знижує стійкість до стресу та підвищує вразливість до помилок.

У клініко-психологічному вимірі такі умови сприяють розвитку широкого спектра розладів – від *тривожних і депресивних станів до посттравматичного стресового розладу (ПТСР),* який характеризується

нав’язливими спогадами, порушенням сну, підвищеною збудливістю, емоційною відчуженістю та труднощами у концентрації уваги. Для правоохоронця ПТСР або інші стресові розлади мають не лише медичне, а й безпекове значення, оскільки вони можуть порушувати здатність адекватно оцінювати загрози, швидко реагувати на зміну обстановки і контролювати застосування сили або зброї. У такому стані зростає ризик як невиправдано агресивних, так і небезпечно пасивних дій.

Психологічні ризики істотно посилюються у ситуаціях, коли правоохоронець перебуває під систематичним тиском, що може проявлятися у вигляді погроз фізичною розправою, переслідування, залякування членів сім’ї, інформаційних атак або публічної дискредитації. Такий тиск створює відчуття постійної небезпеки навіть поза межами служби, руйнуючи межу між професійним і приватним життям. У поєднанні з високим рівнем відповідальності за прийняті рішення і обмеженими можливостями для повноцінного відновлення це формує ефект накопиченого стресу, який проявляється у вигляді емоційної виснаженості, дратівливості, імпульсивності, зниження самоконтролю та втрати професійної дистанції.

У такому стані правоохоронець стає більш уразливим не лише до внутрішніх психологічних зривів, а й до зовнішніх загроз, оскільки зниження концентрації уваги, сповільнення реакцій або, навпаки, надмірна імпульсивність підвищують ймовірність травмування, неправомірного застосування сили або помилкових управлінських рішень. Таким чином, психологічні ризики мають не лише індивідуальний, а й організаційний і правовий вимір, оскільки вони впливають на безпеку всього підрозділу, довіру суспільства до правоохоронних органів і законність застосування примусових заходів.

У сучасних умовах, особливо під час воєнного стану та гібридних загроз, психологічне навантаження на правоохоронців додатково зростає

через постійну невизначеність, контакт із травмованим населенням, ризик диверсій і терористичних актів, а також інформаційно-психологічні операції, спрямовані на деморалізацію персоналу. Це вимагає визнання психологічної безпеки як повноцінної складової системи особистої безпеки правоохоронців, без якої фізичні та правові механізми захисту втрачають свою ефективність.

В умовах гібридної війни інформаційні та психологічні ризики перетворюються на системні інструменти цілеспрямованого впливу на правоохоронців як ключовий елемент державної інституційної стійкості. Сучасні загрози більше не обмежуються фізичним насильством або прямими воєнними діями, а реалізуються через складні комбінації інформаційних операцій, психологічного тиску, цифрового переслідування та маніпуляції суспільною свідомістю. У цьому контексті правоохоронець стає не лише об'єктом індивідуального переслідування, а й ціллю стратегічних впливів, спрямованих на підрив довіри до правоохоронної системи в цілому.

Однією з ключових форм таких впливів є дезінформація, яка полягає у навмисному поширенні неправдивих або перекручених відомостей про діяльність правоохоронних органів і конкретних працівників з метою їх дискредитації, деморалізації та провокування соціальної ворожості. Через соціальні мережі, анонімні телеграм-канали, підконтрольні медіа та фейкові інформаційні ресурси формуються наративи, що представляють правоохоронців як корумпованих, жорстоких або нелегітимних, навіть коли їхні дії є правомірними і спрямованими на захист правопорядку. Така дезінформація здатна створювати атмосферу загальної недовіри, у якій будь-яке втручання правоохоронця сприймається як загроза, що істотно підвищує ризик агресивних реакцій з боку громадян і радикалізованих груп.

Важливим елементом гібридних впливів є також психологічний тиск, який може здійснюватися як безпосередньо, так і через інформаційні

канали. Погрози фізичною розправою, залякування, поширення компрометуючих матеріалів, маніпулятивні повідомлення про можливі наслідки для кар'єри або сім'ї правоохоронця створюють стан постійної тривоги та невизначеності. Такий тиск спрямований на те, щоб зламати психологічну стійкість, знизити мотивацію до виконання службових обов'язків і спонукати до уникнення складних або небезпечних завдань. У поєднанні з високим рівнем професійної відповідальності це може призводити до внутрішніх конфліктів, вигорання та помилок у прийнятті рішень.

Окремим різновидом інформаційно-психологічних загроз є *сталкінг та цифрове переслідування правоохоронців*, які реалізуються через систематичне стеження за їхньою діяльністю в мережі, збір і аналіз відкритих даних, відстеження переміщень, контактів і публічної активності. Використовуючи соціальні мережі, геолокаційні сервіси, витоки баз даних або фішингові атаки, зловмисники можуть створювати детальні профілі правоохоронців, що дозволяє планувати подальший тиск, шантаж або навіть фізичні напади. У такому середовищі межа між онлайн- і офлайн-загрозами стирається, а інформаційні атаки безпосередньо трансформуються у ризики для життя і здоров'я.

Сукупність дезінформації, психологічного тиску та сталкінгу формує середовище перманентної небезпеки, у якому правоохоронець може втрачати відчуття підтримки з боку держави і суспільства, що є однією з цілей гібридних впливів. Підрив довіри до правоохоронної системи та деморалізація її персоналу зменшують ефективність правозастосування і послаблюють спроможність держави реагувати на внутрішні й зовнішні загрози. Саме тому захист інформаційної та психологічної безпеки має розглядатися не як допоміжний елемент, а як структурна складова загальної системи особистої безпеки у правоохоронних органах, що вимагає комплексних правових, організаційних і технічних заходів.

Психологічні аспекти професійної діяльності – стрес, посттравматичний стресовий розлад, емоційне вигорання, професійна деформація та психологічна підтримка особового складу – докладно висвітлено в розділі 7.

2.5. Вплив професійного середовища на рівень безпеки правоохоронця

Професійне середовище, у якому функціонує правоохоронець, є одним із ключових детермінантів рівня його особистої безпеки, оскільки воно визначає не лише характер і інтенсивність зовнішніх загроз, а й наявність або відсутність внутрішніх механізмів захисту, підтримки та контролю. На відміну від випадкових або ситуативних ризиків, вплив професійного середовища має системний характер, що проявляється у його постійності, відтворюваності та взаємозалежності складових елементів: організаційних правил, правових регламентів, кадрової політики, технічного забезпечення і професійної культури. Саме ця сукупність визначає, у яких умовах правоохоронець приймає рішення, якими ресурсами він володіє у кризовій ситуації, чи може розраховувати на підтримку керівництва та колег, і наскільки захищеним він є від як фізичних, так і правових наслідків своїх дій. Тому професійне середовище формує не окремі епізодичні ризики, а стійку модель безпеки або небезпеки, яка супроводжує правоохоронця протягом усього його службового шляху і визначає реальний рівень його захищеності незалежно від конкретної оперативної ситуації.

Одним із базових компонентів професійного середовища є організаційна структура правоохоронного органу, яка визначає розподіл повноважень, відповідальності та інформаційних потоків. Організаційна структура правоохоронного органу – це система формально визначених

підрозділів, посад, рівнів управління та функціональних зв'язків, через які реалізуються повноваження держави у сфері забезпечення правопорядку і безпеки. Вона визначає не лише те, *хто що робить*, а й *хто за що відповідає, хто ухвалює рішення, хто несе ризики і хто забезпечує захист працівника у кризовій ситуації*.

Типова організаційна структура правоохоронного органу включає кілька взаємопов'язаних рівнів.

Перший рівень – *стратегічне управління*. Це керівництво органу (Голова, Директор, Начальник, Колегія), яке визначає політику, пріоритети, стандарти безпеки, затверджує інструкції, накази і порядок застосування сили. Саме на цьому рівні формується те, наскільки правоохоронець юридично захищений у своїх діях.

Другий рівень – *оперативно-управлінський*. До нього належать департаменти, управління, служби (кримінальна поліція, слідчі підрозділи, оперативні служби, підрозділи внутрішньої безпеки, спецпідрозділи). Саме тут визначається, хто і як буде виконувати завдання, як здійснюється координація, підтримка, резерви, логістика і прикриття.

Третій рівень – *територіальні та лінійні підрозділи*, де безпосередньо працює правоохоронець: відділи поліції, слідчі відділи, патрулі, оперативні групи, прикордонні наряди, детективські групи. Саме цей рівень несе основний фізичний ризик, але залежить від усіх попередніх рівнів щодо наказів, підтримки і захисту.

Четвертий рівень – *забезпечувальні підрозділи*, які безпосередньо впливають на безпеку: кадрові служби, підрозділи психологічного забезпечення, внутрішньої безпеки, юридичні служби, служби матеріально-технічного та інформаційного забезпечення. Якщо ці підрозділи працюють ефективно, правоохоронець має захист, підтримку, ресурси і правове прикриття; якщо ні – він залишається сам на сам із ризиком.

Наприклад, у структурі Національної поліції України ця модель реалізується так: МВС формує політику – Національна поліція як центральний орган – департаменти (патрульна поліція, кримінальна поліція, слідство, спецпідрозділи) – головні управління в областях – районні та міські відділи – конкретні патрулі, слідчі групи, наряди.

Якщо в цій структурі порушений зв'язок – наприклад, керівництво не забезпечує чітких наказів, юридичного прикриття або ресурсів – то навіть високопрофесійний патруль чи слідчий опиняється в небезпечному становищі.

Отже, організаційна структура безпосередньо визначає рівень особистої безпеки правоохоронця, оскільки вона задає: – чи є у нього правовий захист; – чи має він оперативну підтримку; – чи забезпечений він ресурсами і технікою; – і чи не буде він залишений наодинці з наслідками власних службових дій.

Саме тому у слабко організованих, фрагментованих або формально керованих структурах рівень ризику для кожного окремого правоохоронця істотно зростає, навіть за однакових зовнішніх загроз.

Важливим елементом професійного середовища є також правовий режим діяльності, який визначається законодавством, підзаконними актами та внутрішніми інструкціями. Чіткість і узгодженість правових норм щодо застосування фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, затримання та інших примусових заходів прямо впливають на відчуття правової захищеності правоохоронця. У разі нормативної невизначеності або суперечливості правил працівник змушений діяти в умовах підвищеного правового ризику, що може призводити як до надмірної обережності, так і до невиправдано жорстких дій, обидва з яких підвищують загрозу для його безпеки. Відтак, організаційно-правове середовище, у якому функціонує правоохоронець, визначається не абстрактними управлінськими схемами, а конкретною системою

нормативних актів і внутрішніх інструкцій, що регламентують його повноваження, межі відповідальності та алгоритми дій у небезпечних ситуаціях. В Україні базовою правовою основою діяльності поліцейських є Закон України «Про Національну поліцію», який у статтях 42-46 закріплює перелік і порядок застосування поліцейських заходів примусу, включно з фізичною силою, спеціальними засобами та вогнепальною зброєю. Саме ці норми формують правові межі допустимого професійного ризику і визначають, у яких ситуаціях правоохоронець має право діяти активно для захисту життя, здоров'я і правопорядку.

Ці законодавчі положення деталізуються у внутрішніх нормативних актах системи МВС та Національної поліції, які визначають конкретні процедури і стандарти безпеки. Так, наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50, яким затверджено Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, встановлює вимоги до професійної, тактичної та психологічної підготовки поліцейських, без якої застосування сили і спеціальних засобів є не лише небезпечним, а й правово вразливим. Через цю систему підготовки правоохоронець набуває не лише навичок фізичного реагування, а й уміння діяти в межах закону, що є ключовою умовою його особистої безпеки.

Водночас наказ МВС України від 7 липня 2020 року № 511, яким затверджено норми належності засобів індивідуального захисту, спеціальних приладів і спорядження, визначає матеріальну складову безпеки, тобто ті реальні ресурси, якими має бути забезпечений правоохоронець для виконання службових завдань у небезпечних умовах. Наявність бронежилетів, засобів захисту, спецзасобів і технічних приладів не є питанням зручності, а безпосередньо впливає на рівень ризику для життя і здоров'я працівника.

Окреме значення має система внутрішніх інструкцій Національної поліції, що регламентують порядок проведення оперативних заходів,

реагування на загрози, планування службових операцій і документування дій поліцейських. Ці інструкції формують той практичний «каркас», у межах якого правоохоронець діє у реальній обстановці, коли рішення необхідно приймати швидко і під тиском ризику. Саме завдяки таким регламентам професійне середовище набуває передбачуваності, а правоохоронець може розраховувати на те, що його дії будуть оцінюватися не довільно, а відповідно до встановлених процедур.

У сукупності законодавчі норми, внутрішні накази, інструкції та система службової підготовки утворюють структурований правовий простір, у межах якого формується рівень особистої безпеки правоохоронця. Якщо цей простір є чітким, узгодженим і забезпеченим ресурсами, професійне середовище виконує захисну функцію, знижуючи ризики і надаючи працівникові впевненість у правомірності своїх дій. Якщо ж нормативна база є фрагментарною або фактично не виконується, професійне середовище перетворюється на додаткове джерело небезпеки, у якому правоохоронець залишається вразливим як перед зовнішніми загрозами, так і перед правовими наслідками власних рішень.

Не менш значущим є кадровий і професійно-культурний вимір середовища. Рівень підготовки, досвід, мотивація та етичні стандарти колег безпосередньо впливають на безпеку кожного окремого правоохоронця. У підрозділах із високою професійною культурою, розвиненою взаємодією та довірою між працівниками легше організувати взаємопідтримку, обмін інформацією та колективне реагування на загрози. Натомість конфлікти всередині колективу, корупційні практики або низький рівень професійної солідарності створюють додаткові ризики, оскільки послаблюють внутрішню спроможність протистояти зовнішнім небезпекам.

Технологічне забезпечення також є складовою професійного середовища, що безпосередньо впливає на рівень безпеки. Наявність сучасних засобів зв'язку, індивідуального захисту, відеофіксації, навігації та доступу до інформаційних систем дозволяє правоохоронцю краще орієнтуватися у ситуації, швидше отримувати підтримку та фіксувати свої дії. Водночас застаріле або ненадійне обладнання, відсутність технічної підтримки чи захисту даних можуть перетворювати професійне середовище на джерело додаткових загроз, особливо в умовах гібридних і кібернетичних викликів.

Таким чином, професійне середовище виступає мультиплікативним фактором безпеки або небезпеки для правоохоронця, посилюючи або, навпаки, нейтралізуючи зовнішні загрози. Ефективна система забезпечення особистої безпеки не може обмежуватися індивідуальними навичками і засобами захисту, а має бути інтегрованою у ширший організаційно-правовий і соціально-професійний контекст, у межах якого правоохоронець здійснює свою діяльність.

Висновки до розділу 2

Поняття «небезпека», «загроза» і «ризик» є різними, але взаємопов'язаними категоріями, що потребують чіткого розмежування у безпековому аналізі.

Інститут виправданого ризику (ст. 42 КК України) визначає правові межі професійної сміливості правоохоронця і захищає його від відповідальності за обґрунтований ризик.

Загрози життю і здоров'ю правоохоронців класифікуються за джерелом, характером і середовищем виникнення.

Криміногенні, соціальні та конфліктні загрози часто взаємопідсилюються, особливо в умовах соціальної напруги.

Інформаційні та психологічні ризики (дезінформація, доксинг, сталкінг, психологічний тиск) здатні трансформуватися у пряму фізичну небезпеку.

Професійне середовище є мультиплікативним фактором, що посилює або нейтралізує зовнішні загрози.

Контрольні запитання

1. Розмежуйте поняття «небезпека», «загроза» і «ризик» у правоохоронній діяльності.

2. Що таке виправданий ризик і яку роль відіграє стаття 42 КК України?

3. За якими критеріями класифікують загрози життю та здоров'ю правоохоронців?

4. Наведіть приклади криміногенних, соціальних і конфліктних загроз.

5. Як інформаційні ризики перетворюються на фізичні загрози? Поясніть на прикладі доксингу.

6. Що таке сталкінг і цифрове переслідування правоохоронців?

7. Поясніть, чому професійне середовище називають мультиплікативним фактором безпеки.

8. Які компоненти професійного середовища найбільше впливають на рівень безпеки?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. У соціальних мережах поширюється кампанія з розкриття персональних даних патрульного поліцейського разом із закликами до «покарання». Класифікуйте цю загрозу, оцініть рівень ризику та запропонуйте заходи реагування.

Кейс 2. Під час планового затримання виникає ситуація, у якій правоохоронець змушений діяти в умовах невизначеності. Проаналізуйте, за яких умов його дії можуть кваліфікуватися як виправданий ризик за ст. 42 КК України.

Тестові завдання

1. Виправданий ризик як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, закріплений у: а) ст. 36 КК України; б) ст. 42 КК України; в) ст. 342 КК України; г) ст. 49 Конституції.

2. Доксинг – це: а) фізичний напад; б) цілеспрямоване розкриття та поширення персональних даних з метою залякування; в) вид тактичної підготовки; г) засіб індивідуального захисту.

3. Обробка персональних даних правоохоронця регулюється Законом України: а) «Про захист персональних даних»; б) «Про дорожній рух»; в) «Про оборону»; г) «Про біженців».

4. Мультиплікативний характер професійного середовища означає, що воно: а) не впливає на безпеку; б) лише створює загрози; в) посилює або нейтралізує зовнішні загрози; г) замінює засоби захисту.

5. До інформаційно-психологічних загроз НЕ належить: а) дезінформація; б) психологічний тиск; в) сталкінг; г) пожежа на об’єкті.

Розділ 3. Безпека правоохоронця в умовах надзвичайних ситуацій та цивільного захисту

3.1. Місце правоохоронних органів у системі цивільного захисту

Система цивільного захисту України є складовою національної системи безпеки і оборони, спрямованою на запобігання надзвичайним ситуаціям, реагування на них та мінімізацію їхніх наслідків для населення, територій і об'єктів господарювання. Відповідно до *Кодексу цивільного захисту України,* цивільний захист охоплює комплекс організаційних, інженерно-технічних, медичних, інформаційних і правоохоронних заходів, які реалізуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та силами цивільного захисту. У цій багаторівневій системі правоохоронні органи займають особливе місце, оскільки вони одночасно забезпечують публічну безпеку, правопорядок і виконання режимних заходів у період надзвичайних ситуацій, що безпосередньо пов'язано із захистом життя і здоров'я людей.

Правоохоронні органи не є допоміжним елементом цивільного захисту, а входять до складу функціональних підсистем реагування на надзвичайні ситуації, забезпечуючи правовий режим, охорону об'єктів, контроль за переміщенням населення і підтримання громадського порядку в умовах кризових подій. Національна поліція, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, Національна гвардія та інші органи з правоохоронними функціями залучаються до виконання завдань цивільного захисту відповідно до своїх повноважень, визначених законами та підзаконними актами. Саме вони забезпечують реалізацію таких критично важливих заходів, як охорона зон надзвичайних ситуацій, запобігання паніці та мародерству, супровід евакуації населення, охорона

об’єктів критичної інфраструктури і підтримання правового режиму в умовах обмежень.

Особливість місця правоохоронних органів у системі цивільного захисту полягає в тому, що вони працюють у середовищі подвійного ризику: з одного боку, зазнають впливу самої надзвичайної ситуації – техногенної аварії, стихійного лиха, епідемії чи воєнних дій, а з іншого – змушені протидіяти криміногенним та соціальним проявам, які загострюються у кризових умовах. У таких ситуаціях правоохоронець виступає не лише як представник державної влади, а як один із ключових елементів системи порятунку і стабілізації, що потребує спеціальної підготовки, оснащення та правового захисту.

У контексті цивільного захисту діяльність правоохоронців набуває визначального значення для забезпечення керованості, організованості та правової стабільності суспільства у період надзвичайних подій. Надзвичайна ситуація – техногенна катастрофа, стихійне лихо, масова евакуація, епідемія чи воєнні дії – об’єктивно руйнує звичні механізми соціального контролю, порушує роботу органів влади, ускладнює комунікацію та створює умови для паніки, дезорганізації і зростання криміногенної активності. Саме в цих умовах правоохоронні органи виступають ключовим інструментом відновлення і підтримання керованості суспільних процесів, оскільки через них держава реалізує свої владні та примусові повноваження.

Правоохоронці забезпечують фактичне функціонування правового режиму надзвичайної ситуації шляхом контролю за дотриманням обмежень пересування, комендантських годин, режимів евакуації, карантинних вимог, зон відчуження та охорони небезпечних територій. Вони супроводжують організоване переміщення населення, охороняють пункти збору, транспортні вузли, місця тимчасового розміщення евакуйованих осіб і об’єкти критичної інфраструктури, що має вирішальне

значення для запобігання паніці, мародерству, самоуправству та іншим деструктивним проявам, які можуть виникати в кризових умовах.

Одночасно правоохоронні органи виконують функцію гаранта правового порядку у середовищі, де зростає соціальна напруга і загострюються міжособистісні та групові конфлікти. Обмеження доступу до ресурсів, житла, медичної допомоги, транспортних засобів або гуманітарної допомоги створюють ситуації, у яких громадяни можуть вступати у гострі конфлікти між собою або з представниками влади. У таких умовах правоохоронець не лише застосовує примусові заходи, а й виконує роль посередника, стабілізатора і суб'єкта кризового управління, від якого залежить запобігання ескалації насильства.

Водночас виконання цих функцій відбувається в умовах підвищеного багатовимірного ризику для самих правоохоронців. Фізична небезпека виникає через можливість ураження внаслідок аварій, обстрілів, вибухів, руйнування будівель або агресивних дій з боку населення. Психологічний ризик зумовлений постійним контактом із людськими трагедіями, стресом, смертю, хаосом і відповідальністю за життя інших. Правовий ризик пов'язаний із необхідністю діяти в умовах надзвичайних правових режимів, де межі допустимого втручання у права людини є більш широкими, але водночас більш чутливими з точки зору подальшої юридичної оцінки дій правоохоронця.

Таким чином, участь правоохоронців у системі цивільного захисту означає, що вони фактично перебувають на передовій лінії державного управління кризою, поєднуючи функції забезпечення правопорядку, захисту населення і реалізації режимних заходів. Саме ця поєднаність ролей зумовлює винятково високий рівень професійного ризику і робить питання їхньої особистої безпеки одним із ключових факторів ефективності всієї системи цивільного захисту.

Таким чином, правоохоронні органи виступають інтегрованою та системоутворюючою складовою цивільного захисту, оскільки саме через них держава реалізує здатність забезпечувати правовий режим, керованість і соціальну стабільність у період надзвичайних ситуацій. Їхня роль не обмежується охороною громадського порядку у вузькому розумінні, а охоплює підтримання функціонування всієї публічної влади в умовах, коли звичайні механізми управління зазнають дезорганізації під впливом катастроф, воєнних дій, масових евакуацій чи гуманітарних криз.

У процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій правоохоронні органи забезпечують фактичну реалізацію рішень органів державної влади та органів цивільного захисту, контролюючи виконання режимних обмежень, супроводжуючи евакуацію, охороняючи зони ураження, критичну інфраструктуру, гуманітарні коридори та пункти надання допомоги. Саме через діяльність поліції, прикордонних, спеціальних та інших правоохоронних підрозділів забезпечується недопущення мародерства, диверсій, самовільного доступу до небезпечних територій, а також підтримується мінімально необхідний рівень правопорядку, без якого будь-які рятувальні або відновлювальні заходи стають неможливими.

Водночас така участь правоохоронців у системі цивільного захисту означає, що вони постійно діють у середовищі підвищеної небезпеки, де поєднуються техногенні, природні, воєнні, криміногенні та соціальні загрози. Правоохоронець у цих умовах не лише виконує професійні функції, а й сам перебуває у зоні ризику, що робить питання його особистої безпеки не приватною проблемою, а фактором національної стійкості. Травмування, загибель або психологічне виснаження працівників правоохоронних органів безпосередньо знижують спроможність держави реагувати на кризу та захищати населення.

Саме тому ефективність системи цивільного захисту прямо залежить від того, наскільки держава здатна забезпечити правоохоронців належними

правовими гарантіями, матеріально-технічними засобами, підготовкою та організаційною підтримкою. Без безпечного, захищеного і функціонально спроможного правоохоронця неможлива ні стабілізація кризової ситуації, ні відновлення нормального життя суспільства, що надає питанню особистої безпеки правоохоронних органів стратегічного значення у системі цивільного захисту України.

3.2. Загрози природного та техногенного характеру

Природні та техногенні загрози становлять одну з найбільш складних і небезпечних груп ризиків у діяльності правоохоронних органів, оскільки вони мають об'єктивний, неконтрольований характер і часто виникають раптово, охоплюючи великі території та значну кількість населення. На відміну від криміногенних або соціальних загроз, які формуються через поведінку людей, природні й техногенні катастрофи зумовлюються дією стихійних сил або аварійних процесів у технічних системах, однак їхні наслідки безпосередньо впливають на безпеку правоохоронців, які залучаються до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і підтримання правопорядку в умовах хаосу та руйнувань.

До *природних загроз* належать землетруси, повені, паводки, зсуви, урагани, снігові лавини, посухи, пожежі природного походження та інші стихійні лиха, які можуть спричиняти масштабні руйнування, втрати серед населення та порушення життєдіяльності цілих регіонів. У таких умовах правоохоронці виконують завдання з охорони громадського порядку, евакуації населення, охорони майна, супроводу рятувальних служб і забезпечення режиму доступу до небезпечних зон. Водночас вони самі перебувають під впливом тих самих небезпечних факторів – затоплення, обвалів, пожеж, обмеженої видимості, нестачі зв'язку і ресурсів, що істотно підвищує ризик травмування або загибелі.

Стихійні лиха та техногенні катастрофи належать до надзвичайних подій, які найшвидше руйнують звичний порядок життя, порушують роботу інфраструктури й створюють для правоохоронців особливі умови служби, коли необхідно одночасно забезпечувати правопорядок, сприяти евакуації, охороняти зони ураження і взаємодіяти з силами цивільного захисту. *Стихійне лихо* розуміють як екстремальне явище природи катастрофічного характеру, що призводить до раптового порушення нормальної життєдіяльності людей; його характерними рисами є непередбачуваність та, як правило, практична неможливість своєчасно запобігти його настанню, а також висока ймовірність руйнування матеріальних цінностей і наявність людських жертв. Масштаб стихійного лиха оцінюють за кількістю постраждалих і загиблих, обсягом руйнувань та порушенням функціонування критичних систем життєзабезпечення, а в ненаселених місцевостях – за ступенем деградації природного середовища, зміною рельєфу, пошкодженням рослинності й тваринного світу та площею охоплення небезпечного явища.

За місцем локалізації та домінуючим природним фактором стихійні лиха традиційно поділяють на літосферні, гідросферні та атмосферні. До *літосферних* відносять землетруси, виверження вулканів, зсуви, селі, карстові провалля, обвали, осипи, абразійні процеси руйнування берегів, тобто явища, що пов’язані зі змінами у земній корі та рельєфі. До *гідросферних* відносять повені, паводки, підйоми й спади рівня моря, лавини та інші явища, у яких провідну роль відіграє вода у рідкому або твердому стані. До *атмосферних* відносять урагани, циклони, шквали, смерчі, зливи, град, сильні снігопади, морози, ожеледь, тумани, пилові бурі, посухи, суховії, а також супутні явища на кшталт блискавок, смогу й масштабних пожеж природного походження. Важливо підкреслити, що багато метеорологічних явищ, які в повсякденні є звичними (зливи, снігопади, заморозки, ожеледиця), набувають характеру стихійного лиха

тоді, коли проявляються раптово або мають незвичайно високу інтенсивність, порушуючи нормальну роботу транспорту, зв'язку та систем життєзабезпечення.

Серед літосферних явищ особливе місце займають *землетруси*, що являють собою підземні поштовхи у земній корі або верхній частині мантії, які спричиняють коливання земної поверхні та деформацію ґрунту. Джерело підземного удару породжує пружні коливання – сейсмічні хвилі, що поширюються в усіх напрямках; ділянку, з якої вони виходять, називають центром, а ділянку на поверхні – епіцентром землетрусу. Небезпека землетрусів визначається їх здатністю охоплювати значні території та спричиняти руйнування будівель і споруд, під завалами яких опиняються люди, а також породжувати масові пожежі, аварії на виробництві, пошкодження мереж газо- та електропостачання, затоплення територій унаслідок руйнування гідротехнічних споруд. У низці випадків сейсмічні події супроводжуються вторинними уражаючими чинниками, включно з токсичними викидами, деформаціями ґрунту, обвалами, зсувами, а у прибережних зонах – хвилями цунамі. Для України суттєвим є те, що сейсмоактивні зони розташовані навколо її території на південному заході та півдні, зокрема у напрямках Закарпаття, зони Вранча, Кримсько-Чорноморського та Південно-Азовського регіонів, що потребує врахування сейсморизиків у плануванні заходів цивільного захисту та організації служби.

У межах літосферних загроз виділяють і *вулканізм*, тобто сукупність явищ, обумовлених підняттям магми з глибин на поверхню, а також окремо – *грязьовий вулканізм*, процеси якого локалізовані у південній частині території України. Ризики тут пов'язані не лише з фізичними руйнуваннями та переміщенням мас ґрунту, а й з токсичними компонентами, що можуть вивільнятися в атмосферу і створювати шкідливі для здоров'я геохімічні аномалії. Для правоохоронця це означає необхідність

діяти у зоні потенційного отруєння, обмеженої видимості та нестійких ґрунтів, виконуючи завдання щодо обмеження доступу, евакуації та охорони периметра.

Окрему групу становлять *селі* – стрімкі потоки великої руйнівної сили в басейнах гірських річок, що складаються із суміші води, ґрунту, уламкових порід і каміння та виникають унаслідок інтенсивних дощів, швидкого танення снігу й льоду, проривів завалів або морен, а також можуть бути пов’язані із землетрусами чи вулканічною активністю. Формуванню селевих потоків сприяють і антропогенні чинники, зокрема вирубка лісів, деградація ґрунтів на схилах, вибухові роботи, порушення технологій будівництва доріг і кар’єрні розробки, які послаблюють стійкість схилів. Класично виділяють етап накопичення рихлого матеріалу у руслах, етап переміщення цього матеріалу вниз по руслах і етап його розосередження у долинах. Рух селю є суцільним потоком, який може мати значну швидкість і містити великі уламки, тому перебування правоохоронців у зоні можливого сходження селів потребує суворої дисципліни щодо маршрутів, розміщення постів та взаємодії з рятувальниками.

Суттєвими для безпеки є й *карстові провалля*, що виникають внаслідок розчинення гірських порід поверхневими чи підземними водами, а також *зсуви* як зміщення мас гірських порід вниз по схилу під дією сили тяжіння. Вони характерні для зон тектонічних порушень, крутих терас, схилів ерозійних систем, берегів річок і водосховищ. Зсуви мають як природні причини (підмив основи, опади, сейсмічні поштовхи), так і штучні, пов’язані з діяльністю людини (порушення дренажу, вирубка лісів, неправильне землекористування на схилах). Для правоохоронців ці явища є небезпечними тим, що здатні раптово руйнувати дороги, лінії зв’язку, мости та будівлі, ускладнюючи евакуацію й оперативне реагування.

До атмосферних загроз належать явища, які різко змінюють умови служби, ускладнюють керування транспортом і комунікацію, створюють додаткові травматичні фактори. Сильні дощі та зливи здатні спричиняти підтоплення, руйнування дорожнього полотна, перевантаження систем водовідведення; град може пошкоджувати транспорт і споруди; спека, суховії та посухи підвищують ризик масштабних пожеж; шквали, урагани та смерчі руйнують будівлі, лінії електропередач і створюють загрозу від уламків та падіння дерев; тумани, ожеледь, сильні снігопади та морози різко погіршують видимість, підвищують аварійність і травматизм. Лісові й торф'яні пожежі мають особливу небезпеку через тривалість, складність гасіння, задимлення та приховані осередки горіння, що створює ризики отруєння продуктами горіння та провалювання ґрунту у разі підземного тління торфу.

Поряд із природними явищами, не менш значущими для системи безпеки є *техногенні катастрофи,* які виникають у результаті непередбачених або неконтрольованих процесів у технічних системах, технологічних циклах, інженерних спорудах і транспортних мережах. Їх характерною ознакою є те, що вони часто супроводжуються масштабними руйнуваннями, вибухами, пожежами, а також радіоактивним, хімічним або біологічним зараженням територій, ураженням та загибеллю людей, тривалими екологічними та соціальними наслідками. Причинами техногенних катастроф можуть бути технічні збої, дефекти проектування або експлуатації, порушення технологічних процесів, людський фактор, а також поєднання з природними явищами, коли стихійне лихо запускає аварійний сценарій на промисловому або інфраструктурному об'єкті.

У практичній площині техногенні катастрофи охоплюють аварії на промислових об'єктах і будівництві, інциденти на залізничному, авіаційному, автомобільному та водному транспорті, аварії трубопровідного транспорту, пожежі й руйнування цивільних та промислових будівель,

витоки нафтопродуктів і агресивних (отруйних) рідин, випадки небезпечного забруднення повітря, ґрунту та води. Правоохоронці у таких ситуаціях виконують завдання з негайного обмеження доступу, організації периметра, забезпечення евакуації, охорони критичних об'єктів і вантажів, супроводу спеціальних служб, недопущення паніки та протиправних посягань, а також підтримання управлінської дисципліни у зоні надзвичайної події. Водночас вони діють під впливом уражаючих чинників, до яких належать токсичні пари, задимлення, ризик повторних вибухів, обвалів конструкцій, ураження електричним струмом, радіаційні чи хімічні фактори, що вимагає чіткої регламентації алгоритмів дій і взаємодії з аварійно-рятувальними підрозділами.

Запобігання техногенним катастрофам і мінімізація їх наслідків ґрунтуються на впровадженні ефективних систем безпеки та контролю, регулярній оцінці технічного стану обладнання, навчанні персоналу, плануванні дій у разі аварій, функціонуванні систем моніторингу й оповіщення, а також налагодженій координації між відповідальними органами. Для правоохоронних органів це означає потребу у власній готовності до реагування: розумінні типових сценаріїв аварій, знанні режимів доступу до небезпечних зон, наявності засобів індивідуального захисту, навичках роботи у задимлених і токсичних середовищах та вмінні організовувати захист населення і персоналу від вторинних загроз.

Отже, природні та техногенні загрози формують для правоохоронця особливий тип небезпеки, де поєднуються стихійний чинник або аварійний процес із соціальними наслідками кризи, включно з панікою, конфліктами, зростанням правопорушень і спробами використати хаос для протиправних дій. Саме тому забезпечення особистої безпеки правоохоронця в умовах таких загроз передбачає поєднання правових знань, організаційної дисципліни, взаємодії з силами цивільного захисту

та здатності діяти в середовищі багатофакторного ризику, де ціна помилки вимірюється не лише службовою відповідальністю, а й людським життям.

Особливість природних і техногенних загроз полягає в тому, що вони здатні швидко й радикально трансформувати соціальне середовище, змінюючи не лише фізичний простір (руйнування будівель, інфраструктури, мереж зв'язку, транспортних шляхів), а й саму логіку суспільної поведінки. Звичайний населений пункт упродовж лічених годин може перетворитися на зону катастрофи, де порушуються базові механізми організації життя: зникає стабільне електро- й водопостачання, ускладнюється доступ до медичної допомоги, руйнуються канали офіційного інформування, а транспортна доступність окремих районів стає фрагментарною або повністю припиняється. У таких умовах навіть люди, які зазвичай дотримуються правових і соціальних норм, опиняються в ситуації дефіциту ресурсів і невизначеності, що об'єктивно знижує рівень керованості поведінки та підвищує конфліктність середовища.

Ключовим психологічним чинником у перші фази надзвичайної ситуації стає страх і відчуття загрози життю, які здатні швидко переходити у панічні реакції, масову дезорієнтацію та неконтрольований рух людей. Скупчення громадян біля пунктів евакуації, гуманітарної допомоги, аптек, автозаправних станцій або у транспортних вузлах створює високий ризик тисняви, травматизму, некерованих натовпів, а також провокує сутички за пріоритет доступу до обмежених ресурсів. У цій ситуації правоохоронець змушений діяти одночасно як суб'єкт охорони правопорядку і як елемент кризового управління натовпом, підтримуючи баланс між необхідністю забезпечення режиму та потребою не допустити ескалації насильства.

Надзвичайні ситуації майже завжди супроводжуються інформаційним вакуумом або фрагментацією інформації, що створює сприятливий ґрунт для чуток, маніпуляцій і дезінформації. Невизначеність щодо масштабів

небезпеки, прогнозів розвитку подій і доступності допомоги породжує недовіру до офіційних джерел, а інколи – прямі звинувачення на адресу представників влади. У таких умовах правоохоронці можуть ставати об’єктами агресії не лише з боку правопорушників, а й з боку людей, які перебувають у стані афекту, втрати контролю або відчаю. Отже, зростають ризики провокацій, нападів на наряди, блокування службового транспорту, пошкодження засобів зв’язку і спроб прориву до небезпечних зон всупереч законним вимогам.

Додаткову небезпеку формує криміногенний ефект катастрофи, коли порушення звичного контролю і зниження спроможності інституцій породжують сплеск мародерства, шахрайства, незаконного проникнення до покинутих будівель, розкрадання майна, а також активізацію організованих груп, які використовують хаос для злочинної діяльності. Особливо ризиковими стають ситуації, коли правоохоронці змушені охороняти склади, магазини, об’єкти критичної інфраструктури, гуманітарні вантажі, медичні заклади та транспортні маршрути, оскільки саме ці об’єкти стають цілями для посягань. При цьому небезпека підсилюється тим, що правоохоронець часто працює в умовах обмежених ресурсів – дефіциту пального, збоїв зв’язку, нестачі особового складу, проблем із підвезенням спорядження.

Особливо складними є випадки, коли природна або техногенна подія спричиняє масове переміщення населення, появу тимчасових пунктів розміщення та змішування різних груп людей, включно з уразливими категоріями. Таке середовище об’єктивно підвищує рівень побутових конфліктів, випадків насильства, злочинів проти власності, а також ризики для самих правоохоронців, які змушені забезпечувати порядок у місцях великого скупчення людей при високій емоційній напрузі. Окрім цього, у районах тривалого порушення життєдіяльності можуть формуватися «сірі зони» з низьким рівнем контролю, де посилюються

неформальні правила, а виконання законних вимог потребує більшого часу, ресурсів і чіткої взаємодії з іншими службами.

У підсумку, природні та техногенні загрози створюють для правоохоронця не просто небезпечні фізичні умови, а комплексне кризове середовище, де руйнування інфраструктури, дефіцит ресурсів, психологічна нестабільність населення, інформаційна невизначеність і криміногенна активізація взаємно підсилюють одне одного. Саме тому особиста безпека правоохоронця в умовах катастрофи залежить не лише від індивідуальних навичок і спорядження, а й від організації управління, чітких процедур взаємодії, наявності каналів комунікації, прогнозування соціальних наслідків і здатності держави забезпечити правоохоронні підрозділи ресурсами та правовим інструментарієм для дій у середовищі багаторівневого ризику.

У цьому мультиплікативному ризиковому просторі особлива роль належить фактору часової та інформаційної невизначеності, який радикально змінює умови службової діяльності правоохоронця. Надзвичайні ситуації майже завжди розгортаються швидше, ніж формуються повноцінні управлінські рішення, що змушує правоохоронців діяти в режимі дефіциту інформації, суперечливих команд і неповних даних про реальний рівень небезпеки. За таких умов ризик для особистої безпеки зростає не лише через фізичні загрози, а й через імовірність помилкових або несвоєчасних управлінських рішень, які можуть призводити до потрапляння особового складу в небезпечні зони без належної підготовки, захисту або підтримки.

Додатковим виміром небезпеки стає перевантаження правоохоронних органів нетиповими для них функціями, які виникають у кризових умовах. Правоохоронці змушені одночасно виконувати завдання охорони правопорядку, регулювання руху, контролю за евакуацією, забезпечення доступу аварійних служб, охорони гуманітарних вантажів і підтримання режимних обмежень. Така багатофункціональність ускладнює

концентрацію на ключових завданнях безпеки і підвищує ймовірність помилок, фізичного виснаження та професійного вигорання, що прямо впливає на індивідуальну вразливість кожного правоохоронця.

Окрему загрозу формує тривалість кризових ситуацій, коли надзвичайний режим з тимчасового перетворюється на затяжний.

У таких умовах правоохоронці працюють у режимі хронічного навантаження, часто без повноцінного відпочинку, зі скороченими можливостями ротації та відновлення. Це призводить до накопичення фізичної втоми, зниження уваги, порушення координації дій та зростання імовірності травматизму або фатальних помилок, навіть за відсутності прямої загрози з боку середовища.

Важливим аспектом є також правова складність діяльності у зоні надзвичайної ситуації, коли діють спеціальні режими, обмеження прав і свобод, особливі процедури застосування примусу та взаємодії з населенням. Для правоохоронця це означає підвищений ризик не лише фізичного ураження, а й правових наслідків своїх дій, оскільки кожне рішення приймається в умовах дефіциту часу та нестачі інформації, але з потенційно значними юридичними наслідками. Таким чином, небезпека має не лише фізичний, а й правовий вимір.

Отже, у середовищі природних і техногенних катастроф особиста безпека правоохоронця визначається не тільки рівнем зовнішньої загрози, а й якістю управління, стійкістю інституцій, адекватністю нормативних процедур та спроможністю системи підтримувати особовий склад у довготривалому кризовому режимі. Саме ці фактори формують межу між контрольованим ризиком і системною вразливістю правоохоронця у надзвичайних умовах.

3.3. Пожежна, вибухова та електротехнічна небезпека

У діяльності правоохоронних органів пожежна, вибухова та електротехнічна небезпека становлять одну з найбільш поширених і водночас найменш прогнозованих груп загроз, оскільки вони виникають як у процесі реагування на надзвичайні події, так і під час повсякденної службової діяльності – при оглядах місць події, обшуках, затриманнях, роботі на промислових об'єктах, у житловому секторі та транспорті. Ці фактори створюють особливий тип ризику, де загроза життю та здоров'ю правоохоронця формується не безпосередніми протиправними діями людини, а фізичними і технічними процесами, які часто розгортаються лавиноподібно та без можливості оперативного контролю.

Пожежна безпека визначається як такий стан об'єкта, за якого з регламентованою імовірністю виключається можливість виникнення та розвитку пожежі, а також мінімізується вплив її небезпечних факторів на людей і забезпечується захист матеріальних цінностей. У сфері правоохоронної діяльності це поняття набуває особливого значення, оскільки правоохоронець постійно перебуває у змінному середовищі підвищеного ризику: він працює у житлових приміщеннях, промислових будівлях, транспортних засобах, складських і виробничих об'єктах, у зонах аварій, пожеж і бойових ушкоджень. Кожен із таких об'єктів потенційно може бути джерелом пожежної небезпеки незалежно від того, чи є пожежа безпосередньою причиною прибуття правоохоронця на місце події.

Причинами виникнення пожеж і вибухів у службовому середовищі найчастіше є порушення правил і норм пожежної безпеки, неналежний стан електромереж і електрообладнання, неправильне зберігання або використання легкозаймистих та вибухонебезпечних речовин, застосування відкритого вогню, а також умисні дії – підпали, використання вибухових пристроїв або бойових засобів ураження. В умовах воєнного

стану пожежна небезпека істотно зростає через руйнування будівель, пошкодження газових і електричних мереж, детонацію боєприпасів, вторинні загоряння після вибухів та ускладнення доступу пожежно-рятувальних підрозділів до осередків вогню.

Небезпечні фактори пожежі та вибуху мають комплексний характер і включають відкритий вогонь і іскри, підвищену температуру, токсичні продукти горіння, дим, зниження концентрації кисню, а також ризик обвалення будівель і споруд. Для правоохоронця найбільш підступною загрозою є не полум'я як таке, а газоподібні продукти горіння, зокрема чадний газ, який є безбарвним і не має запаху, але призводить до швидкої втрати свідомості і смерті. Додаткову небезпеку становлять конструкційні руйнування, коли уражені вибухами або вогнем будівлі можуть раптово обвалюватися під час огляду місця події, евакуації або слідчих дій.

Забезпечення пожежної безпеки в Україні має чітку правову основу, яка є обов'язковою для всіх суб'єктів публічної влади, включаючи правоохоронні органи та їхніх працівників. Комплексне регулювання пожежної безпеки здійснюється через Кодекс цивільного захисту України, який відносить пожежі до надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру та визначає механізми їх попередження, реагування та ліквідації. В межах цього Кодексу правоохоронні органи розглядаються як елемент єдиної системи реагування, що забезпечує правопорядок, охорону зон ураження, захист евакуйованого населення та об'єктів критичної інфраструктури під час пожеж і вибухів.

Безпосередні вимоги до організації пожежної безпеки закріплені у Правилах пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України №1417 від 30 грудня 2014 року. Цей нормативний акт визначає обов'язкові для виконання вимоги щодо утримання будівель і споруд, евакуаційних шляхів, протипожежного водопостачання, пожежної сигналізації, автоматичних установок пожежогасіння, використання

електрообладнання, горючих матеріалів і порядку дій персоналу у разі виникнення пожежі. Для правоохоронця знання цих Правил є складовою професійної безпеки, оскільки вони визначають, у яких умовах об'єкт вважається безпечним, а в яких – потенційно загрозливим для життя і здоров'я.

Додатково до загальних норм пожежної безпеки застосовуються положення законодавства про державний нагляд і контроль у сфері техногенної та пожежної безпеки, зокрема зміни, внесені Законом України №3063-IX від 2 травня 2023 року, які спрямовані на вдосконалення механізмів оцінки пожежних ризиків, обов'язків суб'єктів господарювання та відповідальності за порушення вимог пожежної безпеки. Ці норми мають значення і для правоохоронних органів як об'єктів контролю, і як суб'єктів правозастосування у справах про адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані з пожежами та вибухами.

Суттєвим елементом правового режиму пожежної безпеки є діяльність *Державної служби України з надзвичайних ситуацій,* яка здійснює державний пожежний нагляд, проводить перевірки об'єктів, розслідує причини пожеж, організовує профілактичну роботу та контролює дотримання протипожежних норм. Для правоохоронців взаємодія з підрозділами ДСНС є обов'язковою складовою реагування на пожежі, вибухи та інші техногенні інциденти, що дозволяє забезпечити одночасно безпеку населення, збереження доказової бази і власну особисту безпеку.

Таким чином, пожежна безпека у правоохоронній діяльності ґрунтується не лише на технічних засобах і професійних навичках, а й на чітко визначеній нормативно-правовій системі, яка встановлює обов'язкові стандарти безпеки, механізми контролю та юридичну відповідальність за їх порушення. Усвідомлення та практичне застосування цих норм є невід'ємною складовою забезпечення особистої безпеки правоохоронця в умовах пожежної та вибухової небезпеки.

Система пожежної охорони в Україні включає професійні та воєнізовані підрозділи, які створюються на об’єктах підвищеної небезпеки, а також добровільні пожежні дружини, пожежно-технічні комісії та інші формування. Державний пожежний нагляд здійснює контроль за дотриманням протипожежних норм, проводить розслідування пожеж, організовує профілактичну роботу та перевіряє відповідність об’єктів установленим вимогам. У взаємодії з цими структурами правоохоронці виконують функції охорони місця події, недопущення сторонніх осіб, фіксації обставин пожежі та, у разі необхідності, протидії злочинним діям, пов’язаним із підпалами або диверсіями.

3.4. Радіаційна, хімічна та біологічна безпека

Радіаційні, хімічні та біологічні загрози належать до найбільш небезпечних і складних для виявлення факторів ризику у правоохоронній діяльності, оскільки вони часто мають прихований характер, не сприймаються органами чуття людини та можуть викликати як гострі ураження, так і віддалені тяжкі наслідки для здоров’я. У сучасних умовах, особливо з урахуванням воєнного стану, техногенної зношеності інфраструктури та зростання терористичних ризиків, правоохоронці дедалі частіше опиняються у середовищі, де можливе радіаційне, хімічне або біологічне зараження.

Радіаційна небезпека пов’язана з впливом іонізуючого випромінювання, яке виникає як у результаті природних процесів, так і внаслідок техногенної діяльності людини. До природних джерел належать космічне випромінювання, природні радіонукліди у ґрунтах, гірських породах і воді, тоді як техногенні джерела охоплюють ядерні електростанції, сховища відпрацьованого ядерного палива, промислові та медичні установки з радіоізотопами, об’єкти ядерної медицини, радіаційні

лабораторії, а також транспортні системи, що забезпечують перевезення радіоактивних матеріалів. В умовах воєнних дій до цього переліку додаються пошкоджені або зруйновані ядерні й радіаційно небезпечні об'єкти, що створює принципово новий рівень загрози для персоналу, який працює в зоні ураження.

Для правоохоронців джерела радіаційної небезпеки мають не лише техногенний, а й кримінально-правовий вимір. Вони можуть бути пов'язані з незаконним обігом радіоактивних матеріалів, спробами їх контрабандного переміщення, використанням радіоактивних речовин у терористичних цілях (так звані «брудні бомби»), а також з несанкціонованим доступом до сховищ і об'єктів, що містять джерела іонізуючого випромінювання. У таких ситуаціях правоохоронець опиняється в середовищі, де небезпека є невидимою, не має запаху, кольору чи відчутної температури, але здатна викликати тяжкі і незворотні ураження організму.

Іонізуюче випромінювання діє на клітинному рівні, ушкоджуючи ДНК, порушуючи механізми поділу клітин і функціонування тканин. Гостре опромінення може призводити до розвитку променевої хвороби, яка проявляється нудотою, блюванням, ураженням кровотворної системи, імунодефіцитом та масовою загибеллю клітин. Хронічне або навіть відносно мале, але систематичне опромінення підвищує ризик онкологічних захворювань, генетичних мутацій і патологій, що можуть проявлятися через роки після контакту з джерелом випромінювання. Саме ця віддаленість наслідків робить радіаційний ризик особливо небезпечним, оскільки первинне ураження може не супроводжуватися негайними симптомами.

У професійній діяльності правоохоронців радіаційна небезпека може виникати під час огляду місць аварій на промислових або енергетичних об'єктах, у зонах радіоактивного забруднення, при роботі з підозрілими предметами або вантажами, а також під час проведення слідчих

і оперативних заходів на територіях, де можливе незаконне зберігання або використання радіоактивних речовин. У таких умовах відсутність своєчасного дозиметричного контролю або недотримання правил індивідуального захисту може призвести до накопичення дози опромінення, що перевищує безпечні рівні.

Забезпечення радіаційної безпеки правоохоронця ґрунтується на принципах *часу, відстані та екранування:* мінімізація часу перебування у зоні випромінювання, максимальне збільшення дистанції до джерела та використання захисних бар'єрів і засобів індивідуального захисту. Важливим елементом є також постійний дозиметричний контроль, ведення обліку індивідуальних доз опромінення та медичний моніторинг осіб, які працюють у потенційно небезпечних умовах.

Таким чином, радіаційна небезпека у діяльності правоохоронних органів має багатовимірний характер, поєднуючи техногенні, воєнні та криміногенні чинники. Вона формує особливу сферу професійного ризику, в якій збереження життя і здоров'я правоохоронця залежить не лише від оперативної обстановки, а й від науково обґрунтованих режимів захисту, рівня підготовки персоналу та ефективності міжвідомчої взаємодії у сфері радіаційної безпеки.

Хімічна небезпека у діяльності правоохоронних органів формується внаслідок наявності у службовому середовищі широкого спектра небезпечних хімічних речовин, здатних спричиняти гострі та хронічні ураження організму людини. До таких речовин належать промислові токсиканти, аварійно небезпечні хімічні речовини, отруйні гази, пари органічних розчинників, нафтопродукти, пестициди, а також бойові отруйні речовини нервово-паралітичної, задушливої та загальноотруйної дії. У сучасних умовах до цього переліку додаються також токсичні сполуки, що можуть використовуватися в рамках терористичної діяльності або у диверсійних

актах, зокрема шляхом навмисного викиду небезпечних агентів у замкнених просторах чи місцях масового перебування людей.

Для правоохоронця хімічна загроза має принципову відмінність від інших типів небезпек, оскільки більшість небезпечних хімічних речовин не має яскраво виражених органолептичних ознак або проявляється лише слабким запахом, який не дає змоги своєчасно оцінити рівень загрози. Це означає, що ураження може відбуватися ще до того, як правоохоронець усвідомить факт перебування у небезпечному середовищі. У службовій практиці такі ситуації виникають під час огляду виробничих, складських або житлових приміщень, де зберігаються або виготовляються хімічні речовини, під час реагування на аварії на хімічних підприємствах, при пожежах у промислових зонах, а також при перевірці транспортних засобів, що перевозять небезпечні вантажі.

Особливу небезпеку становлять *закриті та напівзакриті простори* – підвали, складські приміщення, цистерни, транспортні контейнери, під'їзди, виробничі цехи, де токсичні гази та пари можуть накопичуватися у високих концентраціях і витісняти кисень. У таких умовах навіть короткочасне перебування може призводити до швидкого розвитку гіпоксії, втрати свідомості та зупинки дихання. Для правоохоронця це означає реальну загрозу раптового падіння, травмування або смерті без будь-якого попереднього попередження.

Хімічні агенти можуть діяти на організм через органи дихання, шкіру, слизові оболонки та травний тракт. Нервово-паралітичні речовини порушують передачу імпульсів у нервовій системі, викликаючи судоми, параліч дихання та серцевої діяльності. Задушливі агенти уражають легені, призводячи до набряку та гострої дихальної недостатності. Загальноотруйні сполуки впливають на клітинний обмін, печінку, нирки та кровотворну систему. Особливу загрозу становлять леткі органічні сполуки та чадні гази, що часто утворюються під час пожеж і можуть

призводити до важкого отруєння без прямого контакту з джерелом вогню.

У контексті правоохоронної діяльності хімічна небезпека має також кримінальний і терористичний вимір. Виявлення нелегальних нарколабораторій, підпільних виробництв вибухових або отруйних речовин, складів хімічних прекурсорів або сховищ токсичних матеріалів пов'язане з особливо високим рівнем ризику, оскільки такі об'єкти часто не відповідають жодним вимогам безпеки, мають нестабільні хімічні процеси і можуть детонувати, загорятися або виділяти отруйні пари у будь-який момент.

Забезпечення хімічної безпеки правоохоронця вимагає суворого дотримання принципів превентивності та обережності. Будь-який невідомий запах, подразнення очей, раптове погіршення самопочуття, загибель тварин або зміна кольору повітря повинні розцінюватися як потенційна хімічна загроза. Використання засобів індивідуального захисту органів дихання і шкіри, застосування газоаналізаторів, дотримання процедур ізоляції небезпечної зони та залучення спеціалізованих підрозділів є обов'язковими елементами збереження життя і здоров'я правоохоронців у середовищі хімічної небезпеки.

Ядерна загроза є особливою формою поєднання радіаційної та хімічної небезпеки, оскільки ядерні інциденти та застосування ядерних технологій супроводжуються одночасним вивільненням іонізуючого випромінювання, радіоактивних ізотопів та токсичних продуктів ядерних і термоядерних реакцій. У цьому сенсі ядерна загроза не обмежується вибухом або руйнуванням ядерного об'єкта, а охоплює весь спектр довготривалих екологічних, медичних і соціальних наслідків, що виникають внаслідок радіоактивного забруднення повітря, води, ґрунтів і харчових ланцюгів.

Для правоохоронців ядерна загроза має не лише гіпотетичний, а й практичний вимір, особливо в умовах експлуатації атомних електростанцій,

транспортування ядерних матеріалів, функціонування сховищ радіоактивних відходів та існування об'єктів ядерної інфраструктури. Пошкодження або диверсія на таких об'єктах може призвести до масштабного радіаційного та хімічного забруднення територій, що потребує негайного залучення правоохоронців для охорони зон відчуження, евакуації населення, запобігання паніці, контролю доступу та протидії мародерству.

Особливу небезпеку становить можливість використання ядерних і радіоактивних матеріалів у терористичних цілях, зокрема створення так званих «радіологічних пристроїв» або «брудних бомб», які не мають на меті масове вибухове ураження, але призначені для зараження території радіоактивними речовинами з метою довготривалої дезорганізації життя, масової евакуації та психологічного впливу на населення. У таких випадках правоохоронець стає першою ланкою реагування, яка стикається з невидимою, але вкрай небезпечною формою ураження.

Ядерні інциденти супроводжуються не лише іонізуючим випромінюванням, а й *вторинними хімічними загрозами,* що виникають унаслідок пошкодження промислових об'єктів, систем охолодження реакторів, сховищ відпрацьованого палива, а також утворення токсичних аерозолів, продуктів горіння і хімічних сполук, що мають мутагенну і канцерогенну дію. Це означає, що правоохоронець у зоні ядерного інциденту зазнає одночасного впливу радіаційних, хімічних і біологічних факторів, що різко ускладнює захист і медичний контроль.

З огляду на це, ядерна загроза повинна розглядатися не як ізольований сценарій, а як *особливий рівень комбінованої небезпеки*, що потребує спеціальних протоколів захисту, міжвідомчої координації та підготовки правоохоронців до дій у середовищі, де звичайні засоби оцінки ризику і реагування є недостатніми. Саме включення ядерної загрози до структури радіаційно-хімічної безпеки дозволяє адекватно відобразити реальний

масштаб небезпек, з якими стикається сучасний правоохоронець у кризових та воєнних умовах.

Біологічна небезпека у правоохоронній діяльності є однією з найбільш складних і підступних форм загроз, оскільки вона поєднує в собі високу швидкість поширення, тривалий інкубаційний період, часто безсимптомний перебіг та значні соціальні наслідки. На відміну від фізичних або хімічних небезпек, біологічна загроза здебільшого є невидимою для органів чуття людини і може тривалий час залишатися непоміченою, що створює особливо високі ризики для правоохоронців, які за характером своєї професійної діяльності постійно перебувають у тісному контакті з широким колом осіб та різноманітними об'єктами середовища.

У професійній діяльності правоохоронці систематично стикаються з потенційними джерелами біологічного зараження під час затримання та конвоювання осіб, огляду затриманих і потерпілих, роботи в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах, медичних установах, притулках, місцях масового перебування людей, пунктах пропуску через державний кордон, а також у ході проведення слідчих і оперативних дій у житлових приміщеннях, підвалах, нелегальних притулках або місцях проживання соціально маргіналізованих груп. Саме ці середовища характеризуються підвищеною ймовірністю наявності збудників туберкульозу, вірусних гепатитів, ВІЛ-інфекції, коронавірусів, грипу, кишкових інфекцій, а також нових або мутованих патогенів.

Особливої уваги потребує той факт, що правоохоронці часто контактують з особами, які не перебувають під медичним наглядом, можуть приховувати свій стан здоров'я або не знати про наявність інфекції. У таких умовах біологічна загроза набуває латентного характеру, коли зараження відбувається без усвідомлення факту небезпеки і виявляється вже після завершення службового завдання. Це створює не лише ризик для самого правоохоронця, а й небезпеку для його колег, членів родини,

затриманих осіб та інших контактних груп, що трансформує індивідуальний ризик у системну проблему безпеки всього правоохоронного органу.

Біологічні загрози у правоохоронній діяльності мають також масовий і кризовий вимір, що проявляється під час епідемій, пандемій і спалахів особливо небезпечних інфекцій. У таких умовах правоохоронці одночасно виконують функції підтримання правопорядку, контролю за дотриманням карантинних і протиепідемічних заходів, забезпечення режиму ізоляції, охорони медичних установ і об'єктів критичної інфраструктури, супроводу медичних вантажів та забезпечення безпеки масових заходів або евакуацій. При цьому вони самі перебувають у зоні підвищеного біологічного ризику, що ускладнює збереження працездатності правоохоронної системи в цілому.

Окрему категорію становлять *біотерористичні загрози*, коли патогенні мікроорганізми або токсини можуть використовуватися навмисно для ураження населення, дестабілізації суспільства або тиску на органи влади. У таких ситуаціях правоохоронці стають першими, хто вступає у контакт із зараженими об'єктами, підозрілими речовинами, листами, посилками або приміщеннями, що можуть бути носіями біологічних агентів. Це потребує від них не лише високого рівня професійної обережності, а й чіткої взаємодії з медичними та санітарно-епідеміологічними службами. Таким чином, біологічна небезпека у правоохоронній діяльності має тривалий, накопичувальний і соціально небезпечний характер, оскільки кожен окремий контакт може стати ланкою у ланцюгу поширення інфекції. Саме тому система особистої безпеки правоохоронця повинна включати не лише індивідуальні засоби захисту, а й комплекс організаційних, медико-санітарних та інформаційних заходів, спрямованих на раннє виявлення загроз, запобігання зараженню та мінімізацію наслідків біологічних інцидентів у службовій діяльності.

У контексті особистої безпеки правоохоронця радіаційні, хімічні та біологічні загрози об'єднує принципова особливість, яка робить їх особливо

небезпечними: ці види небезпеки у більшості випадків не мають чітко виражених зовнішніх проявів на початкових етапах впливу. Іонізуюче випромінювання не сприймається органами чуття людини, багато токсичних хімічних агентів є безбарвними і без запаху, а біологічні патогени можуть перебувати у повітрі, на поверхнях або на тілі людини без будь-яких візуальних або відчутних ознак. У таких умовах правоохоронець може піддаватися ураженню, не усвідомлюючи самого факту перебування в небезпечному середовищі, що кардинально ускладнює своєчасне прийняття захисних рішень.

Саме тому забезпечення безпеки в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки ґрунтується не на інтуїтивному сприйнятті ризику, а на об'єктивному технічному та процедурному контролі середовища. Дозиметри, радіометри, газоаналізатори, детектори токсичних речовин, біологічні індикатори та інші засоби контролю дозволяють правоохоронцю і командному складу виявляти небезпеку ще до появи клінічних або фізичних проявів ураження. Без таких засобів діяльність у зоні потенційного зараження фактично перетворюється на неконтрольований експеримент з високим ризиком для життя і здоров'я особового складу.

Використання індивідуальних засобів захисту – респіраторів, протигазів, захисних костюмів, герметичних окулярів, рукавиць, фільтрувальних і ізолювальних систем – у таких умовах є не проявом надмірної обережності, а обов'язковим елементом професійної культури безпеки. Вони створюють бар'єр між організмом правоохоронця і агресивним середовищем, обмежуючи потрапляння небезпечних агентів через дихальні шляхи, шкіру та слизові оболонки. Водночас навіть найсучасніші засоби захисту втрачають ефективність без чіткого дотримання правил їх використання, зберігання, утилізації та своєчасної заміни фільтрів і захисних елементів.

Окремого значення набувають процедури деконтамінації, ізоляції та медичного контролю, які дозволяють не лише захистити окремого

правоохоронця, а й запобігти поширенню небезпечних агентів у межах підрозділу та за його межами. Деконтамінація одягу, спорядження і техніки, санітарна обробка особового складу, медичне спостереження після контакту з небезпечним середовищем, карантинні заходи у разі підозри на інфекційне ураження – це ключові елементи системи безпеки, що перетворюють індивідуальний ризик на керований процес.

Таким чином, у сфері радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки особиста безпека правоохоронця визначається не стільки відсутністю загрози, скільки здатністю своєчасно її виявити, правильно ідентифікувати та діяти відповідно до встановлених протоколів. Саме системність, технічна оснащеність і дисципліна у дотриманні процедур є тим чинником, який відділяє професійну безпеку від фатальної вразливості в умовах невидимих, але надзвичайно руйнівних загроз.

3.5. Організація евакуації та захисту особового складу

Організація евакуації та захисту персоналу в системі цивільного захисту України має чітко визначене нормативно-правове підґрунтя, яке формує обов’язкові стандарти дій для органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і, зокрема, правоохоронних органів. Базовим актом у цій сфері є *Кодекс цивільного захисту України*, який визначає евакуацію як організоване виведення або вивезення населення і персоналу із зон надзвичайних ситуацій або з районів можливого ураження з метою збереження життя і здоров’я людей. У статтях 32–34 Кодексу встановлено, що планування, підготовка та проведення евакуації належать до обов’язків органів управління цивільного захисту, а також керівників суб’єктів господарювання і державних органів, на території або у сфері діяльності яких існує загроза надзвичайної ситуації.

Для правоохоронних органів ці норми мають особливе значення, оскільки їхній персонал, на відміну від цивільного населення, у багатьох випадках не евакуюється автоматично, а продовжує виконувати завдання з охорони правопорядку, захисту об'єктів і підтримання керованості території. Саме тому законодавство поєднує дві взаємопов'язані логіки: правоохоронець одночасно є суб'єктом забезпечення евакуації і об'єктом захисту від небезпечних факторів.

Практичний механізм організації евакуації персоналу ґрунтується на Положенні про евакуацію населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 841 від 30 жовтня 2013 року. *Цей документ визначає порядок створення евакуаційних органів, зокрема евакуаційних комісій, пунктів збору, маршрутів руху та районів розміщення евакуйованих. Для правоохоронних органів важливо те, що керівники органів поліції, СБУ, ДБР, НАБУ та інших структур включаються до складу місцевих евакуаційних комісій або взаємодіють з ними у межах функціональної компетенції.*

Закон України «Про Національну поліцію» прямо передбачає, що поліція зобов'язана брати участь у заходах цивільного захисту, забезпечувати громадський порядок під час евакуації, охороняти майно громадян і стратегічні об'єкти, а також сприяти безпечному переміщенню населення. Аналогічні обов'язки випливають із спеціальних законів про Службу безпеки України, Державне бюро розслідувань та Національне антикорупційне бюро України в частині захисту персоналу, режимних об'єктів і службової інформації.

З практичної точки зору організація евакуації персоналу правоохоронних органів починається задовго до виникнення надзвичайної ситуації. Відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту та підзаконних актів, кожен орган, установа і підрозділ зобов'язані мати *план реагування на надзвичайні ситуації,* який включає розділ щодо евакуації. У цих планах

визначаються категорії персоналу, що підлягають першочерговому виведенню або вивезенню, місця збору, резервні пункти управління, транспортне забезпечення та порядок обліку особового складу.

У правоохоронній практиці особливо важливим є поділ персоналу на кілька функціональних груп: тих, хто підлягає негайній евакуації; тих, хто залишається для виконання завдань у зоні ризику; та тих, хто переходить до роботи на резервних або віддалених пунктах управління. Такий підхід дозволяє одночасно зберегти керованість системи і мінімізувати втрати серед особового складу.

Захист персоналу під час евакуації включає не лише фізичне переміщення у безпечну зону, а й комплекс заходів безпеки, передбачених Кодексом цивільного захисту та нормативами ДСНС. Йдеться про використання індивідуальних засобів захисту, організацію медичного супроводу, радіаційний і хімічний контроль, а також про забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захист службових документів, баз даних та технічних засобів.

Особливе місце у системі організації евакуації та захисту персоналу правоохоронних органів посідає *міжвідомча взаємодія* з підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, органами місцевого самоврядування, військовими формуваннями та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. На відміну від мирного часу, в умовах воєнного стану евакуація правоохоронців здійснюється не лише як захід цивільного захисту, а й як елемент *оперативного забезпечення оборони, стабільності та правопорядку* на відповідній території.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», держава може запроваджувати *спеціальні режими пересування, комендантську годину, режимні зони та обмеження доступу до окремих територій.* Це означає, що будь-яка евакуація особового складу правоохоронних органів повинна здійснюватися з урахуванням цих правових

обмежень, а маршрути переміщення, місця збору та пункти розміщення підлягають попередньому погодженню з військовими комендатурами, штабами територіальної оборони та органами військового управління.

Підрозділи ДСНС у цій системі виконують функції *технічного і рятувального забезпечення евакуації.* Саме вони здійснюють оцінку небезпечних факторів (пожежі, завали, руйнування, радіаційне чи хімічне забруднення), визначають безпечні зони, організовують доступ до захисних споруд, проводять рятувальні роботи у разі ураження будівель або транспорту, а також координують використання спеціальної техніки для розчищення маршрутів евакуації. Для правоохоронних органів це має принципове значення, оскільки дозволяє уникнути переміщення персоналу через зони підвищеної небезпеки та мінімізувати ризики втрат під час організованого виведення.

Органи місцевого самоврядування забезпечують *територіальну та логістичну складову евакуації.* Саме вони відповідають за визначення пунктів тимчасового розміщення, підготовку укриттів, надання комунальних ресурсів, організацію транспорту та забезпечення життєдіяльності евакуйованого персоналу. У випадку евакуації правоохоронних підрозділів це має додаткову специфіку, оскільки потребує врахування режиму доступу, охорони зброї, документів, спецтехніки та матеріалів кримінальних проваджень.

Військові формування та сили територіальної оборони забезпечують *фізичну безпеку маршрутів евакуації*, охорону колон, контррозвідувальний та протидиверсійний захист. В умовах воєнних дій правоохоронці можуть ставати об’єктами прицільних атак, у тому числі з боку диверсійно-розвідувальних груп, тому евакуація без військового супроводу в багатьох випадках є неприйнятною. Військові підрозділи також координують проходження через блокпости, контрольовані зони та території з обмеженим доступом.

Таким чином, евакуація та захист персоналу правоохоронних органів в умовах воєнного стану є комплексною міжвідомчою операцією, що поєднує правові, організаційні, безпекові та логістичні елементи. Її ефективність залежить не від дій одного органу, а від узгодженості та оперативної взаємодії між поліцією, ДСНС, органами влади і військовими структурами, що в сукупності формує єдину систему захисту державних інституцій і їх персоналу в умовах надзвичайних загроз.

Висновки до розділу 3

Правоохоронні органи є складовою єдиної державної системи цивільного захисту, визначеної Кодексом цивільного захисту України.

Загрози природного і техногенного характеру формують окремий масив ризиків для життя і здоров’я особового складу.

Пожежна, вибухова та електротехнічна небезпека потребують спеціальних знань і дотримання правил безпеки.

Радіаційна, хімічна та біологічна безпека набуває особливого значення в умовах воєнних і техногенних загроз.

Організація евакуації та захисту особового складу є комплексом заходів, що поєднує фізичне переміщення, ЗІЗ, медичний супровід та інформаційну безпеку.

Контрольні запитання

1. Яке місце посідають правоохоронні органи в системі цивільного захисту України?
2. Назвіть основні загрози природного та техногенного характеру.
3. Які правила безпеки діють щодо пожежної та вибухової небезпеки?
4. Розкрийте зміст радіаційної, хімічної та біологічної безпеки правоохоронця.
5. Які заходи включає організація евакуації особового складу?
6. Яким нормативним актом регулюється сфера цивільного захисту?
7. Як інтегруються заходи цивільного захисту в систему особистої безпеки?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Внаслідок обстрілу на території розташування підрозділу виникає загроза руйнування і пожежі. Складіть базовий порядок дій щодо захисту та евакуації особового складу з урахуванням вимог цивільного захисту.

Кейс 2. Підрозділ залучається до ліквідації наслідків техногенної аварії з можливим хімічним забрудненням. Визначте, які засоби захисту й заходи безпеки є необхідними.

Тестові завдання

1. Сфера цивільного захисту регулюється: а) Кримінальним кодексом; б) Кодексом цивільного захисту України; в) Законом «Про інформацію»; г) Законом «Про дорожній рух».

2. До загроз техногенного характеру належить: а) повінь; б) аварія на промисловому об’єкті; в) землетрус; г) ураган.

3. Захист особового складу під час евакуації включає: а) лише фізичне переміщення; б) комплекс заходів, зокрема ЗІЗ, медичний супровід і контроль; в) тільки інформування; г) припинення служби.

4. Радіаційний, хімічний і біологічний захист набуває особливого значення: а) лише в мирний час; б) в умовах воєнних і техногенних загроз; в) ніколи; г) тільки для ДСНС.

5. Правоохоронні органи в системі цивільного захисту: а) не беруть участі; б) залучаються до реагування на надзвичайні ситуації; в) замінюють ДСНС; г) діють лише за кордоном.

Розділ 4. Забезпечення особистої безпеки правоохоронців в умовах воєнного стану

4.1. Правові засади діяльності правоохоронців у воєнний час

Правові засади діяльності правоохоронців в умовах воєнного стану формуються як *особливий правовий режим*, що поєднує норми конституційного, адміністративного, кримінального, кримінального процесуального та спеціального законодавства у сфері безпеки і оборони. Воєнний стан істотно трансформує умови виконання службових обов'язків правоохоронців, розширює обсяг їхніх повноважень, одночасно підвищуючи рівень професійного ризику та загроз особистій безпеці.

Конституційною основою діяльності правоохоронних органів у воєнний час є Конституція України, яка в статті 17 визначає забезпечення державної безпеки, захист суверенітету та територіальної цілісності як одну з найважливіших функцій держави. Водночас стаття 64 Конституції допускає тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини в умовах воєнного стану, що безпосередньо впливає на характер правоохоронної діяльності, її інтенсивність та конфліктність.

Базовим спеціальним нормативним актом є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає правові наслідки введення воєнного стану, систему органів управління, а також особливості діяльності органів державної влади, у тому числі правоохоронних. Відповідно до цього Закону, правоохоронні органи залучаються до виконання завдань із забезпечення оборони держави, громадської безпеки, охорони критичної інфраструктури, протидії диверсійно-розвідувальній діяльності та підтримання правового режиму на територіях, де діє воєнний стан.

В умовах воєнного стану діяльність правоохоронних органів України принципово змінює свій функціональний і правовий характер,

оскільки вони інтегруються в *єдину систему сектору безпеки і оборони,* діючи у тісній координації з військовими формуваннями, силами територіальної оборони та органами військового управління. Така інтеграція зумовлена не лише фактичними потребами воєнного часу, а й безпосередньо випливає з положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України «Про оборону України», Закону України «Про основи національного спротиву» та актів військового управління.

У цій системі правоохоронні органи перестають бути виключно інститутами забезпечення публічного порядку та кримінальної юстиції у класичному розумінні. Вони стають складовою оперативно-безпекового механізму держави, що функціонує в умовах збройної агресії, гібридної війни та окупаційних загроз. Поліція, СБУ, ДБР, НАБУ, БЕБ, прикордонні органи та інші правоохоронні інституції починають діяти у середовищі, де межа між кримінально-правовими та воєнними загрозами істотно стирається.

У практичному вимірі це означає, що правоохоронці залучаються до виконання режимних, контрдиверсійних, охоронних і стабілізаційних функцій, зокрема: – забезпечення дотримання комендантської години; – контроль переміщення осіб і транспорту; – охорона критичної інфраструктури; – участь у фільтраційних заходах; – перевірка документів у зонах воєнної небезпеки; – супровід військових колон і гуманітарних вантажів; – виявлення колаборантів, диверсантів і агентурних мереж противника.

Такі функції за своєю природою наближаються до військово-оперативної діяльності, хоча формально виконуються цивільними правоохоронними структурами. Саме це і зумовлює різке зростання загроз для життя та здоров’я правоохоронців, оскільки вони починають діяти у просторово й тактично небезпечному середовищі: у зоні бойових

дій, у прифронтових районах, у містах із диверсійною активністю або на деокупованих територіях.

Правоохоронці у воєнний час стають об’єктами пріоритетного ураження противника, оскільки саме вони забезпечують відновлення державного контролю, викриття колаборації, стабілізацію звільнених територій і функціонування правового режиму. У зв’язку з цим противник використовує проти них: – цілеспрямовані обстріли; – теракти; – диверсії; – снайперські атаки; – мінування службових приміщень; – психологічний і інформаційний тиск; – персоніфіковані погрози.

Крім того, взаємодія з військовими формуваннями накладає на правоохоронців додаткові ризики, пов’язані з перебуванням у зонах бойових зіткнень, проходженням через блокпости, рухом у колоні, використанням військової інфраструктури, перебуванням у цілях ракетно-артилерійського ураження. Усе це створює для правоохоронця середовище постійного бойового ризику, яке не властиве класичній поліцейській службі мирного часу.

Правовий статус поліцейських у період дії воєнного стану формується як спеціальний різновид публічно-службового статусу, який істотно відрізняється від режиму їх діяльності в мирний час. Його нормативною основою є не лише Закон України «Про Національну поліцію», а й уся система актів воєнного права: Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про оборону України», Закон України «Про основи національного спротиву», а також укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, видані на виконання цих законів.

У межах цього правового режиму Національна поліція перетворюється з класичного органу публічної безпеки на елемент оборонно-безпекової інфраструктури держави. Закон «Про Національну поліцію» прямо передбачає, що поліція в особливий період та в умовах воєнного

стану залучається до виконання завдань територіальної оборони, забезпечення режиму воєнного стану, охорони стратегічних і критично важливих об’єктів, підтримання внутрішньої стабільності в умовах загрози збройної агресії.

Це означає, що поліцейський перестає бути виключно суб’єктом адміністративної або кримінально-процесуальної діяльності. Він набуває статусу учасника забезпечення оборони держави, що принципово змінює як характер його повноважень, так і рівень небезпеки, у якому вони реалізуються.

Зокрема, в умовах воєнного стану поліція на законних підставах здійснює: – контроль за дотриманням комендантської години; – перевірку документів у громадян; – огляд речей, транспортних засобів і вантажів; – обмеження або заборону руху; – блокування окремих територій; – супровід військових та гуманітарних колон; – охорону об’єктів енергетики, транспорту, зв’язку, водопостачання, військової логістики; – участь у фільтраційних та контрдиверсійних заходах.

Кожне з цих повноважень, передбачене правовим режимом воєнного стану, істотно підвищує рівень професійного ризику, оскільки поліцейський вступає у прямий контакт з: – потенційними диверсантами; – агентурою противника; – нелегальними збройними формуваннями; – особами, що чинять опір режимним обмеженням; – озброєними цивільними; – контрабандистами; – особами, які співпрацюють з окупаційними силами.

На відміну від мирного часу, коли ризик є переважно криміногенним, у воєнний період він набуває воєнно-оперативного характеру. Поліцейський стає законною ціллю для противника, оскільки саме він забезпечує дієвість державного контролю на території, що перебуває під загрозою або була нещодавно звільнена.

З правової точки зору це означає, що норми Закону «Про Національну поліцію» у воєнний час реалізуються не ізольовано, а в системному

зв'язку з нормами воєнного, безпекового і оборонного законодавства. Це створює якісно нову правову ситуацію, у якій: – службові повноваження поліції розширюються; – правові режими стають жорсткішими; – контакт із ворожим середовищем стає постійним; – ризик загибелі або поранення наближається до військового рівня.

Саме тому в умовах воєнного стану забезпечення особистої безпеки поліцейського перестає бути допоміжною складовою служби і перетворюється на один з базових елементів правового режиму його діяльності. Без належних правових, організаційних, тактичних і технічних гарантій безпеки реалізація повноважень поліції у воєнний час стає не просто неефективною, а небезпечною для існування самої правоохоронної системи.

Для інших правоохоронних органів України – *Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України,* Державної прикордонної служби України – правовий режим воєнного стану означає не просто кількісне збільшення навантаження, а якісну трансформацію самої моделі їх функціонування. У воєнний період ці інституції переходять від режиму відносної стабільності до режиму безперервної кризової безпеки, у якому будь-яка їх дія набуває стратегічного значення для оборони держави.

Служба безпеки України у воєнний час фактично стає центральним контррозвідувальним і антитерористичним органом держави, відповідальним за виявлення агентурних мереж противника, протидію диверсіям, кіберзагрозам, саботажу, інформаційно-психологічним операціям та спробам підриву внутрішньої стабільності. Оперативники СБУ працюють у середовищі, де противник застосовує засоби прихованого впливу, агентуру, радіоелектронну боротьбу, дрони, мінування, а також фізичне знищення ключових фігур. Це перетворює кожну оперативну дію – від

спостереження до затримання – на операцію підвищеного ризику, що за своїм характером наближається до військових спецоперацій.

Державне бюро розслідувань у період воєнного стану здійснює кримінальне провадження щодо злочинів, які мають безпосередній зв'язок із війною: воєнні злочини, зловживання у сфері оборони, колабораціонізм, незаконне поводження зі зброєю, злочини військовослужбовців та правоохоронців у бойових умовах. Слідчі ДБР працюють у зонах, що нещодавно були окуповані, у прифронтових регіонах, у місцях масових руйнувань і поховань, що супроводжується ризиками обстрілів, мінування, біологічної небезпеки та психологічного впливу. Таким чином, для них кримінально-процесуальна діяльність поєднується з елементами роботи в зоні бойових дій, що радикально підвищує загрозу їхній особистій безпеці.

Національне антикорупційне бюро України та Бюро економічної безпеки України у воєнний час діють у середовищі, де економічні злочини та корупція безпосередньо трансформуються у загрози національній безпеці. Зловживання в оборонних закупівлях, розкрадання гуманітарної допомоги, контрабанда військових товарів, фінансування ворога, незаконні фінансові операції – усе це створює високоризикове середовище, у якому детективи і слідчі стають мішенню для організованих злочинних груп, корумпованих еліт і іноземних спецслужб. Тиск, стеження, шантаж, кібератаки та фізичні загрози у воєнний час стають для цих органів не винятком, а частиною професійної реальності.

Державна прикордонна служба України у період воєнного стану перетворюється з правоохоронного органу спеціального призначення на передній край державної безпеки. Прикордонники працюють у зоні безпосереднього воєнного протистояння, протидіють прориву диверсійних груп, незаконному переміщенню зброї, боєприпасів, агентури противника, а також виконують функції контролю за потоками біженців і переміщених

осіб. Їх служба здійснюється під постійною загрозою артилерійських ударів, мінування, обстрілів з безпілотників та провокацій з боку противника.

Таким чином, для всіх зазначених правоохоронних органів воєнний стан створює єдине високоризикове професійне середовище, у якому правозастосовна, слідча, оперативна та контрольна діяльність відбувається в умовах, що поєднують у собі елементи війни, терористичної загрози, кримінального насильства і гібридного впливу. Саме це середовище визначає принципово нові вимоги до системи забезпечення особистої безпеки правоохоронців, які більше не можуть розглядатися лише як цивільні службовці, а фактично функціонують як ключові суб'єкти внутрішнього фронту національної безпеки України.

Окреме, практично визначальне місце в системі правового регулювання діяльності правоохоронців у період воєнного стану займають відомчі нормативні акти Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби та інших органів сектору безпеки. Саме вони трансформують загальні норми законів про воєнний стан у конкретні алгоритми щоденної поведінки правоохоронця, без яких забезпечення його особистої безпеки є неможливим.

Так, у системі МВС та Національної поліції ключову роль відіграють накази МВС і Голови Національної поліції, якими затверджено порядок несення служби під час дії воєнного стану та повітряних тривог. У цих документах встановлено, що під час оголошення сигналу «Повітряна тривога» особовий склад зобов'язаний негайно припинити несення служби у відкритому просторі та переміститися до захисних споруд, за винятком нарядів, що забезпечують охорону критичних об'єктів або супроводжують військові та гуманітарні колони. Це означає, що поліцейський не приймає рішення на власний розсуд – його дії чітко

регламентовані правовими нормами, які мають на меті зберегти життя особового складу.

Аналогічно, у відомчих інструкціях МВС та Національної поліції визначено порядок дій під час артилерійських обстрілів та ракетних ударів. Наприклад, передбачено, що чергові частини поліції, оперативні штаби та підрозділи управління не припиняють роботу, але переводяться в режим роботи з укриттів або підземних приміщень. Це дозволяє зберігати управління та зв'язок навіть у момент ураження об'єктів, одночасно мінімізуючи ризик загибелі персоналу.

У сфері охорони об'єктів наказами МВС і поліції регламентовано, що адміністративні будівлі правоохоронних органів у воєнний час вважаються потенційними цілями для ворожих ударів, а тому особовий склад, який не залучений до безпосереднього виконання бойових або оперативних завдань, має перебувати не у службових кабінетах, а в захищених приміщеннях. На практиці це реалізується через перенесення оперативних штабів у підвали, бомбосховища або захищені командні пункти.

Для Державної прикордонної служби України відомчими наказами встановлено особливий режим несення служби на державному кордоні та в прифронтових районах, що включає використання інженерних укриттів, розосередження особового складу, заборону скупчення персоналу в одному місці та обов'язкову зміну позицій після обстрілів. Такі вимоги спрямовані безпосередньо на зниження втрат від артилерійських і ракетних ударів противника.

У Службі безпеки України внутрішні нормативні акти регламентують режими контррозвідувальної безпеки: правила маскування, зміну маршрутів пересування співробітників, заборону користування відкритими каналами зв'язку, використання захищених засобів комунікації та спеціальні заходи щодо охорони співробітників, які працюють у справах, пов'язаних з воєнними злочинами, агентурою або колабораціонізмом. Це

безпосередньо спрямовано на недопущення фізичного усунення або викрадення працівників.

Таким чином, відомчі нормативні акти не є другорядним джерелом регулювання, а фактично формують практичний правовий каркас особистої безпеки правоохоронця у воєнний час. Саме вони визначають, де має перебувати правоохоронець під час повітряної тривоги, як він повинен діяти під час обстрілу, у яких приміщеннях дозволено працювати, як здійснюється охорона будівель і яким чином організовується евакуація. Без цих документів загальні положення законів про воєнний стан залишилися б абстрактними і не могли б реально захищати життя та здоров'я персоналу правоохоронних органів.

4.2. Специфіка загроз у період збройного конфлікту

У період збройного конфлікту загрози для правоохоронців суттєво зростають саме через участь у бойових та прифронтових операціях спеціальних і воєнізованих підрозділів правоохоронних органів України, які за своїм функціональним призначенням діють у безпосередньому контакті з противником. У структурі Національної поліції України до таких підрозділів належать, зокрема, полки та батальйони поліції особливого призначення, сформовані з початку широкомасштабної агресії, у тому числі стрілецькі батальйони поліції, тактичні групи та підрозділи швидкого реагування, що виконують завдання із штурмових дій, утримання звільнених територій, охорони критичної інфраструктури, супроводу військових колон і стабілізаційних заходів. Такі формування працюють у режимі, максимально наближеному до бойового, і стають об'єктами артилерійських, ракетних та диверсійних ударів на рівні з військовими частинами Збройних Сил України.

Окрему групу високоризикових суб'єктів складають спеціальні підрозділи Служби безпеки України, передусім Центр спеціальних операцій «Альфа», а також контррозвідувальні й антитерористичні групи, які здійснюють затримання агентури противника, ліквідацію диверсійних осередків, нейтралізацію терористів та виявлення колаборaційних мереж на прифронтових і деокупованих територіях. Їх діяльність поєднує ознаки правоохоронної, розвідувально-контррозвідувальної та спеціальної бойової роботи, що робить співробітників СБУ одними з найбільш уразливих до цілеспрямованих замахів, снайперських атак і дистанційного ураження.

Крім того, у системі Національної поліції важливу роль відіграють підрозділи тактичного реагування, спеціальні роти, оперативні групи та вибухотехнічні служби, які діють у зоні обстрілів, займаються розмінуванням, оглядом місць влучань ракет і дронів, а також фіксацією воєнних злочинів. Кожна така операція супроводжується ризиком повторних ударів, мінування території та застосування прихованих вибухових пристроїв, що формує для цих правоохоронців постійний смертельний ризик.

У період збройного конфлікту правоохоронці перестають бути периферійними або випадковими об'єктами насильства і перетворюються на пріоритетну, системно визначену ціль противника. Це обумовлено тим, що саме правоохоронні органи – Національна поліція, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, органи досудового розслідування – є інструментами, через які держава реалізує фактичну присутність влади на території. Вони забезпечують контроль за переміщенням осіб, функціонування режимних обмежень, боротьбу з диверсіями, виявлення колаборaційних мереж, документування воєнних злочинів, а також підтримання мінімального рівня правопорядку в умовах війни.

З воєнно-стратегічної точки зору нейтралізація або дезорганізація правоохоронних органів має для агресора не менше значення, ніж

ураження військових підрозділів. Якщо збройні сили забезпечують утримання фронту, то правоохоронці забезпечують утримання тилу, міст, звільнених територій і населення в правовому полі держави. Саме через це поліцейські патрулі, слідчі, оперативники СБУ, прикордонники, працівники спецпідрозділів стають для противника такими ж легітимними об'єктами ураження, як і військові частини.

З точки зору гібридної війни правоохоронні органи виконують роль внутрішнього фронту. Вони перешкоджають противнику: – створювати хаос у містах; – розгортати агентурні мережі; – здійснювати диверсії проти інфраструктури; – контролювати населення через страх і дезінформацію; – легалізовувати окупаційні адміністрації.

Тому удари по правоохоронцях мають не лише фізичну, а й символічну та психологічну мету – продемонструвати населенню нібито «відсутність держави», зламати довіру до влади, створити враження некерованості території.

На практиці це проявляється у цілеспрямованих атаках на: – відділення поліції та СБУ; – службові автомобілі; – керівників підрозділів; – слідчих, які розслідують воєнні злочини; – оперативників, що працюють з агентурою; – співробітників, залучених до фільтраційних і стабілізаційних заходів.

Особливо високий рівень небезпеки формується на деокупованих і прифронтових територіях, де правоохоронці фактично є першими носіями української державної влади після відходу противника. Саме тому вони стають об'єктами мінування, снайперських атак, диверсій та інформаційного тиску.

Найбільш безпосереднім і водночас найруйнівнішим виміром небезпеки для правоохоронців у період збройного конфлікту є воєнно-фізичні загрози, тобто загрози, що виникають унаслідок застосування засобів збройного ураження, диверсійно-терористичних дій та інших

форм фізичного насильства, притаманних війні. На відміну від мирного часу, коли правоохоронець переважно має справу з індивідуальними або груповими кримінальними посяганнями, у воєнний період він функціонує в середовищі масового, дистанційного та неконтрольованого насильства, що істотно підвищує імовірність випадкового або цілеспрямованого ураження.

Правоохоронні органи – підрозділи Національної поліції, СБУ, прикордонної служби, слідчі й оперативні структури – стають об’єктами воєнного ураження з кількох причин. По-перше, вони уособлюють державну присутність на відповідній території; по-друге, забезпечують функціонування режимних обмежень і контрдиверсійних заходів; по-третє, відіграють ключову роль у стабілізації деокупованих районів. Унаслідок цього їхні адміністративні будівлі, пункти управління, місця дислокації особового складу та маршрути пересування набувають значення символічних і практичних цілей для противника.

У сучасному збройному конфлікті фізичне ураження правоохоронців здійснюється як прямими, так і непрямими способами. До прямих належать випадки цілеспрямованого ураження об’єктів правоохоронних органів або їх персоналу, що мають на меті дезорганізувати управління, залякати населення та підірвати довіру до спроможності держави підтримувати правопорядок. До непрямих – ситуації, коли правоохоронці потрапляють у зони бойових дій, масованих обстрілів чи техногенних уражень під час виконання службових завдань, не будучи первинною ціллю атаки, але зазнаючи тих самих ризиків, що й військові формування або цивільне населення.

Особливістю воєнно-фізичних загроз є їх просторова та часова невизначеність. Удар може бути завданий на значній відстані, без безпосереднього контакту з об’єктом ураження, а момент його реалізації – практично непередбачуваний. Це означає, що навіть рутинні для мирного

часу дії правоохоронця – несення служби у приміщенні, переміщення між об'єктами, участь у стабілізаційних заходах – у воєнних умовах супроводжуються постійною ймовірністю раптового ураження.

Додатковий вимір небезпеки формують вторинні фізичні фактори війни: руйнування будівель, пожежі, вибухові хвилі, уламки, загазованість повітря, обвалення інженерних конструкцій. Навіть за відсутності прямого прицільного ураження ці фактори можуть призводити до травмування або загибелі правоохоронців під час перебування на службі, виконання евакуаційних, рятувальних чи слідчих дій у зоні руйнувань.

Воєнно-фізичні загрози мають також накопичувальний ефект: тривале перебування в умовах обстрілів і вибухів спричиняє не лише тілесні ушкодження, а й хронічне фізичне та психофізіологічне виснаження, зниження уваги, порушення сну, що, у свою чергу, підвищує ризик нещасних випадків і помилок під час службової діяльності. Для правоохоронця це означає, що небезпека є не епізодичною, а перманентною складовою професійного середовища.

У період збройного конфлікту диверсійно-терористична діяльність набуває системного та стратегічного характеру і стає одним із ключових інструментів гібридної війни. Для держави, що протистоїть зовнішній агресії, саме правоохоронні органи є центральною мішенню таких впливів, оскільки вони забезпечують внутрішню стабільність, функціонування кримінальної юстиції, контрдиверсійну роботу, підтримання режимів воєнного стану, комендантської години, фільтраційних заходів та контролю за тиловими територіями.

На відміну від бойових дій, спрямованих проти Збройних Сил, диверсійно-терористичні дії мають за мету паралізувати державне управління в тилу, створити атмосферу постійної небезпеки, підірвати довіру населення до спроможності держави захистити своїх громадян і власні інституції. У цьому контексті правоохоронці виступають не лише

як виконавці правопорядку, а як символ і інструмент суверенітету, що робить їх першочерговою ціллю для диверсійних груп і терористичних осередків.

Диверсійно-терористичні загрози щодо правоохоронців мають багаторівневий характер. Йдеться не лише про безпосередні замахи на життя конкретних працівників, а про системне ураження організаційної та психологічної стійкості правоохоронних органів. Найпоширенішими формами таких загроз у воєнний період є підриви адміністративних і службових приміщень, мінування відділів поліції, слідчих управлінь, підрозділів СБУ, атакування патрулів і слідчих груп під час виконання завдань, а також цілеспрямовані напади на керівний склад правоохоронних органів.

Особливо небезпечною формою є використання прихованих або дистанційно керованих вибухових пристроїв, що закладаються у службові автомобілі, побутові приміщення, входи до будівель або об’єкти інфраструктури, які регулярно відвідують правоохоронці. Такий спосіб ураження має подвійний ефект: по-перше, він створює реальну загрозу загибелі або тяжкого травмування, а по-друге – формує атмосферу постійної підозри та психологічного виснаження, коли будь-який предмет або приміщення може виявитися джерелом смертельної небезпеки.

В умовах війни поширюється також практика індивідуального терору проти правоохоронців: погрози членам сімей, переслідування, стеження, демонстративні акти залякування, інформаційні «вкиди» про нібито підготовку нападів. Такі дії не завжди мають на меті фізичне знищення, однак вони спрямовані на руйнування психологічної стійкості, формування страху та схильності до самообмеження у виконанні службових обов’язків.

Суттєвим чинником ризику є і те, що диверсійні групи часто діють у цивільному середовищі, маскуються під мирне населення, використовують

легальні об’єкти інфраструктури та соціальні зв’язки. Це значно ускладнює їх виявлення та перетворює правоохоронну діяльність на постійний контакт із потенційною прихованою загрозою. У таких умовах звичайні процесуальні дії – огляд місця події, допит, затримання, перевірка документів – можуть перетворюватися на ситуації підвищеного смертельного ризику.

Важливою особливістю диверсійно-терористичних загроз є їх асиметричність. Противник не зобов’язаний мати перевагу у силі чи техніці, оскільки навіть одиничний акт насильства проти правоохоронця може мати широкий суспільний резонанс і дестабілізуючий ефект. Саме тому правоохоронці у воєнний період фактично перебувають у режимі постійної контрдиверсійної готовності, де межа між звичайною службовою ситуацією і бойовою загрозою є вкрай тонкою.

У гібридній війні ключове місце поряд із збройним протистоянням займає інформаційно-психологічний фронт, який є не менш руйнівним для системи правоохоронної діяльності, ніж фізичне насильство. Правоохоронці в цій війні виступають однією з головних мішеней, оскільки вони уособлюють присутність української держави в тилу, на деокупованих територіях і в умовах воєнного режиму. Саме тому проти них системно застосовуються спеціальні інформаційні операції, спрямовані на їх дискредитацію, ізоляцію, деморалізацію та створення атмосфери суспільної недовіри.

Однією з найбільш небезпечних форм інформаційного тиску є доксинг – цілеспрямоване незаконне поширення персональних даних правоохоронців та членів їхніх сімей. У воєнний період це може включати адреси проживання, маршрути пересування, інформацію про родичів, дітей, місця роботи членів родини, що створює реальну загрозу фізичного впливу, викрадення або шантажу. Така практика використовується не лише для залякування конкретного працівника, але і як інструмент

психологічного впливу на весь колектив правоохоронного органу. Паралельно активно застосовуються погрози родинам, які стають формою непрямого тиску на правоохоронця. В умовах війни, коли родини часто перебувають у зонах підвищеного ризику або евакуації, навіть непрямі натяки на можливу шкоду здатні серйозно впливати на психоемоційний стан працівника, змушуючи його сумніватися у безпечності подальшого виконання службових обов'язків.

Ще одним інструментом гібридного впливу є фейкові кримінальні звинувачення. Через підконтрольні інформаційні ресурси або соціальні мережі поширюються вигадані повідомлення про нібито участь правоохоронців у корупції, мародерстві, незаконних затриманнях, катуваннях, зловживанні владою. Мета таких кампаній полягає не лише у дискредитації конкретної особи, але і в підриві легітимності правоохоронної системи загалом, формуванні образу «репресивного апарату», який нібито діє поза правом. Особливо небезпечною є системна дезінформація про «зраду», «співпрацю з окупантами» або «нелояльність» правоохоронців, яка поширюється як серед населення, так і всередині самих силових структур. У воєнних умовах такі наративи можуть призводити до внутрішніх конфліктів, взаємної підозри, руйнування службової солідарності та підриву командної довіри, що прямо впливає на рівень безпеки і ефективність роботи. Не менш руйнівним є використання інформаційних атак у соціальних мережах, спрямованих на створення образу правоохоронця як «ворога народу», «окупанта» або «репресора». Масові хвилі негативних коментарів, погроз, закликів до насильства, кампанії з дискредитації у локальних спільнотах формують середовище соціальної ворожості, в якому правоохоронець фактично втрачає відчуття тилу навіть у формально безпечних регіонах.

У підсумку інформаційні та психологічні загрози у гібридній війні перетворюють правоохоронця на об'єкт багатовимірного ураження, де

фізична небезпека поєднується з постійним психологічним тиском, соціальною ізоляцією та ризиком репутаційного знищення. Саме тому забезпечення особистої безпеки правоохоронців у воєнний час має включати не лише фізичний захист, але й інформаційну, правову та психологічну оборону, спрямовану на збереження їхньої стійкості, легітимності та професійної спроможності діяти в умовах гібридної війни.

Воєнний стан створює і правові загрози для правоохоронців. Вони змушені діяти у ситуаціях: – нечітких меж між військовою необхідністю та правами людини; – дефіциту процесуальних ресурсів; – ризику криміналізації службових рішень після завершення активних бойових дій. Це формує феномен так званої правової небезпеки – страх бути притягнутим до відповідальності за дії, які у воєнний час були об'єктивно необхідними.

У зонах активних бойових дій, на прифронтових територіях і особливо у звільнених від окупації населених пунктах правоохоронці функціонують у принципово іншому соціальному середовищі, ніж у мирний час. Це середовище характеризується високим рівнем дезорганізації соціальних зв'язків, правової фрагментації та психологічної травматизації населення, що істотно змінює характер ризиків для правоохоронної діяльності. Однією з ключових особливостей такого середовища є масова присутність озброєних цивільних осіб. Унаслідок воєнних дій частина населення отримала доступ до зброї, боєприпасів або військового спорядження, інколи – без належного правового контролю. Навіть якщо ця зброя формально зберігається для самооборони або передана державі, сам факт її поширення різко підвищує рівень потенційної небезпеки будь-якого соціального контакту. Для правоохоронця це означає, що звичайні адміністративні або процесуальні дії – перевірка документів, реагування на побутовий конфлікт, виконання слідчих дій – можуть супроводжуватися непередбачуваною ескалацією насильства.

Другим потужним чинником ризику є масова психологічна травматизація населення. Люди, які пережили окупацію, обстріли, втрату рідних, примусове переміщення або катування, часто перебувають у стані підвищеної тривожності, агресивності або недовіри до будь-яких представників влади. У таких умовах правоохоронець може сприйматися не як захисник, а як потенційна загроза або носій репресивної функції, що формує конфліктний фон навіть у формально нейтральних ситуаціях. Особливо складною є робота з особами, які співпрацювали з окупаційною владою або підозрюються у колабораціонізмі. Такі особи часто мають мотивацію уникнути відповідальності, приховати інформацію, знищити докази або впливати на свідків. Для правоохоронців це створює середовище прихованої ворожості, у якому формально спокійна взаємодія може містити елементи обману, провокації чи спроби маніпуляції. Не менш складним є фактор масового внутрішнього переміщення населення. Біженці та внутрішньо переміщені особи часто проживають у тимчасових умовах, мають обмежений доступ до соціальних ресурсів, перебувають у стані хронічного стресу та правової невизначеності. Це породжує конфлікти за житло, допомогу, робочі місця, доступ до гуманітарних ресурсів. У таких конфліктах правоохоронець змушений виконувати роль арбітра у середовищі, де соціальні норми та довіра до держави частково зруйновані, що підвищує ризик спрямованої або спонтанної агресії.

У сукупності ці фактори формують високонестабільне та конфліктогенне середовище, у якому правоохоронець постійно перебуває під впливом множинних соціальних ризиків. На відміну від класичних криміногенних загроз, ці ризики не завжди мають чітко вираженого правопорушника, а виникають із самої структури післявоєнного або прифронтового соціального простору. Саме тому в умовах воєнного стану особиста безпека правоохоронця залежить не лише від засобів

індивідуального захисту чи правових повноважень, а й від глибокого розуміння соціальної динаміки території, з якою він працює, та здатності діяти в середовищі підвищеної колективної напруги.

4.3. Захист особового складу в умовах бойових дій

Участь правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку, контррозвідувальної, антитерористичної та фільтраційної діяльності в районах бойових дій створює принципово нову модель ризику, відмінну від надзвичайних ситуацій мирного часу. Правоохоронці в умовах збройного конфлікту діють не як суб'єкти цивільного захисту, а як елемент сил безпеки і оборони, який функціонує у просторі, де відсутня гарантована безпека тилу, а фронт є розмитим.

У таких умовах захист персоналу ґрунтується не на класичній моделі охорони праці чи цивільного захисту, а на поєднанні правоохоронних і воєнних стандартів безпеки.

Ключовою особливістю є те, що правоохоронець у зоні бойових дій є легітимною військовою ціллю для противника. Поліцейські, співробітники СБУ, ДБР, НАБУ, прикордонники виконують функції фільтрації населення, контрдиверсійної роботи, охорони військових адміністрацій, розслідування воєнних злочинів, забезпечення режиму воєнного стану. Саме ці функції роблять їх небезпечними для ворога і, відповідно, піддають прицільному ураженню.

Тому основою захисту персоналу є перехід від поліцейської до квазівійськової моделі безпеки. Це означає, що: служба організовується не за принципом «дільниця – зміна – патруль», а за принципом бойових секторів, зон відповідальності і рубежів безпеки; кожен підрозділ працює не автономно, а в системі єдиного оперативного командування

з військовими; правоохоронці підпорядковуються режиму бойової готовності, а не адміністративного графіка.

Особливе місце в системі захисту займає контрдиверсійна безпека персоналу. В умовах війни загроза походить не лише від відкритих бойових дій, а від агентурної мережі противника, колаборантів, диверсійно-розвідувальних груп, які діють під прикриттям цивільного населення. Для правоохоронців це означає, що небезпека існує: – у місцях дислокації; – у службових приміщеннях; – у житлових районах; – під час перевірки осіб; – при роботі з полоненими, затриманими та «фільтрованими» громадянами.

Тому захист персоналу включає контррозвідувальні процедури: перевірку лояльності місцевих кадрів, обмеження доступу до інформації, ізоляцію оперативних груп, ротацію особового складу, контроль комунікацій.

Ще одна принципова відмінність бойових умов полягає у тому, що поранення або загибель правоохоронця не є наслідком випадкової події, а елементом стратегії противника. Ворог цілеспрямовано намагається: – знищити керівний склад; – зірвати розслідування воєнних злочинів; – залякати персонал; – зруйнувати систему управління на звільнених територіях.

Тому захист персоналу включає персоніфіковану безпеку керівників, слідчих, оперативників, вибухотехніків, криміналістів, які працюють із доказами злочинів війни.

Окремо слід виділити загрозу повторних ударів. У воєнних умовах місця роботи правоохоронців – відділи поліції, штаби, адміністрації – стають об’єктами повторних ракетних і артилерійських атак. Це створює ситуацію, коли евакуація, укриття і розосередження персоналу стають не допоміжними заходами, а частиною тактики виживання підрозділу.

Нарешті, захист персоналу в бойових умовах включає правовий вимір. Правоохоронці працюють у режимі, де діють норми міжнародного гуманітарного права, статус військовополонених, правила поводження з цивільними, стандарти фіксації воєнних злочинів. Порушення цих правил створює не лише юридичні, а й фізичні загрози для персоналу – від відповідальності до помсти з боку противника.

4.4. Дії правоохоронців у деокупованих та прифронтових районах

Повернення держави на деокуповані території майже завжди починається з повернення спроможності забезпечувати безпеку, і саме правоохоронні органи стають тією інституцією, через яку населення першою «відчуває» відновлення законності, доступу до базових послуг і державного захисту. У сучасних українських і міжнародних аналітичних матеріалах цей етап часто описується як стабілізаційна діяльність, що включає одночасно правові, організаційні, комунікаційні й безпекові компоненти та розгортається в середовищі високих залишкових ризиків: мінування, руйнування інфраструктури, дефіциту ресурсів, наявності колаборaційних практик, травматизації населення, конфліктів у громадах і загроз повторних ударів або диверсій. Практика ЄС через КМЄС (EUAM) підкреслює, що на деокупованих і прилеглих територіях ключовими стають посилення стійкості правоохоронців, підтримка реінтеграції та громадського діалогу, а також відновлення довіри між поліцією й населенням як умова довгострокової безпеки.

У науковій площині українські дослідники пропонують розглядати стабілізаційні заходи як систему загальних і спеціальних дій органів державної влади та правоохоронних органів на звільнених територіях, де загальні заходи пов’язані з відновленням публічної влади й життєдіяльності цивільного населення, а спеціальні – з протидією конкретним

безпековим викликам, включно з виявленням колаборaційної діяльності, фіксацією воєнних кримінальних правопорушень, забезпеченням режимних заходів і охороною критичних об'єктів. Важливим для підручника є те, що ця логіка дозволяє структурувати діяльність правоохоронця не як «набір дій», а як управлінський цикл: оцінка обстановки – встановлення пріоритетів – координація сил і ресурсів – документування результатів – комунікація з громадою – корекція планів залежно від ризиків.

Першим блоком практичних дій на деокупованих та прифронтових територіях є первинне обстеження безпекового середовища та контроль доступу, що охоплює участь у роботах із виявлення вибухонебезпечних предметів, огляді ділянок, патрулюванні, організації режиму в'їзду/виїзду, охороні місць масових руйнувань і важливих об'єктів інфраструктури. Цей компонент має пряме значення для особистої безпеки: правоохоронець діє в умовах високої ймовірності мінування, наявності розтяжок, нерозірваних боєприпасів, замінованих будівель і доріг, а також під ризиком повторних обстрілів. Публічні матеріали Національної поліції, зокрема планові документи, фіксують участь поліції в обстеженні деокупованих населених пунктів для виявлення небезпечних предметів, що відображає інституційну закріпленість такого напряму роботи. Для посібника принципово важливо пояснити, що в цих умовах «швидкість» ніколи не може бути важливішою за регламент безпеки: рух лише перевіреними маршрутами, зонування місця події, недопущення натовпу, фіксація координат/орієнтирів і передача інформації відповідним підрозділам, що виконують розмінування, із чітким розмежуванням повноважень.

Другий блок – відновлення базової публічної безпеки та реагування на загальнокримінальні правопорушення, які після деокупації мають свою специфіку: зростає кількість правопорушень, пов'язаних із покинутим майном, незаконним обігом зброї та боєприпасів, мародерством, конфлік-

тами щодо житла й гуманітарної допомоги, а також насильством у сім'ї на тлі травми, втрати роботи, переміщення та стресу. Паралельно формуються ризики діяльності організованих груп, які використовують війну як «вікно можливостей», і ця тенденція прямо описується в аналітичних матеріалах УНЗ ООН (UNODC) щодо криміногенних динамік в Україні в контексті війни. У посібнику доцільно підкреслити, що особиста безпека правоохоронця тут забезпечується не «універсальною обережністю», а тактикою рутинної безпеки: роботою в парі/групі, розмежуванням ролей на виклику, оцінкою обстановки до входу в приміщення, контролем секторів огляду, прогнозуванням поведінки натовпу, а також обов'язковим урахуванням фактору зброї у цивільному середовищі.

Третій блок – документування воєнних злочинів, грубих порушень прав людини та злочинів, пов'язаних з окупацією, що на деокупованих територіях набуває не лише процесуального, а й гуманітарного виміру. Матеріали Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR) щодо ситуації під час окупації й після неї демонструють масштаб порушень, наголошують на вразливості постраждалих і важливості коректного збору свідчень та інформації. Це безпосередньо пов'язано з особистою безпекою правоохоронця, оскільки робота з місцями масових злочинів часто поєднується з небезпекою мінування, знищеною інфраструктурою, токсичними ризиками, а також із загрозами з боку осіб, які прагнуть приховати сліди або чинити тиск на свідків і службових осіб. Окремий сучасний стандарт, який доречно інтегрувати в підрозділ, – Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations (OHCHR), що встановлює підходи до ідентифікації, збору, збереження, верифікації та аналізу цифрової відкритої інформації як доказового масиву; для України це практично важливо через масовість фото- і відеосвідчень, OSINT-даних, цифрових слідів обстрілів та переміщень. У тексті підручника варто пояснити просту, але критичну тезу: цифрові матеріали не «замінюють»

традиційні слідчі дії, а підсилюють їх лише тоді, коли забезпечено ланцюг збереження, метадані, контекст і перевірку джерел.

Четвертий блок – перевірочні та фільтраційні заходи, робота з колаборaційними практиками та відновлення легітимності влади. Для навчального посібника важливо подати це питання без публіцистики, через юридичну оптику: після деокупації держава має одночасно забезпечити справедливе притягнення винних і не допустити колективної відповідальності, стигматизації або самосудів, а правоохоронець стає ключовим «фільтром» між емоціями громади та вимогами законності. Наукові дискусії щодо колаборaціонізму, гарантування прав людини та реінтеграції територій прямо акцентують на складності правової оцінки й необхідності процедурних гарантій. Тут же виникає специфічний ризик для особистої безпеки правоохоронця: тиск з боку місцевих груп, конфлікти в громаді, погрози, спроби впливу, інформаційні атаки. Тому в підручнику доречно підкреслити пріоритет документування кожної дії, прозорої комунікації в межах повноважень і суворого дотримання етичних стандартів, адже саме дисципліна процедур знижує як правові, так і фізичні ризики.

П’ятий блок – поліція в громаді, відновлення довіри та робота з вразливими групами, що є системоутворювальним елементом реінтеграції. КМЄС (EUAM) у матеріалах про деокуповані та прифронтові території прямо наголошує, що після звільнення робота з відновлення довіри починається одразу, а стиль лідерства, комунікації та поведінки поліції визначає рівень суспільної легітимності на роки вперед. Додатково аналітичні матеріали про взаємини «громада-поліція» на деокупованих і прифронтових територіях показують, що на практиці люди часто оцінюють правоохоронців не за деклараціями, а за здатністю швидко й коректно вирішувати базові безпекові проблеми, бути доступними, запобігати свавіллю та допомагати з мінімізацією ризиків у повсякденності. Для особистої безпеки правоохоронця це теж прямий фактор: там, де

сформовано довіру, нижчі ризики раптової ескалації, агресії натовпу, провокацій, а також вища якість інформації, яку надає населення. Цей підхід також корелює з проектними практиками UNDP щодо партнерської взаємодії поліції та громад (community policing) у відновлювальному контексті.

Шостий блок – координація з міжнародними й національними акторами та міжвідомча взаємодія, без яких деокуповані/прифронтові території не можуть бути стабілізовані: це взаємодія з органами місцевого самоврядування, ДСНС, медичними службами, військовими адміністраціями, органами прокуратури, підрозділами, що займаються розмінуванням, гуманітарними організаціями, правозахисниками. У цьому контексті матеріали ОБСЄ щодо доступу до правосуддя в умовах конфлікту акцентують, що переміщення/відновлення інституцій правосуддя, спроможності прокуратури й адміністративних сервісів є критичними для відчуття справедливості й законності, а відповідно – для зниження конфліктності в громадах. Для підручника методично важливо розкрити, що безпечна робота правоохоронця тут забезпечується «командою системи», а не індивідуальною майстерністю: погоджені канали зв’язку, єдині карти ризиків, обмін орієнтуваннями, протоколи реагування, стандартизовані маршрути евакуації й медичної допомоги.

Сьомий блок – психологічна стійкість, профілактика професійного вигорання та робота з наслідками травми. Для деокупованих територій характерні високі рівні вторинної травматизації: контакт із місцями масової загибелі, зі свідченнями катувань, зі зруйнованими домівками, із постійною напругою через повітряні тривоги та ризики повторних атак. Це прямо відбивається як на якості рішень, так і на безпеці. У цьому контексті корисно спиратися на практики міжнародних програм підтримки психосоціальної стійкості, зокрема ініціативи ОБСЄ зі створення просторів

психосоціальної підтримки, які демонструють інституційне визнання проблеми та довгостроковість відновлення.

Підсумовуючи, дії правоохоронців у деокупованих та прифронтових районах мають бути подані в навчальному посібнику як цілісна система стабілізаційної діяльності, де безпека правоохоронця забезпечується поєднанням правових стандартів, тактики повсякденної безпеки, якісної комунікації з населенням, міжвідомчої координації та доказових підходів до документування правопорушень і порушень прав людини. Саме ця системність – ключова відмінність деокупованого/прифронтового контексту від звичайної» територіальної юрисдикції: правоохоронець діє одночасно як гарант порядку, як елемент відновлення державності, як учасник документування міжнародних злочинів і як комунікатор, від поведінки якого залежить соціальна єдність і темп реінтеграції.

4.5. Взаємодія з військовими та іншими суб’єктами безпеки

В умовах воєнного стану забезпечення особистої безпеки правоохоронців неможливе без інституційно вибудуваної та нормативно врегульованої взаємодії з іншими суб’єктами сектору безпеки і оборони. У воєнний період правоохоронні органи перестають діяти виключно в логіці цивільного правопорядку і включаються у єдиний операційний простір, де паралельно функціонують Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба, розвідувальні органи, Державна служба з надзвичайних ситуацій та органи військового управління. Така взаємодія має не допоміжний, а системоутворювальний характер, оскільки саме від неї залежить фізичне виживання особового складу, стабільність тилу та здатність держави утримувати контроль над територією.

Юридично ця взаємодія ґрунтується на положеннях Закону України «Про оборону України», Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України «Про національну безпеку України», Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про Національну поліцію», а також на нормативних актах Президента України і Кабінету Міністрів, якими визначається порядок залучення правоохоронних органів до виконання завдань у складі сил оборони. Ці акти формують єдину правову рамку, в межах якої поліцейські, оперативні співробітники СБУ, прикордонники та інші правоохоронці можуть виконувати завдання спільно з військовими підрозділами, не втрачаючи при цьому свого правового статусу і процесуальних повноважень.

На практичному рівні взаємодія з військовими має для правоохоронця перш за все безпекове значення. У зоні бойових дій і в прифронтових районах військові підрозділи забезпечують контроль території, протидію диверсійно-розвідувальним групам, охорону важливих об’єктів і прикриття правоохоронців під час виконання ними службових функцій. Без військового прикриття поліція не може безпечно здійснювати патрулювання, фільтраційні заходи, документування воєнних злочинів або відновлення правопорядку на деокупованих територіях, оскільки загроза збройного нападу, мінування або повторного обстрілу є постійною.

Водночас правоохоронні органи виконують у цій взаємодії власну, незамінну функцію. Вони забезпечують ідентифікацію осіб, перевірку документів, фіксацію правопорушень, кримінальне переслідування диверсантів, колаборантів і мародерів, а також захист прав цивільного населення. Саме завдяки цій функції військові дії не перетворюються на правовий вакуум, а зберігається зв’язок між застосуванням сили та верховенством права.

Особливо важливим елементом взаємодії є обмін інформацією. Військові володіють даними про тактичну обстановку, переміщення противника, ризики обстрілів, мінування і диверсій, тоді як правоохоронці

мають доступ до криміналістичної, оперативної та реєстраційної інформації про осіб, транспорт, зв’язки, фінансові операції. Поєднання цих потоків інформації дозволяє не лише ефективніше виявляти загрози, а й знижувати ризик потрапляння правоохоронців у зони підвищеної небезпеки без належного прикриття чи підготовки.

Окремого значення набуває взаємодія з підрозділами Національної гвардії України, які за своїм правовим статусом поєднують військові та правоохоронні функції. У прифронтових і деокупованих районах саме Національна гвардія часто виконує завдання з охорони громадського порядку разом з поліцією, водночас залишаючись елементом сил оборони. Для поліцейського це означає можливість діяти в умовах підвищеної захищеності, але також вимагає чіткої координації, щоб уникнути дублювання повноважень або небезпечних помилок у зоні бойових дій.

Взаємодія з Державною службою з надзвичайних ситуацій має не менше значення для особистої безпеки. Рятувальники здійснюють розбір завалів, гасіння пожеж після обстрілів, ліквідацію наслідків вибухів, а також участь у роботах з евакуації населення. Правоохоронець, який працює без належної координації з ДСНС, ризикує опинитися у зоні вторинних вибухів, обвалів або токсичного ураження. Спільне планування операцій, узгодження маршрутів і зон відповідальності знижує ці ризики до прийнятного рівня.

У ширшому сенсі взаємодія з військовими та іншими суб’єктами безпеки формує для правоохоронця своєрідну «мережу захисту», де його особиста безпека залежить не лише від індивідуальної підготовки, а від злагодженості всієї системи. Там, де ця взаємодія є чіткою, регламентованою і професійною, правоохоронець може виконувати свої функції навіть у найнебезпечніших умовах. Там же, де вона порушується, навіть добре підготовлений працівник стає вразливим до випадкових або навмисних загроз.

Висновки до розділу 4

Діяльність правоохоронців у воєнний час регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та пов'язаними актами.

У період збройного конфлікту криміногенні ризики поєднуються з воєнними: обстрілами, мінною небезпекою, диверсіями, терактами.

Захист особового складу в умовах бойових дій передбачає перехід до елементів квазівійськової моделі безпеки.

Дії правоохоронців у деокупованих і прифронтових районах супроводжуються підвищеними фізичними, психологічними та правовими ризиками.

Взаємодія з військовими формуваннями та іншими суб'єктами безпеки є необхідною умовою захищеності в умовах воєнного стану.

Контрольні запитання

1. Якими актами регулюється діяльність правоохоронців у воєнний час?
2. У чому полягає специфіка загроз у період збройного конфлікту?
3. Що означає перехід до квазівійськової моделі безпеки?
4. Які ризики виникають під час роботи в деокупованих і прифронтових районах?
5. Як організовується взаємодія правоохоронців з військовими формуваннями?
6. Які фейкові інформаційні впливи застосовуються проти правоохоронців у воєнних умовах?
7. Чому правоохоронців у воєнний час розглядають як суб'єктів внутрішнього фронту безпеки?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Підрозділ виконує службові завдання у прифронтовому районі під загрозою обстрілів і диверсій. Запропонуйте перелік організаційних і технічних заходів безпеки для захисту особового складу.

Кейс 2. Через підконтрольні ворогу ресурси поширюються фейкові звинувачення правоохоронців у «співпраці з окупантами». Проаналізуйте, які ризики це створює і які заходи протидії доцільні.

Тестові завдання

1. Правовий режим воєнного стану визначає Закон України: а) «Про Національну поліцію»; б) «Про правовий режим воєнного стану»; в) «Про прокуратуру»; г) «Про інформацію».

2. Квазівійськова модель безпеки означає: а) повну відмову від поліцейських функцій; б) поєднання поліцейської діяльності з елементами військової безпеки; в) передачу повноважень військовим; г) припинення служби.

3. Мінна небезпека належить до загроз: а) суто криміногенних; б) воєнного характеру; в) інформаційних; г) природних.

4. Фейкові кримінальні звинувачення проти правоохоронців спрямовані на: а) підвищення довіри; б) дискредитацію і підрив легітимності; в) технічне забезпечення; г) евакуацію.

5. Взаємодія з військовими формуваннями в умовах воєнного стану є: а) забороненою; б) необхідною умовою захищеності; в) другорядною; г) тимчасовою.

Розділ 5. Безпека правоохоронця в деокупованих і постконфліктних територіях

5.1. Правовий режим деокупованих територій

Правовий режим деокупованих територій в Україні формується як перехідний спеціальний правовий режим, що поєднує дію загальнонаціонального законодавства із тимчасовими, надзвичайними та стабілізаційними механізмами, спрямованими на відновлення державного суверенітету, правопорядку й базових прав людини після припинення окупації. У цьому контексті тимчасово окупованою територією слід вважати частину території України, яка перебуває під фактичним контролем держави-агресора або створених нею окупаційних адміністрацій, де органи державної влади України не можуть повною мірою здійснювати свої повноваження, а правовий режим визначається спеціальним законодавством з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права. Окупація не змінює правового статусу такої території як невід'ємної частини України, однак істотно обмежує можливості реалізації публічної влади та захисту прав людини.

Деокупованою територією, своєю чергою, є територія України, з якої усунено фактичний контроль держави-агресора, відновлено юрисдикцію України та створено умови для поетапного повернення органів державної влади, місцевого самоврядування й інститутів правопорядку. Водночас деокупація не означає автоматичного повернення до умов мирного правового обігу. Навпаки, така територія входить у фазу постконфліктного та перехідного правового режиму, що характеризується залишковими безпековими загрозами, наявністю колабораційних практик, підвищеним рівнем соціальної напруги, ризиками самосудів, незаконного обігу зброї та інформаційно-психологічного впливу.

Відтак, деокупована територія функціонує в умовах підвищених кримінально-правових, оперативних і соціальних ризиків, які безпосередньо визначають специфіку діяльності правоохоронних органів. Правоохоронець у цьому середовищі діє не як звичайний суб'єкт забезпечення публічної безпеки, а як представник держави в умовах обмеженої довіри, фрагментованої лояльності населення та високої ймовірності латентних загроз. Ми вважаємо, що саме ця проміжна правова природа деокупованих територій – між війною та миром – є ключовою обставиною, яка вимагає спеціального підходу до забезпечення як прав людини, так і особистої безпеки правоохоронця.

Нормативною основою цього режиму є насамперед *Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р.,* який закріплює принципи збереження юрисдикції України, неприпустимість легітимації окупаційних органів влади та особливий порядок реалізації прав і свобод громадян. Його положення мають фундаментальне значення і для деокупованих територій, оскільки саме вони визначають правову логіку «повернення держави» та відповідальність за дії, вчинені в умовах окупації. Подальший розвиток цього підходу закріплений у *Законі України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р.,* який уперше на законодавчому рівні інституціоналізував комплексний безпековий підхід до деокупації та реінтеграції. Цей Закон не лише визнав російську федерацію державою-агресором, а й визначив деокуповані території як простір триваючого збройного конфлікту з ознаками гібридної війни, що має принципове значення для правового статусу дій правоохоронних органів. У межах цього підходу забезпечення правопорядку, протидія диверсійній діяльності, виявлення колабораціонізму та захист цивільного населення розглядаються як складові єдиного

державного механізму відновлення суверенітету, а не як сукупність ізольованих поліцейських або адміністративних заходів.

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає статус територій України, тимчасово окупованих унаслідок збройної агресії Російської Федерації, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. Після внесення змін Законом України від 21 квітня 2022 року № 2217-IX його положення поширюються на всі тимчасово окуповані території України. Закон України № 2268-VIII утратив чинність 7 травня 2022 року.

Закон заклав правові підвалини для функціонування сектору безпеки і оборони на звільнених територіях у режимі підвищеної готовності, що означає розширення функціонального навантаження на правоохоронця. Він виступає не лише суб'єктом забезпечення публічної безпеки, а й елементом системи національної безпеки, відповідальним за стабілізацію ситуації в умовах збереження військових, диверсійних, інформаційних та соціально-психологічних загроз. Відтак, діяльність правоохоронця набуває міжгалузевого характеру, поєднуючи елементи кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, військового адміністрування та міжнародного гуманітарного права. Особливо важливим є те, що в логіці цього Закону безпека правоохоронця розглядається не опосередковано, а як похідна від загального стану безпеки держави на деокупованих територіях. Правоохоронець діє в середовищі, де зберігається латентна лояльність частини населення до окупаційних структур, існує ризик прихованого колабораціонізму, а соціальна напруга може трансформуватися у спонтанні акти помсти чи самосуду. У таких умовах будь-яка службова дія – перевірка документів, затримання, фільтраційний захід або забезпечення публічного порядку – автоматично набуває підвищеного рівня персонального ризику.

Суттєве значення для формування правового режиму тимчасово окупованих і деокупованих територій має *Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 1000 «Деякі питання визначення правового режиму на тимчасово окупованій території України»,* яка конкретизує механізми реалізації законодавчих положень у сфері деокупації та реінтеграції. Зазначена постанова є ключовим підзаконним актом, що операціоналізує правовий режим окупованих територій, надаючи органам державної влади, зокрема правоохоронним органам, чіткі орієнтири для практичної діяльності в умовах воєнного стану та постконфліктного переходу. Постанова № 1000 закріплює підхід, за яким правовий режим тимчасово окупованих територій визначається не формально-територіальним критерієм, а фактичним станом контролю, безпекової ситуації та можливістю реалізації юрисдикції України. Для правоохоронних органів це означає, що межі їхніх повноважень, характер застосовуваних заходів та рівень персонального ризику безпосередньо залежать від офіційно визначеного правового статусу конкретної території.

Водночас постанова прямо кореспондує з нормативними актами, що встановлюють переліки територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або які є тимчасово окупованими, і таким чином формує динамічну модель правового регулювання. Ми вважаємо принципово важливим наголосити, що правовий режим у цьому контексті не є сталим: він змінюється залежно від розвитку воєнної обстановки, рішень військово-політичного керівництва держави та фактичних умов безпеки. Це створює додаткові виклики для правоохоронця, який зобов’язаний постійно співвідносити свої дії з актуальним нормативним статусом території. З практичної точки зору Постанова № 1000 має безпосередній вплив на застосування фільтраційних заходів, перевірок осіб, документування кримінальних правопорушень, пов’язаних із колабораціонізмом, а також на організацію взаємодії між військовими адміністраціями та правоохоронними органами. У цих умовах

правоохоронець виступає не лише виконавцем правових приписів, а й ключовим суб'єктом забезпечення балансу між інтересами державної безпеки та дотриманням прав людини, що безпосередньо впливає на рівень його особистої безпеки. Отже, Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 р. № 1000 відіграє системоутворюючу роль у визначенні правового режиму тимчасово окупованих і деокупованих територій, доповнюючи законодавчі положення та формуючи практичну рамку діяльності правоохоронних органів у постконфліктному середовищі. Саме в цій рамці виникають ключові ризики, пов'язані з колабораціонізмом, фільтрацією, тиском з боку населення та інформаційно-психологічними атаками, які безпосередньо загрожують безпеці правоохоронця й потребують окремого аналізу в наступних підрозділах цього розділу.

На рівні підзаконного регулювання ключову роль відіграють постанови Кабінету Міністрів України, які деталізують практичні механізми реалізації правового режиму тимчасово окупованих і деокупованих територій та безпосередньо визначають умови діяльності правоохоронних органів у постконфліктному середовищі. Зокрема, *Постанова КМУ від 04.06.2015 р. «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї»* встановлює спеціальний режим переміщення осіб, транспортних засобів і вантажів, що для правоохоронця означає необхідність здійснення контрольних і перевірочних функцій у ситуаціях підвищеної напруги, дефіциту інформації та можливих провокацій. Саме на цьому етапі виникають перші конфлікти між безпековими інтересами держави та суб'єктивним сприйняттям населенням обмежувальних заходів, що безпосередньо впливає на рівень загрози для персоналу.

Не менш важливою є *Постанова КМУ від 12.05.2023 р. «Про підготовку до дій із стабілізації ситуації на деокупованих територіях Донецької і Луганської областей та їх реінтеграції»,* яка фактично закріплює модель

поетапного повернення державної влади в умовах збереження воєнних і поствоєнних ризиків. У цій логіці правоохоронець розглядається як один із ключових суб'єктів стабілізації, на якого покладаються завдання із забезпечення публічної безпеки, реагування на кримінальні правопорушення, документування злочинів окупаційного періоду та запобігання спонтанним проявам насильства. Водночас зазначена постанова опосередковано визнає, що деокупована територія не є безпечним середовищем, а тому діяльність правоохоронця супроводжується системними фізичними, психологічними та правовими ризиками. Доповнює цю систему *Постанова КМУ від 23.05.2023 р. «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення резерву працівників державних органів для роботи на деокупованих територіях України»,* яка вперше на нормативному рівні зафіксувала тезу про особливу складність і небезпеку роботи в деокупованих громадах. Запровадження резерву працівників свідчить про усвідомлення державою того, що звичайні кадрові підходи є недостатніми, а виконання службових обов'язків у таких умовах потребує спеціального добору, підвищеної стресостійкості, додаткової підготовки та інституційної підтримки. Для правоохоронця це означає офіційне визнання його діяльності як такої, що пов'язана з підвищеним рівнем професійного ризику. Таким чином, зазначені підзаконні акти в сукупності формують операційний каркас правового режиму деокупованих територій, у межах якого правоохоронець змушений діяти в умовах нестабільної безпекової ситуації, фрагментованої довіри населення, можливих проявів помсти, самосуду та інформаційного тиску. Ми вважаємо, що саме через ці постанови держава фактично визнає: робота правоохоронних органів у деокупованих громадах є не продовженням «звичайної служби», а окремим, специфічним видом службової діяльності, що потребує системного підходу до захисту персоналу, чіткого нормативного регулювання та інтеграції стандартів прав людини в кожне управлінське й оперативне рішення.

Окреме значення для правового режиму мають *нормативні акти, що визначають статус територій, зокрема Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 р. № 376 про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих,* оскільки саме вони є юридичною підставою для застосування спеціальних безпекових, фільтраційних та контрольних заходів.

Для правоохоронця цей перелік є не формальністю, а критично важливим орієнтиром, що визначає межі повноважень, допустимі інструменти впливу та рівень особистої загрози.

У 2021 році Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про засади державної політики перехідного періоду» № 5844, яким пропонувалося комплексно врегулювати питання деокупації, реінтеграції, відновлення діяльності органів державної влади, подолання наслідків тимчасової окупації та застосування окремих механізмів перехідного правосуддя. Однак 25 січня 2022 року законопроєкт було відкликано та знято з розгляду. Отже, його положення не набули нормативного характеру й можуть розглядатися лише як матеріал історії законодавчих ініціатив у сфері державної політики перехідного періоду.

Нормативне регулювання діяльності державних і правоохоронних органів на тимчасово окупованих та деокупованих територіях здійснюється на підставі сукупності чинних нормативно-правових актів. До них належать Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», профільні закони, що визначають повноваження відповідних правоохоронних органів, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, а також затверджений Кабінетом Міністрів України план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад.

Отже, правовий режим деокупованих територій є нормативно насиченим, багаторівневим і внутрішньо напруженим середовищем, у якому поєднуються питання колабораціонізму, фільтрації, помсти, самосудів, інформаційних і психологічних атак, а також міжнародні стандарти захисту прав людини. Ми вважаємо, що саме в цій точці сходження правових і безпекових викликів формується стратегічне ядро всього посібника, адже без розуміння цього режиму неможливо забезпечити ані ефективну діяльність правоохоронних органів, ані реальний захист їх персоналу в постконфліктних умовах.

5.2. Колабораціонізм і кримінально-правові ризики

Колабораціонізм у постконфліктному та деокупованому середовищі є одним із ключових чинників дестабілізації правопорядку, оскільки він поєднує у собі правові, безпекові та соціально-психологічні виміри. Для правоохоронця ця категорія становить підвищений професійний ризик, адже правозастосування у справах про колабораціонізм відбувається в умовах дефіциту доказів, емоційного тиску громади, латентної лояльності частини населення до окупаційних адміністрацій та активного інформаційного протиборства. Відтак, чітке розуміння кримінально-правової природи колабораціонізму є передумовою як захисту прав людини, так і особистої безпеки правоохоронця.

Колабораціонізм у контексті збройної агресії та деокупованих територій слід розуміти як свідоме, умисне співробітництво фізичної особи з державою-агресором, її окупаційними адміністраціями або створеними ними структурами, що спрямоване на сприяння встановленню, утвердженню, функціонуванню чи легітимації окупаційного режиму та завдає шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності, національній безпеці України або правам і свободам інших осіб.

У кримінально-правовому вимірі колабораціонізм характеризується тим, що відповідні діяння вчиняються в умовах тимчасової окупації, мають антидержавну спрямованість, можуть набувати різних форм – від інформаційної та організаційної підтримки до участі в окупаційних органах влади – та передбачають усвідомлення особою факту збройної агресії і незаконності окупаційного режиму. Водночас колабораціонізм принципово відрізняється від поведінки, зумовленої фізичним чи психічним примусом, необхідністю виживання або відсутністю реальної можливості протидіяти окупаційній владі, що має ключове значення для кримінально-правової оцінки діяння. У ширшому безпековому контексті колабораціонізм є не лише юридичною категорією, а й соціально небезпечним явищем, яке дестабілізує постконфліктне середовище, провокує конфлікти в громаді, сприяє виникненню самосудів і підриває довіру до державних інституцій. Саме тому в умовах деокупованих територій він становить подвійний ризик: з одного боку – для прав людини, через загрозу необґрунтованої криміналізації, з іншого – для безпеки правоохоронця, який змушений діяти в атмосфері підвищених очікувань покарання, інформаційного тиску та потенційної фізичної агресії.

Отже, ми вважаємо, що колабораціонізм у цьому посібнику доцільно розглядати як комплексне правове та безпекове явище, кримінально-правова оцінка якого має здійснюватися виключно з урахуванням індивідуалізації відповідальності, стандартів прав людини та реальних умов окупації, оскільки саме такий підхід є необхідною передумовою як ефективного правозастосування, так і забезпечення особистої безпеки правоохоронця.

У Кримінальному кодексі України колабораціонізм отримав самостійну кримінально-правову кваліфікацію насамперед у статті *111-1 КК України (колабораційна діяльність).* Зазначена норма охоплює широкий спектр діянь – від публічного заперечення збройної агресії та підтримки

рішень держави-агресора до зайняття посад в окупаційних органах влади, участі в організації незаконних виборів чи референдумів, а також інформаційної та матеріальної підтримки окупаційного режиму. Кримінально-правова конструкція цієї статті є багаторівневою, що дозволяє диференціювати відповідальність залежно від характеру діяння, його суспільної небезпеки та ролі особи в окупаційних структурах.

Стаття 111-1 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за колаборaційну діяльність як самостійний різновид кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, що вчиняються в умовах збройної агресії та тимчасової окупації. Безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є державний суверенітет, територіальна цілісність і безпека України, а також установлені конституційні засади функціонування публічної влади.

Об'єктивна сторона колаборaційної діяльності має складну, багатоформну структуру, що охоплює різні за ступенем суспільної небезпеки діяння. До них належать публічне заперечення збройної агресії проти України або тимчасової окупації її територій, публічні заклики до підтримки рішень чи дій держави-агресора та співпраці з її окупаційними структурами; добровільне зайняття посад у незаконних органах влади, у тому числі як без виконання владних функцій, так і з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень; участь в організації та проведенні незаконних виборів і референдумів; здійснення пропаганди та впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти; передача матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням або провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією; організація та проведення заходів політичного характеру й інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором, а також участь у незаконних судових, правоохоронних чи збройних формуваннях.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України, є громадянин України, що є принциповою відмінністю цієї норми від складів державної зради або пособництва державі-агресору. У ряді випадків законодавець виділяє спеціального суб'єкта, зокрема особу, яка добровільно займає посаду в незаконних органах влади, судових чи правоохоронних органах окупаційної адміністрації або бере участь у збройних формуваннях держави-агресора.

Суб'єктивна сторона колабораційної діяльності характеризується прямим умислом, оскільки особа усвідомлює факт збройної агресії та незаконність окупаційного режиму, передбачає суспільно небезпечні наслідки своїх дій і бажає або свідомо допускає їх настання. Важливою ознакою є добровільність поведінки, що має ключове значення для відмежування кримінально караного колабораціонізму від дій, учинених під фізичним чи психічним примусом або в умовах крайньої необхідності.

Кваліфікуючими ознаками колабораційної діяльності закон визнає, зокрема, зайняття посад з владними повноваженнями, участь у незаконних збройних формуваннях, організацію політичних та інформаційних заходів на користь держави-агресора, а також настання тяжких наслідків, у тому числі загибелі людей або заподіяння значної матеріальної шкоди. За таких обставин кримінальна відповідальність істотно посилюється аж до довічного позбавлення волі.

Водночас для правозастосовної практики принципово важливим є положення про те, що публічність у контексті частини першої цієї статті означає поширення відповідних висловлювань або закликів до невизначеного кола осіб, зокрема через мережу Інтернет або засоби масової інформації, а інформаційна діяльність і заходи політичного характеру мають тлумачитися з урахуванням приміток до статті. Неврахування цих аспектів створює ризики неправильної кваліфікації, що безпосередньо впливає як на дотримання прав людини, так і на безпеку правоохоронця.

Отже, стаття 111-1 КК України є системоутворюючою нормою кримінального законодавства перехідного періоду, яка покликана забезпечити правову оцінку колаборaційних практик у деокупованих територіях. Ми вважаємо, що її коректне застосування можливе лише за умови суворого дотримання принципів добровільності, індивідуалізації відповідальності та процесуальних гарантій, оскільки саме ці чинники є ключовими для запобігання помилковій криміналізації та зниження рівня професійних ризиків для правоохоронного персоналу.

Поряд зі статтею 111-1 КК України, у практиці деокупованих територій значення мають також статті 111 КК України (державна зрада), 111-2 КК України (пособництво державі-агресору), 436-2 КК України (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників) та низка норм, пов'язаних з участю у незаконних збройних формуваннях, передачі матеріальних ресурсів ворогу або сприянні його діяльності. Сукупне застосування цих норм створює складне поле кримінально-правової оцінки, у якому правоохоронець зобов'язаний чітко розмежовувати кримінально карані діяння від поведінки, зумовленої примусом, виживанням або об'єктивною неможливістю протидії окупаційній владі.

Типові помилки кваліфікації ст. 111-1 КК України у деокупованих громадах. У практиці правоохоронних органів на деокупованих територіях застосування статті 111-1 КК України супроводжується низкою типових помилок, зумовлених як складністю постконфліктного середовища, так і високим рівнем суспільного емоційного напруження. Ці помилки становлять безпосередню загрозу дотриманню прав людини та особистій безпеці правоохоронця, оскільки можуть призводити до оскарження процесуальних рішень, дискредитації органів влади та зростання агресії з боку населення.

Найпоширенішою є помилкова криміналізація поведінки, зумовленої примусом або умовами виживання, коли виконання формальних вимог

окупаційної адміністрації (отримання документів, робота в комунальних чи соціальних установах без владних повноважень) без належного аналізу добровільності та умислу помилково кваліфікується як колабораційна діяльність. У таких випадках ігнорування обставин фізичного або психічного примусу створює підстави для визнання дій правоохоронця неправомірними.

Іншою типовою помилкою є ототожнення суспільного осуду з кримінально-правовою відповідальністю, коли емоційний запит громади на покарання трансформується у поспішні процесуальні рішення без достатньої доказової бази. У деокупованих громадах колабораціонізм часто сприймається як моральний злочин, що підштовхує до застосування статті 111-1 КК України без чіткого встановлення складу кримінального правопорушення.

Поширеною є також неправильна оцінка публічності висловлювань або дій, зокрема у частині першій статті 111-1 КК України. Заяви, зроблені в приватному колі або в умовах обмеженого доступу, інколи помилково визнаються публічними, що суперечить приміткам до статті та створює ризик неправильної кваліфікації.

Окрему небезпеку становить формальне ототожнення зайняття будь-якої посади в період окупації з колабораційною діяльністю, без розмежування посад, пов’язаних із виконанням владних функцій, і технічних або допоміжних ролей. Такі помилки особливо небезпечні, оскільки підривають довіру населення до правоохоронних органів і можуть провокувати конфлікти та самосуди.

Нарешті, серйозним ризиком є ігнорування інформаційно-психологічного контексту, коли до матеріалів кримінального провадження потрапляють неперевірені повідомлення, чутки або дані, отримані внаслідок інформаційних атак чи особистих конфліктів. У постконфліктному середовищі такі матеріали часто використовуються як інструмент помсти, що безпосередньо загрожує як правам людини, так і безпеці правоохоронця.

5.3. Фільтраційні заходи та безпека особового складу

Фільтраційні заходи в умовах деокупованих і постконфліктних територій становлять один із найбільш чутливих інструментів відновлення безпеки та правопорядку, оскільки безпосередньо пов’язані з перевіркою осіб, встановленням їх можливої причетності до колабораційної діяльності, участі в незаконних збройних формуваннях або співпраці з окупаційною адміністрацією. Водночас саме ця сфера правозастосування створює підвищені ризики як для дотримання прав людини, так і для особистої безпеки правоохоронця, який фактично перебуває на межі між необхідністю оперативного реагування та загрозою надмірного втручання. У чинному законодавстві України термін «фільтраційні заходи» не має самостійного легального визначення як окремої правової категорії. Водночас він фактично використовується у нормативно-правових актах, урядових рішеннях, безпекових доктринах та офіційній комунікації органів державної влади для позначення комплексу перевірочних, ідентифікаційних і контрольних дій, що здійснюються в умовах воєнного стану, деокупації та постконфліктного врегулювання.

На законодавчому рівні правові підстави для здійснення фільтраційних заходів опосередковано закріплені у нормах Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Кримінальному процесуальному кодексі України, а також у підзаконних актах Кабінету Міністрів України, зокрема у постановах, що регулюють стабілізаційні дії, визначення правового режиму територій та порядок відновлення державної влади на деокупованих територіях. У цих актах прямо не вживається термін «фільтрація», однак передбачаються перевірки осіб, спеціальні режими

контролю, обмеження пересування, ідентифікаційні процедури та заходи безпеки, які за своєю суттю й становлять фільтраційний механізм. У практичному та доктринальному вимірі фільтраційні заходи розуміються як тимчасовий комплекс правомірних дій уповноважених органів державної влади, спрямованих на виявлення осіб, які можуть становити загрозу національній безпеці, публічному порядку або правам інших осіб у зв'язку з їх можливою участю в колабораційній діяльності, незаконних збройних формуваннях, співпраці з окупаційною адміністрацією або вчиненні інших правопорушень в умовах окупації.

Фільтраційні заходи – це комплекс тимчасових, превентивних та перевірочних дій, що здійснюються уповноваженими органами державної влади на деокупованих і постконфліктних територіях у межах правового режиму воєнного стану з метою ідентифікації осіб, оцінки безпекових ризиків, запобігання колабораційній діяльності та відновлення публічного порядку за умови обов'язкового дотримання прав і свобод людини.

Значення фільтраційних заходів полягає в тому, що вони виконують перехідну безпекову функцію між військовим контролем і відновленням повноцінного цивільного правопорядку. Вони не є формою покарання чи відповідальності та не можуть підміняти собою кримінальне провадження, а мають виключно превентивний і захисний характер. Саме ця обставина є принципово важливою для правильного правозастосування. Для правоохоронця фільтраційні заходи мають подвійне значення. З одного боку, вони є інструментом забезпечення безпеки держави та громади, а з іншого – зоною підвищеного професійного ризику, оскільки будь-яке відхилення від законності, принципу пропорційності чи належної фіксації дій може призвести до порушення прав людини, ескалації конфліктів і створення загроз особистій безпеці персоналу. Отже, фільтраційні заходи слід розглядати не лише як елемент безпекової політики, а й як критичний тест на професійну правосвідомість і захищеність самого правоохоронця.

Фільтраційні заходи на деокупованих і постконфліктних територіях України здійснюються не як самостійна процедура, а в межах повноважень, визначених чинним законодавством України для відповідних органів сектору безпеки і оборони. Відтак, коло суб'єктів, які залучаються до таких заходів, формується на підставі сукупності нормативно-правових актів, що регламентують правовий режим воєнного стану, відновлення державної влади та забезпечення публічної безпеки.

Ключову роль у проведенні фільтраційних заходів відіграють органи Національної поліції України, які відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» уповноважені здійснювати заходи із забезпечення публічної безпеки і порядку, перевірки осіб, реагування на кримінальні правопорушення та інші події. Саме в межах цих повноважень поліцейські здійснюють первинні перевірочні та ідентифікаційні дії щодо осіб на деокупованих територіях, за умови дотримання вимог законності, пропорційності та фіксації кожної дії.

Водночас Служба безпеки України виступає спеціальним суб'єктом у частині виявлення та припинення діяльності, що загрожує державній безпеці. Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» СБУ уповноважена здійснювати контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи, у тому числі щодо осіб, причетних до колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору або участі в незаконних збройних формуваннях. У межах фільтраційних заходів СБУ зазвичай залучається до поглибленої безпекової перевірки, аналітичної оцінки ризиків та ініціювання кримінальних проваджень.

Важливим елементом системи є військові адміністрації, створені відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та рішень Президента України. Вони забезпечують координацію дій органів державної влади на деокупованих територіях, визначають режим доступу, переміщення та взаємодії, а також ухвалюють організаційні

рішення щодо стабілізації безпекової ситуації. Самі по собі військові адміністрації не здійснюють правоохоронних функцій, однак створюють правові та організаційні умови для проведення фільтраційних заходів.

У визначених законом випадках до проведення таких заходів можуть залучатися Збройні Сили України та інші військові формування, діючи на підставі Закону України «Про Збройні Сили України» та Закону України «Про оборону України». Їх участь, як правило, обмежується забезпеченням режиму безпеки, контролем території, супроводом і охороною, але не передбачає самостійного здійснення кримінально-процесуальних дій без участі уповноважених правоохоронних органів. Крім того, правові підстави для міжвідомчої взаємодії у процесі стабілізації деокупованих територій закріплені у Постанові Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 № 1000 та Постанові КМУ від 12.05.2023, які визначають механізми реалізації державної політики на тимчасово окупованих і деокупованих територіях. Саме ці акти закладають модель, за якою фільтраційні заходи здійснюються у форматі спільних або погоджених дій різних суб’єктів, кожен з яких діє виключно в межах своєї компетенції. Отже, фільтраційні заходи проводяться не абстрактно «державою», а конкретними суб’єктами, наділеними визначеними законом повноваженнями, із чітким розмежуванням функцій між Національною поліцією України, Службою безпеки України, військовими адміністраціями та військовими формуваннями. Ми вважаємо, що саме дотримання цього розмежування є ключовою умовою законності, ефективності та безпеки правоохоронця в умовах деокупованих і постконфліктних територій.

Фільтраційні заходи істотно відрізняються від перевірки, кримінального провадження та адміністративного контролю насамперед за рівнем правової визначеності, характером нормативного закріплення та ступенем професійного ризику для правоохоронця. На відміну від кримінального провадження, яке чітко врегульоване нормами

Кримінального процесуального кодексу України, або адміністративного контролю, що здійснюється в межах визначених адміністративно-правових процедур, фільтраційні заходи не мають уніфікованої процесуальної форми та реалізуються в умовах нормативної фрагментарності. Їх правова основа формується з сукупності норм законодавства про воєнний стан, підзаконних актів Кабінету Міністрів України та окремих процесуальних інструментів, що ускладнює визначення чітких меж допустимого втручання.

На відміну від звичайної перевірки, яка має допоміжний, службовий або процесуальний характер і спрямована на уточнення інформації чи ідентифікацію особи, фільтраційні заходи передбачають вищий рівень втручання у права та свободи, але при цьому не супроводжуються повноцінними процесуальними гарантіями, властивими кримінальному провадженню. Саме ця обставина створює найбільшу зону правової вразливості як для особи, щодо якої здійснюються фільтраційні дії, так і для правоохоронця, який їх проводить. Кримінальне провадження, попри високий рівень втручання у права людини, є процесуально найбільш захищеною формою реагування, оскільки чітко визначає статус учасників, порядок дій, способи фіксації доказів і механізми контролю за законністю. Аналогічно адміністративний контроль, хоча й має обмежені процесуальні гарантії, все ж функціонує в межах визначених норм адміністративного законодавства та передбачає зрозумілий алгоритм дій і відповідальності. Фільтраційні заходи ж перебувають між цими формами, не будучи ані видом юридичної відповідальності, ані повноцінною процесуальною процедурою.

У цьому контексті фільтрація не може і не повинна підміняти собою ані кримінальне провадження, ані адміністративне реагування. Її призначення полягає виключно у попередній безпековій оцінці ризиків, і будь-яке штучне затягування перебування особи у «фільтраційному

статусі» без належного процесуального оформлення створює серйозні правові та безпекові загрози. Зокрема, це підвищує ризик звинувачень у незаконному обмеженні свободи, перевищенні повноважень, вибірковому правозастосуванні або політичній мотивації дій правоохоронних органів.

Саме тому, на нашу думку, найбезпечнішою моделлю професійної поведінки правоохоронця в умовах деокупованих територій є якнайшвидше переведення фільтраційних дій у чітко врегульовану процесуальну площину – кримінальну або адміністративну, залежно від наявності законних підстав. Такий підхід дозволяє мінімізувати правову невизначеність, забезпечити процесуальні гарантії для особи та водночас створює правовий «захисний контур» для самого правоохоронця, знижуючи ризики особистої, професійної та репутаційної вразливості.

Фільтраційні заходи в умовах деокупованих і постконфліктних територій не є одноразовою дією або формалізованою процедурою, а становлять поетапний процес професійних рішень, кожне з яких має чітке правове підґрунтя, практичну мету та потенційні безпекові наслідки. Саме поетапність дозволяє уникнути довільності, надмірного втручання у права людини та професійних помилок, що в умовах нормативної фрагментарності можуть трансформуватися у серйозні загрози для правоохоронця.

У цьому контексті алгоритм дій правоохоронця під час фільтраційних заходів слід розглядати як систему взаємопов’язаних стадій, кожна з яких виконує захисну функцію – як щодо особи, стосовно якої здійснюються перевірочні дії, так і щодо самого правоохоронця. Початкові етапи спрямовані на правову самоідентифікацію повноважень і меж допустимого втручання, наступні – на об’єктивну оцінку безпекових ризиків, а завершальні – на переведення фільтраційних дій у процесуально врегульовану форму або їх припинення.

Ми вважаємо принципово важливим, що жоден етап фільтраційних заходів не є самодостатнім: пропуск або формалізація хоча б одного з них порушує логіку правомірності та створює «зону правової вразливості», яка може бути використана як для оскарження дій правоохоронця, так і для інформаційного чи фізичного тиску. Саме тому поетапний підхід слід розглядати не як рекомендацію, а як обов'язкову умову безпечного правозастосування у деокупованих громадах.

Запропонований далі *алгоритм «норма – дія – фіксація»* виконує роль універсального методичного каркаса, який може адаптуватися до конкретної безпекової ситуації, але не допускає відступу від базових принципів законності, пропорційності та персональної відповідальності. У такій логіці фільтраційні заходи перестають бути джерелом правової невизначеності й перетворюються на керований інструмент відновлення безпеки, де захист прав людини та безпека правоохоронця є взаємопов'язаними й рівнозначними цілями.

1. Визначення правової підстави (норма). Перед початком будь-яких фільтраційних дій правоохоронець зобов'язаний чітко встановити нормативну основу свого втручання: правовий режим території (деокупована, територія бойових дій), наявність режиму воєнного стану, рішення військової адміністрації або іншого уповноваженого органу. Кожна дія повинна бути прямо або опосередковано співвіднесена з конкретною нормою закону чи підзаконного акта, що регулює повноваження правоохоронного органу. Дія: перевірка актуального правового статусу території, власних повноважень і меж допустимого втручання. Фіксація: службова позначка в рапорті або журналі несення служби із зазначенням нормативної підстави.

2. Початкова ідентифікація особи (норма). Ідентифікація особи здійснюється в межах повноважень, передбачених законодавством про Національну поліцію та правовий режим воєнного стану, і не може

виходити за межі первинної перевірки без наявності додаткових підстав. Дія: перевірка документів, встановлення особи, уточнення місця проживання та підстав перебування на території. Фіксація: запис встановлених даних у службові матеріали, електронні бази або відповідні реєстри з зазначенням часу і місця.

3. Первинна безпекова оцінка (норма). Безпекова оцінка має виключно превентивний характер і не є формою притягнення до відповідальності. Вона повинна ґрунтуватися на об'єктивних даних, а не на чутках чи суб'єктивних повідомленнях. Дія: аналіз наявної інформації щодо можливої участі особи в колабораційній діяльності, незаконних формуваннях або співпраці з окупаційною адміністрацією. Фіксація: окремий аналітичний запис із зазначенням джерел інформації та рівня достовірності.

4. Прийняття рішення про подальші дії (норма). Ключовим принципом є недопущення «підвішеного статусу» особи. За наявності достатніх підстав фільтраційні дії повинні бути негайно трансформовані у процесуальну форму. Дія: у разі наявності ознак кримінального правопорушення – ініціювання дій у межах КПК України; – у разі відсутності таких ознак – припинення фільтраційних дій. Фіксація: рапорт про прийняте рішення із зазначенням мотивів і правових підстав.

5. Дотримання меж втручання (норма). Фільтраційні заходи не передбачають автоматичного застосування примусу, обмеження свободи чи тривалого утримання особи без процесуального рішення. Дія: утримання від застосування примусових заходів без чіткої правової підстави. Фіксація: зазначення в матеріалах, що примусові заходи не застосовувалися або застосовувалися з конкретним правовим обґрунтуванням.

6. Повна фіксація кожної дії (норма). Фіксація є основним інструментом захисту правоохоронця в умовах нормативної невизначеності. Дія: документування часу, місця, змісту дій, осіб, які брали участь, та

прийнятих рішень. Фіксація: рапорти, протоколи, службові записи, електронні системи обліку.

7. Комунікація та завершення фільтраційних дій (норма). Комунікація з особою має бути коректною, без оціночних суджень і звинувачень. Дія: інформування особи про завершення перевірки або подальші процесуальні кроки. Фіксація: відмітка про завершення фільтраційних заходів і результат.

5.4. Міжнародні стандарти та практика ООН, ОБСЄ

Міжнародні організації Організація Об'єднаних Націй (далі ООН) та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) виробили системний масив стандартів і практичних рекомендацій щодо діяльності правоохоронних органів у постконфліктних, посткризових та перехідних умовах, які застосовуються у державах і регіонах, що виходять зі збройного конфлікту або окупації. Хоча термін *«деокуповані території»* не використовується в цих документах як легальна або універсальна категорія, у них послідовно застосовується термінологія *post-conflict settings*, *post-crisis environments*, *transition societies*, *territories emerging from conflict*, яка за своїм змістом безпосередньо охоплює ситуації, що виникають після звільнення територій від окупаційного контролю.

Міжнародні організації ООН ОБСЄ сформували низку конкретних нормативно-методичних документів, у яких визначено стандарти та практичні орієнтири діяльності правоохоронних органів у постконфліктних і посткризових умовах. Зокрема, *UN Guidance Note on the United Nations Approach to Rule of Law Assistance in Conflict and Post-Conflict Settings* (2008) прямо визначає, що відновлення правопорядку на територіях, які виходять зі збройного конфлікту або окупації, має здійснюватися поетапно, з чітким мандатом правоохоронних органів, недопущенням правової невизначеності

та обов'язковим дотриманням стандартів прав людини. У цьому ж документі наголошується, що превентивні та перевірочні заходи в перехідний період не можуть підміняти собою кримінальне правосуддя і повинні мати тимчасовий та пропорційний характер. Подібний підхід закріплено в інструментарії Управління Верховного комісара ООН з прав людини *Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States*, де правоохоронна діяльність у постконфліктних умовах розглядається як сфера підвищеного ризику порушень прав людини та ескалації насильства. У цих документах прямо зазначається, що масові перевірки, фільтраційні або аналогічні заходи, здійснювані без чіткої процедурної основи та належної фіксації, здатні провокувати недовіру населення, самосуди та загрози безпеці самих правоохоронців. У документах ОБСЄ ці положення отримують подальшу конкретизацію. *OSCE Guidebook on Democratic Policing* та документ *A Democratic Vision of Policing* виходять із того, що діяльність поліції у постконфліктних суспільствах здійснюється в умовах глибокої соціальної травми та конфлікту очікувань між населенням і державою. У них прямо підкреслюється, що непрозорі або надмірні дії поліції після конфлікту підвищують ризики колективного насильства та самосудів, а отже становлять безпосередню загрозу безпеці персоналу. Окремо наголошується на неприпустимості колективної відповідальності та необхідності індивідуалізації будь-яких перевірочних і стабілізаційних заходів.

Крім того, рекомендації ОБСЄ щодо діяльності поліції у постконфліктних суспільствах, зокрема положення, викладені в *OSCE Guidebook on Democratic Policing* та документі *A Democratic Vision of Policing*, послідовно пов'язують стабілізацію безпеки на звільнених від конфлікту територіях із якістю взаємодії між правоохоронними органами та місцевими громадами. У цих документах наголошується, що після завершення активної фази конфлікту поліція діє в умовах дефіциту довіри, фрагментованого соціального простору та високої чутливості населення до будь-яких проявів державної влади. За таких умов навіть формально законні дії можуть сприйматися як

несправедливі або репресивні, якщо вони не супроводжуються зрозумілим поясненням їх мети, правових підстав і очікуваних наслідків. Матеріали ОБСЄ з community policing окремо підкреслюють, що в постконфліктних середовищах комунікація перестає бути допоміжним елементом поліцейської діяльності й набуває характеру інструменту запобігання насильству. У рекомендаціях зазначається, що відсутність відкритого інформування громади про логіку перевірочних, стабілізаційних або безпекових заходів створює вакуум, який швидко заповнюється чутками, неофіційними «списками винних» та емоційними наративами. Саме в такому вакуумі, за оцінками ОБСЄ, виникають передумови для самосудів, колективного тиску та спонтанного насильства щодо осіб, яких громада сприймає як причетних до співпраці з попереднім режимом або окупаційною владою. У документах ОБСЄ також підкреслюється, що затягування перевірочних або стабілізаційних процедур без чіткого пояснення їх статусу підсилює відчуття безкарності або, навпаки, прихованої змови, що радикалізує громадські настрої. У таких умовах поліція ризикує втратити роль нейтрального гаранта правопорядку й перетворитися в очах населення на сторону конфлікту. Це, у свою чергу, підвищує не лише ризики порушення прав людини, а й безпосередні загрози особистій безпеці правоохоронців, які стають мішенню агресії, звинувачень або спроб фізичного впливу. Отже, у логіці рекомендацій ОБСЄ діяльність поліції в постконфліктних суспільствах має будуватися на принципах послідовності, документування та комунікативної відкритості, оскільки саме ці елементи розглядаються як ключові чинники зниження ризиків самосудів і спонтанного насильства. Такий підхід дозволяє одночасно забезпечити стабілізацію безпеки, зберегти довіру громади та мінімізувати професійні й фізичні ризики для правоохоронців у перехідний період.

Таким чином, *UN Guidance Note on the United Nations Approach to Rule of Law Assistance in Conflict and Post-Conflict Settings* (2008), інструментарій Управління Верховного комісара ООН з прав людини *Rule-of-Law Tools for*

Post-Conflict States, а також документи ОБСЄ *OSCE Guidebook on Democratic Policing* і *A Democratic Vision of Policing* безпосередньо описують ті виклики, з якими стикаються правоохоронні органи на територіях, що виходять зі збройного конфлікту або окупації. У цих документах системно розглядаються питання стабілізації безпекової ситуації після завершення активних бойових дій, відновлення мінімального рівня публічного порядку та функціонування правоохоронних інституцій в умовах обмеженої довіри з боку населення.

Зокрема, *UN Guidance Note on Rule of Law Assistance in Conflict and Post-Conflict Settings* виходить із того, що в перехідний період правоохоронні органи діють у середовищі, де правові інститути ще не відновлені повною мірою, а соціальні зв'язки зруйновані. У зв'язку з цим документ наголошує на необхідності чіткого визначення мандату правоохоронців, уникнення невизначеності повноважень та поступового переходу від превентивних і стабілізаційних заходів до повноцінного функціонування системи кримінальної юстиції. Такий підхід прямо кореспондує з проблемою правової визначеності перевірочних і фільтраційних заходів у деокупованих громадах.

Інструментарій *Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States* конкретизує ці положення, звертаючи увагу на те, що масові або непрозорі перевірки, відсутність процедурної фіксації та затягування тимчасових заходів створюють умови для самосудів, колективного тиску та повторної віктимізації населення. У цих документах прямо зазначається, що такі практики становлять загрозу не лише для прав людини, а й для самих правоохоронців, оскільки підривають їх легітимність і підвищують ризик агресивної реакції з боку громади.

Документи ОБСЄ *OSCE Guidebook on Democratic Policing* та *A Democratic Vision of Policing* розглядають аналогічні виклики з позицій демократичної поліцейської діяльності. У них підкреслюється, що в постконфліктних

суспільствах поліція працює в умовах глибокої соціальної травми, конфлікту наративів і очікувань швидкого «відновлення справедливості», які часто не збігаються з процесуальними можливостями держави. Саме тому ОБСЄ наголошує на необхідності поетапності дій, індивідуалізації перевірок і відмови від колективної відповідальності, оскільки порушення цих принципів прямо підвищує ризики самосудів і спонтанного насильства.

У сукупності ці документи формують чітку логіку: безпека правоохоронця в постконфліктному середовищі не досягається шляхом посилення репресивного контролю або розширення дискреції, а забезпечується через правову визначеність мандату, дотримання прав людини, прозорість і поетапність дій. Саме така модель дозволяє знизити напруження у взаємодії з травмованим населенням, запобігти самосуду та зберегти легітимність правоохоронних органів у період відновлення державної влади на деокупованих територіях.

Отже, підходи, закріплені в *UN Guidance Note on Rule of Law Assistance in Conflict and Post-Conflict Settings*, *Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States*, *OSCE Guidebook on Democratic Policing* і *A Democratic Vision of Policing*, можуть розглядатися як міжнародно визнана рамка для організації безпечної та правомірної діяльності правоохоронців у деокупованих громадах, де питання стабілізації безпеки, взаємодії з населенням і недопущення самосудів є взаємопов'язаними елементами одного перехідного процесу.

Порівнюючи положення чинного законодавства України з рекомендаціями та стандартами, сформульованими Організацією Об'єднаних Націй і ОБСЄ, доцільно звернутися до їх співставлення з точки зору практичної діяльності правоохоронних органів у деокупованих і постконфліктних умовах. Такий підхід дає змогу виявити як спільні ціннісні орієнтири, так і відмінності у рівні процедурної деталізації, що безпосередньо впливають на правову визначеність, безпеку персоналу та ефективність забезпечення правопорядку на звільнених територіях. Відтак, порівняльний аналіз

міжнародних підходів ООН і ОБСЄ з чинним українським законодавством свідчить про наявність концептуальної узгодженості за ключовими напрямами, водночас виявляючи низку структурних і процедурних розривів, які мають принципове значення саме для безпеки правоохоронця в деокупованих і постконфліктних умовах.

Насамперед українське законодавство, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», а також підзаконні акти Кабінету Міністрів України, виходить з тієї ж базової ідеї, що й документи ООН та ОБСЄ: відновлення правопорядку після окупації має здійснюватися в межах верховенства права та з повагою до прав людини. Це відповідає міжнародному принципу, зафіксованому в *UN Guidance Note on Rule of Law Assistance in Conflict and Post-Conflict Settings*, згідно з яким стабілізаційні заходи не можуть замінювати систему правосуддя і повинні мати тимчасовий характер.

Разом із тим, на відміну від рекомендацій ООН та ОБСЄ, українське законодавство значною мірою фіксує правовий режим територій, але значно меншою мірою деталізує процедурні стандарти поведінки правоохоронців у перехідний період. Міжнародні документи прямо наголошують на поетапності дій, чіткому розмежуванні перевірочних, превентивних і процесуальних заходів, а також на необхідності комунікації з населенням як елементі безпеки персоналу. В українських нормативно-правових актах ці аспекти часто залишаються на рівні загальних положень або реалізуються через відомчі інструкції, що не завжди мають публічний і уніфікований характер.

Суттєвою відмінністю є також підхід до ризиків самосуду. Документи ОБСЄ розглядають самосуд як системний наслідок правової невизначеності

та дефіциту довіри до правоохоронних органів, що прямо впливає на фізичну безпеку поліцейських. Українське законодавство, натомість, зосереджується переважно на кримінально-правовій реакції на конкретні правопорушення, не завжди інтегруючи превентивний вимір управління громадськими очікуваннями та конфліктами на деокупованих територіях. Водночас у сфері протидії колабораціонізму простежується зворотна ситуація. Україна пішла значно далі, ніж більшість міжнародних рамкових документів, чітко криміналізувавши різні форми співпраці з державою-агресором у статті 111-1 Кримінального кодексу України. Це відповідає загальній логіці перехідного правосуддя, однак створює додаткові виклики для правоохоронців, оскільки міжнародні стандарти ООН і ОБСЄ наполягають на суворому розмежуванні кримінальної відповідальності, адміністративних заходів і соціальної реінтеграції осіб, які перебували на окупованих територіях. За відсутності чітко врегульованих процедур таке навантаження знову ж таки трансформується у підвищені ризики для персоналу.

Отже, у порівняльному вимірі можна констатувати, що українське законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам за своїми ціннісними орієнтирами, однак потребує подальшої процедурної конкретизації саме з точки зору безпеки правоохоронця. Міжнародні підходи ООН і ОБСЄ можуть бути використані не як альтернатива національному праву, а як методологічна основа для заповнення прогалин між формально встановленим правовим режимом деокупованих територій і реальними умовами виконання службових завдань у постконфліктному середовищі.

Висновки до розділу 5

Правовий режим деокупованих територій формується законами та підзаконними актами, що визначають спеціальні безпекові й контрольні заходи.

Колабораціонізм створює окремий блок кримінально-правових ризиків і завдань для правоохоронців.

Фільтраційні заходи є чутливим інструментом, що поєднує безпекову необхідність із ризиками для прав людини та безпеки самого правоохоронця.

Діяльність на деокупованих територіях має узгоджуватися з міжнародними стандартами та практикою ООН і ОБСЄ.

Робота правоохоронних органів у деокупованих громадах є окремим, специфічним видом службової діяльності.

Контрольні запитання

1. Що становить правовий режим деокупованих територій?
2. Які кримінально-правові ризики пов’язані з колабораціонізмом?
3. Розкрийте сутність і ризики фільтраційних заходів.
4. Чому фільтраційні заходи вважають чутливими з погляду прав людини?
5. Які міжнародні стандарти застосовуються на деокупованих територіях?
6. Чому роботу в деокупованих громадах розглядають як окремий вид служби?
7. Яким актом визначається перелік територій бойових дій і тимчасово окупованих?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Під час фільтраційних заходів на деокупованій території правоохоронець стикається з протидією місцевого населення та ризиком провокацій. Запропонуйте порядок дій, що поєднує безпеку особового складу з дотриманням прав людини.

Кейс 2. Розгляньте ситуацію встановлення можливої причетності особи до колабораційної діяльності. Які правові та безпекові аспекти мають бути враховані?

Тестові завдання

1. Перелік територій бойових дій і тимчасово окупованих затверджено Наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025: а) № 50; б) № 376; в) № 511; г) № 309.

2. Фільтраційні заходи у законодавстві України: а) мають окреме легальне визначення; б) не мають самостійного легального визначення, але фактично застосовуються; в) заборонені; г) стосуються лише військових.

3. Колабораціонізм створює ризики переважно: а) природного характеру; б) кримінально-правового характеру; в) технічного характеру; г) пожежного характеру.

4. Міжнародними орієнтирами діяльності на деокупованих територіях є практика: а) ООН і ОБСЄ; б) лише НАТО; в) Інтерполу; г) жодної організації.

5. Робота в деокупованих громадах розглядається як: а) звичайна служба; б) окремий специфічний вид службової діяльності; в) волонтерство; г) військова служба.

Розділ 6. Засоби індивідуального та колективного захисту правоохоронців.

6.1. Поняття та класифікація засобів захисту

У системі забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів засоби індивідуального та колективного захисту посідають фундаментальне місце, оскільки саме вони створюють фізичний бар'єр між людиною та небезпечними факторами професійного середовища, зумовленими як криміногенними, так і воєнними, техногенними та природними загрозами. У професійній діяльності правоохоронця ризик ураження виникає постійно – під час затримання озброєних осіб, проведення спеціальних операцій, патрулювання прифронтових територій, роботи в зоні обстрілів, під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій або в умовах масових заворушень. Саме тому засоби захисту в праві та практиці розглядаються не як допоміжний елемент екіпірування, а як *обов'язковий компонент організації служби і реалізації державного обов'язку щодо охорони життя та здоров'я правоохоронців.*

З правової точки зору обов'язок держави забезпечити правоохоронців засобами захисту випливає з низки базових актів. Конституція України гарантує право кожного на життя та безпеку, а спеціальні норми Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про Національну гвардію України» та Закону України «Про охорону праці» прямо або опосередковано покладають на державу і керівників органів обов'язок створювати безпечні умови служби. У сфері технічного та фізичного захисту ці положення деталізуються через державні стандарти, технічні регламенти, накази МВС України та міжвідомчі нормативні акти, які визначають типи, клас захисту, умови використання, строки експлуатації та порядок обліку засобів захисту.

У загальнонауковому і прикладному розумінні **засоби захисту** – це сукупність технічних, інженерних, медичних і організаційних засобів, призначених для запобігання або зменшення впливу на людину небезпечних і шкідливих факторів середовища. Для правоохоронця такими факторами є вогнепальна і холодна зброя, уламки вибухових пристроїв, токсичні та задимлювальні речовини, вибухова хвиля, електричний струм, біологічні агенти, радіація, механічні травми, а також психофізіологічні перевантаження.

З точки зору правового регулювання і практики застосування всі засоби захисту поділяються на *засоби індивідуального захисту та засоби колективного захисту.*

Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) – це технічні засоби, які використовуються конкретним працівником і призначені для безпосереднього захисту його тіла, органів чуття і життєво важливих систем від ураження. Такий підхід закріплений у державних стандартах системи безпеки праці, зокрема в ДСТУ EN 340, ДСТУ EN 166, ДСТУ EN 397, ДСТУ EN 14387 та інших, а також у нормативних документах МВС України, що регламентують екіпірування поліцейських і співробітників спеціальних підрозділів.

До засобів індивідуального захисту правоохоронців належать, зокрема, бронежилети різних класів захисту, шоломи і каски, захисні окуляри та щитки, протигази і фільтрувальні маски, респіратори, вогнестійкий і протиуламковий одяг, тактичні рукавиці, захисне взуття, засоби індивідуального медичного захисту (турнікети, бандажі, перев'язувальні пакети). В умовах воєнного стану до цієї групи також входять засоби радіаційного, хімічного і біологічного захисту, зокрема спеціальні костюми, індивідуальні пакети дегазації та прилади контролю.

Класифікація ЗІЗ здійснюється за кількома критеріями. За характером небезпеки, від якої вони захищають, розрізняють засоби балістичного захисту (бронежилети, каски), засоби протихімічного і протигазового

захисту, засоби захисту від біологічних агентів, теплового впливу, електричного струму та механічних ушкоджень. За ступенем захисту засоби поділяються відповідно до встановлених класів – наприклад, бронежилети класифікуються за рівнями захисту від куль і уламків відповідно до національних і міжнародних стандартів. За призначенням вони можуть бути бойовими, службовими або аварійно-рятувальними.

Засоби колективного захисту – це інженерні, технічні та організаційні рішення, які забезпечують одночасний захист групи правоохоронців або населення від небезпечних факторів. У контексті правоохоронної діяльності до них належать захисні укриття, блокпости, фортифікаційні споруди, броньовані транспортні засоби, спеціальні будівлі та приміщення з укріпленими конструкціями, системи фільтрації повітря, системи відеоспостереження і контролю доступу, а також колективні засоби радіаційного та хімічного захисту.

Правове підґрунтя для використання засобів колективного захисту формується нормами законодавства про цивільний захист, воєнний стан, оборону та охорону праці, а також відомчими нормативами МВС, СБУ і ДСНС. У цих актах визначаються вимоги до споруд цивільного захисту, укриттів, службових приміщень і спеціальних транспортних засобів, що використовуються правоохоронними органами в умовах підвищеної небезпеки.

Таблиця 6.1 – Класифікація засобів захисту правоохоронця

Група	Підгрупи	Приклади
Індивідуальні (ЗІЗ)	Бронезахист	Бронежилет, балістичний шолом, щит
Індивідуальні (ЗІЗ)	Засоби РХБ-захисту	Протигаз, респіратор, захисний костюм
Індивідуальні (ЗІЗ)	Медичні засоби	Турнікет, бандаж, аптечка
Колективні	Інженерні споруди	Укриття, фортифікації, блокпост
Колективні	Транспорт і зв'язок	Броньований транспорт, засоби зв'язку
Колективні	Системи об'єкта	Контроль доступу, відеоспостереження

6.2. Засоби індивідуального захисту

Засоби індивідуального захисту працівників правоохоронних органів є базовим елементом системи особистої безпеки, оскільки саме вони забезпечують безпосередній фізичний захист людини від небезпечних і шкідливих факторів професійного середовища. У правоохоронній діяльності такими факторами виступають вогнепальна і холодна зброя, уламки вибухових пристроїв, токсичні й задимлювальні речовини, висока температура, біологічні агенти, радіаційне випромінювання, електричний струм, а також механічні та вибухові ураження. В умовах воєнного стану і збройного конфлікту спектр цих загроз значно розширюється, що зумовлює особливі вимоги до якості, надійності та правильного використання засобів індивідуального захисту.

Правову основу застосування засобів індивідуального захисту формують норми Конституції України щодо права на життя і безпеку, положення Закону України «Про охорону праці», який покладає на роботодавця обов’язок забезпечувати працівників засобами індивідуального захисту за рахунок держави, а також спеціальні закони, що регламентують діяльність правоохоронних органів. У системі Міністерства внутрішніх справ ці вимоги деталізуються наказами МВС, технічними умовами, стандартами екіпірування та інструкціями з охорони праці, що визначають перелік, порядок видачі, строки носіння і правила застосування захисного спорядження поліцейськими та іншими співробітниками.

У науково-практичному розумінні *засоби індивідуального захисту* являють собою системно організовану сукупність технічних, медичних та спеціалізованих засобів, призначених для запобігання або мінімізації шкоди, що може бути завдана організму людини під впливом небезпечних і шкідливих факторів професійного середовища. Для працівника правоохоронного органу такими факторами виступають не лише класичні

виробничі ризики, а й специфічні загрози службової діяльності – збройний опір, застосування вибухових пристроїв, контакт із токсичними або біологічно небезпечними речовинами, перебування у зоні бойових дій, масових заворушень чи надзвичайних ситуацій.

Ключовою особливістю засобів індивідуального захисту є їх персоніфікований характер, що означає їх закріплення за конкретним правоохоронцем як елемент його особистого службового спорядження. На відміну від колективних засобів безпеки, які формують захищене середовище для групи осіб або підрозділу, засоби індивідуального захисту спрямовані безпосередньо на збереження життя, здоров'я та працездатності конкретного працівника в момент виконання ним службових завдань. Саме тому вони супроводжують правоохоронця протягом усього часу несення служби – від патрулювання і чергування до участі у спеціальних операціях, затриманні небезпечних осіб, роботі у прифронтових районах або зоні техногенної чи екологічної небезпеки.

У функціональному вимірі засоби індивідуального захисту виступають першою лінією фізичної безпеки правоохоронця, яка працює безпосередньо в момент виникнення загрози. Вони не лише зменшують імовірність смертельних або тяжких травм, але й створюють психологічний ефект захищеності, що підвищує стійкість працівника до стресу, сприяє більш зваженим рішенням у кризових ситуаціях і знижує ризик помилкових або панічних дій. У сучасних умовах воєнного стану та зростання насильницьких форм кримінальної діяльності ця роль засобів індивідуального захисту набуває особливої ваги, перетворюючи їх із допоміжного елемента екіпірування на обов'язкову складову професійної готовності правоохоронця.

Крім того, засоби індивідуального захисту мають чітко виражений правовий вимір, оскільки їх використання є не лише правом, а й обов'язком працівника правоохоронного органу, а також обов'язком держави та

керівництва відповідного органу забезпечити ними кожного співробітника. У цьому сенсі ЗІЗ виступають матеріалізованою формою реалізації конституційного принципу пріоритету життя і здоров'я людини, який у сфері правоохоронної служби трансформується в вимогу створення максимально можливого рівня захищеності правоохоронців під час виконання небезпечних професійних функцій.

Залежно від характеру та джерела небезпеки засоби індивідуального захисту правоохоронців формують функціонально диференційовану систему, яка забезпечує комплексний захист працівника від найбільш поширених і найбільш небезпечних загроз сучасної правоохоронної діяльності. Однією з ключових складових цієї системи є засоби балістичного та протиуламкового захисту, які покликані протидіяти ураженню тіла людини внаслідок пострілів зі стрілецької зброї, вибухів, рикошетів, розльоту уламків і вторинних вражаючих елементів.

Бронежилети, що входять до цієї групи, являють собою складні багатошарові захисні конструкції, створені з використанням кевларових, керамічних або металевих бронеелементів, які здатні зупиняти кулі різних калібрів, дробові ураження, уламки гранат і мін. У правоохоронній діяльності вони використовуються не лише під час бойових зіткнень або антитерористичних операцій, а й у повсякденній службі – при затриманні озброєних осіб, конвоюванні небезпечних підозрюваних, охороні судових засідань, чергуванні на блокпостах, у прифронтових і деокупованих районах. Вибір класу бронезахисту залежить від оцінки загроз конкретної операції, що підкреслює інтеграцію засобів індивідуального захисту в систему оперативного планування.

Не менш важливу роль відіграють *захисні шоломи та каски*, які забезпечують захист голови – найбільш уразливої частини тіла правоохоронця – від куль, уламків, ударів твердими предметами, падіння конструкцій або фрагментів будівель. У сучасних умовах вони часто

поєднуються з елементами комунікації, нічного бачення, кріпленням для камер і тактичних ліхтарів, що робить їх не лише засобом фізичного захисту, а й важливою частиною інформаційно-технічного оснащення правоохоронця.

Балістичні щити застосовуються як мобільні індивідуальні або групові бар'єри захисту під час штурмових дій, затримання озброєних злочинців, звільнення заручників або проникнення в приміщення з високим рівнем ризику. Вони дозволяють створити захищений простір для просування співробітників, мінімізуючи ймовірність ураження при першому контакті з противником. У поєднанні з бронежилетами та шоломами такі щити формують замкнену систему балістичного прикриття, яка суттєво підвищує виживаність особового складу в умовах збройного протистояння.

Окрему групу становлять *захисні окуляри та щитки для обличчя,* призначені для запобігання ураженню органів зору уламками скла, металу, каміння, а також хімічними подразниками, газами або димом. У масових заворушеннях, під час розгону натовпу або ліквідації пожеж і вибухів саме ураження очей є однією з найбільш частих причин тимчасової або постійної втрати працездатності правоохоронців, що надає цим засобам особливого значення.

Засоби захисту органів дихання та зору становлять одну з найбільш критично важливих складових системи індивідуальної безпеки правоохоронця, оскільки ураження дихальних шляхів і органів зору безпосередньо загрожує життю, свідомості та здатності виконувати службові завдання. Втрата можливості дихати або орієнтуватися в просторі в умовах надзвичайної події, бойового зіткнення чи масових заворушень фактично позбавляє працівника можливості продовжувати виконання своїх обов'язків і створює ризик не лише для нього самого, а й для всього підрозділу.

До цієї групи засобів індивідуального захисту належать *протигази, фільтрувальні та ізолюючі респіратори, захисні маски, захисні окуляри та*

лицьові щитки, які відрізняються за принципом дії, рівнем захисту та сферою застосування. Фільтрувальні засоби забезпечують очищення вдихуваного повітря від аерозолів, диму, токсичних газів і хімічних домішок за допомогою спеціальних сорбентів та фільтрів, тоді як ізолюючі апарати подають користувачеві чисте повітря або кисень з автономного джерела, що є критично важливим у середовищі з дефіцитом кисню або високою концентрацією отруйних речовин.

У правоохоронній діяльності такі засоби застосовуються в надзвичайно широкому спектрі ситуацій. Під час *гасіння пожеж, ліквідації вибухів або аварій у будівлях*, де присутні чадний газ, токсичні продукти горіння та густий дим, протигази й респіратори дозволяють працівникам поліції, рятувальникам та слідчим перебувати в небезпечному середовищі без безпосередньої загрози отруєння або асфіксії. У прифронтових і деокупованих районах ці засоби використовуються під час огляду зруйнованих об'єктів, складів боєприпасів, місць вибухів і обстрілів, де можливе виділення токсичних сполук, пилу, азбесту та інших небезпечних аерозолів.

Особливу роль ці засоби відіграють *у контексті масових заходів, заворушень і спеціальних поліцейських операцій,* коли можуть застосовуватися сльозогінні, подразнювальні або димові спеціальні засоби. У таких умовах захисні маски й окуляри дозволяють правоохоронцям зберігати здатність бачити, дихати та орієнтуватися навіть у щільно насиченому газами або димом середовищі, що є ключовим для контролю ситуації, евакуації цивільних осіб і затримання правопорушників.

Захисні окуляри та лицьові щитки виконують не лише функцію бар'єра від газів і аерозолів, але й захищають очі від *механічних уражень* – уламків скла, каміння, металевих частин, а також від біологічних рідин і агресивних хімічних сполук. Це має особливе значення під час обшуків, затримань, огляду місць подій, роботи з небезпечними предметами та доказами.

В умовах сучасної гібридної війни та зростання ризиків застосування *хімічних, біологічних або радіаційних агентів* засоби захисту органів дихання і зору набувають ще більш стратегічного значення. Вони стають елементом готовності правоохоронних органів до дій у ситуаціях масового ураження, терористичних актів або техногенних катастроф, коли без належного захисту перебування правоохоронців у зоні події є неможливим. Отже, засоби захисту органів дихання та зору виконують не допоміжну, а життєзабезпечувальну функцію у системі особистої безпеки правоохоронця. Вони дозволяють діяти в середовищі, яке є смертельно небезпечним для незахищеної людини, і перетворюють екстремальні умови на контрольоване професійне середовище, у якому правоохоронець може ефективно реалізовувати свої службові повноваження навіть у найбільш складних і загрозливих ситуаціях.

Засоби захисту шкіри та тіла охоплюють комплекс елементів екіпірування, призначених для збереження фізичної цілісності правоохоронця, зменшення ризику травмування та мінімізації впливу шкідливих зовнішніх факторів під час виконання службових завдань. У професійній діяльності працівників поліції, інших правоохоронних органів і спеціальних підрозділів тіло є безпосереднім «інструментом служби», тому його захист має не менше значення, ніж захист органів дихання чи зору.

До цієї групи належить *спеціальний службовий і тактичний одяг*, який виготовляється з матеріалів, стійких до розривів, стирання, займання, впливу вологи та хімічних речовин. Такий одяг виконує одночасно кілька функцій: він захищає шкіру від порізів, саден, опіків, термічних і хімічних уражень, а також забезпечує маскування, зручність рухів і можливість тривалого перебування в екстремальних умовах. У воєнний період та під час операцій у прифронтових районах особливо важливими стають костюми з вогнестійких і антипорізних тканин, що зменшують ураження уламками, гарячими поверхнями та вибуховою хвилею.

Тактичні рукавиці виконують подвійну роль: вони захищають кисті рук від механічних пошкоджень, порізів, опіків, контакту з біологічно небезпечними або хімічними речовинами та одночасно забезпечують необхідну чутливість пальців для роботи зі зброєю, засобами зв'язку, доказами і технікою. Для правоохоронця руки є ключовим робочим інструментом, тому їх захист безпосередньо впливає на здатність затримувати осіб, надавати домедичну допомогу, проводити обшук або евакуацію постраждалих.

Спеціальне взуття є ще одним критично важливим елементом індивідуального захисту. Воно повинно бути стійким до проколів, ковзання, впливу вологи, нафтопродуктів та хімічних реагентів, а також забезпечувати стабільність стопи на нерівних, зруйнованих або слизьких поверхнях. У зоні бойових дій, на руїнах будівель або під час ліквідації наслідків вибухів саме взуття часто визначає, чи зможе правоохоронець швидко пересуватися, уникнути падіння або мінувати ризик травмування.

Наколінники, налокітники та інші елементи захисту суглобів призначені для зниження ударного навантаження та запобігання травмам під час падінь, штурмових дій, пересування по сходах, дахах або уламках будівель. Вони є особливо важливими для спеціальних підрозділів, які виконують тактичні операції, затримання озброєних осіб, патрулювання у складних умовах або супровід евакуаційних заходів.

У воєнний час та за умов підвищеної хімічної, біологічної або радіаційної загрози до засобів захисту шкіри та тіла додаються *спеціальні протихімічні й захисні комплекти,* які включають герметичні костюми, накидки, бахіли, рукавиці та інші елементи, що перешкоджають проникненню небезпечних речовин на шкіру та одяг. Такі комплекти застосовуються під час роботи в зонах можливого зараження, на об'єктах із небезпечними речовинами, а також під час розслідування воєнних злочинів і терористичних актів, де можуть використовуватися отруйні або токсичні агенти.

Окрему категорію становлять засоби індивідуального медичного захисту, які займають центральне місце у системі особистої безпеки правоохоронця, оскільки саме вони забезпечують виживання в перші, найкритичніші хвилини після поранення. У професійній діяльності працівників правоохоронних органів ризик вогнепальних поранень, уламкових уражень, мінно-вибухових травм, ножових поранень, дорожньо-транспортних пригод, а також масових заворушень і терактів є постійним, що об'єктивно вимагає наявності у кожного співробітника засобів негайної домедичної допомоги.

До таких засобів належать, насамперед, *індивідуальні аптечки першої допомоги (IFAK – Individual First Aid Kit),* які є стандартом для військових та правоохоронців у країнах НАТО і дедалі ширше впроваджуються в Україні. Вони комплектуються з урахуванням типових бойових і службових травм та містять засоби для зупинки масивних кровотеч, забезпечення прохідності дихальних шляхів і попередження шокових станів.

Ключовим елементом індивідуального медичного захисту є *турнікети* (джгути нового покоління), які застосовуються для швидкої зупинки артеріальних і венозних кровотеч із кінцівок. За даними військової медицини та тактичної медицини, масивна крововтрата є головною причиною запобіжної смерті на полі бою і під час збройних інцидентів, тому наявність і правильне застосування турнікета прямо визначають шанси правоохоронця вижити до евакуації.

Не менш важливими є *гемостатичні засоби* – спеціальні бинти, серветки та порошки, які прискорюють згортання крові й дозволяють зупиняти кровотечі з глибоких ран, де звичайне перев'язування є недостатнім. У сучасних аптечках правоохоронців використовуються препарати на основі каоліну або хітозану, що відповідає міжнародним стандартам тактичної медицини.

Перев'язувальні пакети і компресійні бандажі забезпечують герметизацію ран, фіксацію пошкоджених тканин та створення тиску для контролю кровотечі. Вони застосовуються як для вогнепальних і уламкових поранень, так і при травмах, отриманих унаслідок падінь, ДТП або обвалів будівель.

Особливе значення у сучасних умовах має наявність *декомпресійних голок,* які використовуються для усунення напруженого пневмотораксу – небезпечного для життя стану, що виникає при пораненнях грудної клітки. У бойових умовах та під час збройних зіткнень такі поранення є типовими, і саме своєчасне застосування декомпресійної голки може врятувати життя ще до прибуття медиків. Окрім цього, до засобів індивідуального медичного захисту належать *оклюзійні пов'язки для герметизації проникаючих поранень грудної клітки,* термоковдри для профілактики гіпотермії, а також засоби для надання допомоги при опіках, отруєннях і травмах очей. У комплексі вони забезпечують базову стабілізацію постраждалого та дозволяють виграти час для організованої евакуації.

У контексті воєнного стану, терористичних загроз та зростання рівня насильницьких кримінальних правопорушень засоби індивідуального медичного захисту перетворюються з додаткового елементу екіпірування на *обов'язковий компонент професійної готовності правоохоронця.* Їх наявність і вміння ними користуватися є не лише питанням особистої безпеки, а й складовою загальної стійкості правоохоронної системи, оскільки збереження життя та працездатності кожного співробітника безпосередньо впливає на спроможність держави підтримувати правопорядок в умовах криз і війни.

З погляду *правового і технічного регулювання* всі засоби індивідуального захисту, що використовуються правоохоронцями, підпадають під дію системи державних стандартів, технічних регламентів і відомчих

нормативів, які визначають вимоги до їхньої якості, безпечності та експлуатаційної придатності. Йдеться не просто про формальну наявність екіпірування, а про гарантований рівень його захисних властивостей у реальних умовах службового ризику.

В Україні основою такого регулювання є *національні стандарти (ДСТУ),* а також технічні регламенти, що гармонізовані з європейськими нормами. Вони визначають вимоги до бронежилетів, касок, засобів захисту органів дихання, спеціального одягу, медичних засобів та інших елементів індивідуального захисту. Наприклад, бронежилети та шоломи повинні відповідати встановленим класам захисту від куль і уламків, а засоби респіраторного захисту – забезпечувати фільтрацію або ізоляцію від небезпечних хімічних, біологічних і аерозольних агентів. Наявність сертифіката відповідності означає, що конкретний виріб пройшов випробування і здатний виконувати захисну функцію у визначених умовах. Для правоохоронних органів важливу роль відіграють також відомчі нормативні акти, зокрема накази Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України та інших органів, які встановлюють норми забезпечення особового складу, порядок видачі, обліку, носіння та списання засобів індивідуального захисту. Саме ці документи визначають, хто, у якій кількості та за яких умов отримує бронежилети, каски, аптечки, протигази чи інші елементи спорядження, а також хто несе відповідальність за їх технічний стан. З цього випливає принципово важливе положення: забезпечення правоохоронця засобами індивідуального захисту є обов'язком держави, оскільки саме держава, залучаючи особу до небезпечної публічної служби, зобов'язана мінімізувати професійні ризики. Це випливає як із Конституції України, так і з законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів та охорону праці. Водночас наявність екіпірування сама по собі не гарантує безпеки, якщо воно використовується неправильно або не перевіряється перед виходом на завдання. Тому на самого

правоохоронця покладається персональний обов'язок належної експлуатації засобів захисту. Це означає регулярну перевірку бронежилета на цілісність плит і чохла, огляд каски на предмет тріщин, контроль термінів придатності медичних засобів, справності фільтрів протигазів, еластичності турнікетів тощо. У разі виявлення дефектів працівник зобов'язаний повідомити керівництво та вимагати заміни або ремонту спорядження, оскільки використання несправного засобу захисту створює ілюзію безпеки і може призвести до фатальних наслідків.

У професійній підготовці правоохоронців особливе значення має також навчання правильному використанню засобів індивідуального захисту. Бронежилет, каска, протигаз або турнікет повинні не просто бути видані, а й правильно підібрані за розміром, відрегульовані та використані відповідно до призначення. Помилки у фіксації бронежилета, неправильне накладання турнікета або несвоєчасне застосування респіратора можуть звести нанівець усі захисні властивості спорядження. Таким чином, система індивідуального захисту правоохоронця є поєднанням правових гарантій, технічних стандартів і особистої відповідальності. Держава повинна забезпечити якісні, сертифіковані засоби, організувати їх облік і контроль, а сам правоохоронець – уміти ними користуватися, підтримувати їх у справному стані й усвідомлювати, що від цього безпосередньо залежить його життя, здоров'я та здатність виконувати службові завдання.

6.3. Колективні засоби захисту та укриття

Колективні засоби захисту посідають особливе місце в системі безпеки правоохоронців, оскільки вони спрямовані не на захист окремого працівника, а на забезпечення стійкого функціонування підрозділів як організованих бойових і службових одиниць у середовищі, де рівень загроз перевищує можливості індивідуального захисту. Йдеться не лише

про фізичне виживання людей, а про збереження керованості, комунікації, дисципліни, здатності виконувати завдання та відновлювати боєздатність у ситуаціях масового ураження, руйнування інфраструктури, тривалих обстрілів, хімічного або радіаційного забруднення, а також під час терористичних і диверсійних дій.

Якщо засоби індивідуального захисту формують персональний бар'єр між правоохоронцем і небезпечним середовищем, то колективні засоби створюють *інженерно, організаційно та технологічно захищений простір,* у межах якого можливе не лише укриття, а й продовження службової діяльності. Такий простір дозволяє здійснювати управління підрозділами, координацію з іншими суб'єктами безпеки, медичну допомогу, сортування поранених, відновлення сил, планування подальших дій та підтримання морально-психологічної стійкості особового складу. Саме в цьому полягає ключова відмінність колективного захисту від індивідуального: він забезпечує не тільки безпеку, а й функціональну живучість правоохоронної системи.

Умови сучасних воєнних та гібридних загроз, характерні для України, роблять колективні засоби захисту критично важливими. Масовані ракетні удари, артилерійські обстріли, застосування безпілотних літальних апаратів, диверсійні атаки по адміністративних будівлях, пунктах дислокації та логістичних вузлах створюють ситуацію, в якій перебування особового складу «на відкритому просторі» стає смертельно небезпечним навіть за наявності бронежилетів і шоломів. Лише наявність *захищених приміщень, укриттів, броньованих транспортних засобів, інженерних бар'єрів і систем оповіщення* дозволяє перевести діяльність правоохоронців у режим контрольованого ризику.

Водночас колективний захист має й *організаційний вимір.* Захищений простір – це не просто бетонні стіни або броня, а структурований простір, у якому діють визначені правила доступу, маршрути евакуації, схеми

розміщення підрозділів, резервні канали зв'язку, медичні пункти, пункти управління та запаси матеріальних ресурсів. Такий простір дозволяє підрозділам не розпадатися під тиском небезпеки, а навпаки – зберігати цілісність, керованість і спроможність виконувати як правоохоронні, так і безпекові функції в умовах війни або масштабної надзвичайної ситуації.

З правової точки зору інститут колективного захисту має чітке нормативне закріплення в системі цивільного захисту України, ядром якої є *Кодекс цивільного захисту України.* Саме цей кодифікований акт формує єдину державну модель захисту населення, територій і органів влади від наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного та воєнного характеру. У межах цієї моделі укриття, захисні споруди, інженерні бар'єри, системи оповіщення, евакуаційні заходи, резервні пункти управління та інші елементи розглядаються не як окремі технічні об'єкти, а як взаємопов'язана інфраструктура колективної безпеки, спрямована на збереження життя та працездатності персоналу.

Правоохоронні органи у цій системі мають подвійний правовий статус. З одного боку, вони є суб'єктами цивільного захисту, на яких покладаються функції з охорони громадського порядку, забезпечення режиму надзвичайного або воєнного стану, охорони об'єктів критичної інфраструктури, участі в евакуації населення та протидії паніці й диверсіям. З іншого боку, персонал цих органів одночасно є об'єктом захисту, оскільки без його збереження держава втрачає можливість реалізовувати власні владні повноваження у кризовий період. Саме тому Кодекс цивільного захисту України поширює вимоги щодо укриття, захисних споруд і планів евакуації не лише на цивільне населення, а й на органи державної влади, правоохоронні органи та сили сектору безпеки і оборони.

Юридичний сенс колективного захисту в діяльності правоохоронців полягає в тому, що держава зобов'язана створити умови, за яких особовий

склад може не лише уникнути ураження, а й продовжувати виконання службових завдань. Захисні споруди цивільного захисту, спеціально обладнані укриття в адміністративних будівлях, підземні командні пункти, захищені гаражі для техніки, резервні вузли зв'язку та автономні системи життєзабезпечення – усе це є формами реалізації правового обов'язку держави щодо охорони життя і здоров'я правоохоронців як працівників публічної служби підвищеного ризику.

В умовах воєнного стану значення колективного захисту ще більше зростає. Відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану та актів у сфері цивільного захисту, органи Національної поліції, Служби безпеки України, ДБР, НАБУ, БЕБ, прикордонні та інші правоохоронні структури зобов'язані функціонувати навіть під прямою загрозою ракетних ударів, артилерійських обстрілів або диверсій. Це означає, що їхні пункти управління, місця дислокації, слідчі підрозділи, чергові частини та ізолятори тимчасового тримання мають бути інтегровані у систему колективного захисту: оснащені укриттями, системами оповіщення, планами укриття персоналу, маршрутами безпечного переміщення та евакуації.

Центральним елементом колективного захисту є *захисні споруди цивільного захисту,* до яких відповідно до Кодексу цивільного захисту України та підзаконних актів належать *сховища, протирадіаційні укриття та найпростіші укриття,* що утворюють основу державної системи інженерного захисту населення і персоналу органів влади. Ці споруди проєктуються і використовуються для зменшення впливу найбільш небезпечних уражальних чинників надзвичайних ситуацій і війни, зокрема вибухової хвилі, уламків, світлового та теплового випромінювання, іонізуючої радіації, токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, продуктів горіння та задимлення. Для правоохоронних органів такі об'єкти мають принципово ширше функціональне призначення, ніж для цивільного населення, оскільки вони забезпечують не лише фізичне

виживання особового складу, а й *збереження управління, комунікації та оперативної спроможності підрозділів.*

Сховища цивільного захисту, що використовуються правоохоронними органами, зазвичай обладнуються системами фільтровентиляції, герметизації, автономного електроживлення, запасами води та медикаментів, вузлами зв'язку й робочими місцями чергових та керівного складу. Це дає можливість не просто перечекати загрозу, а забезпечити *безперервне функціонування оперативних служб,* зокрема чергових частин, слідчо-оперативних груп, центрів управління нарядами, підрозділів спеціального призначення. У практичному вимірі такі сховища фактично перетворюються на резервні або альтернативні пункти управління, здатні приймати рішення, координувати сили та підтримувати правопорядок навіть під час масованих ударів або руйнування основної інфраструктури.

Протирадіаційні укриття мають особливе значення в умовах загрози застосування радіаційних або ядерних засобів ураження, а також аварій на ядерно- та радіаційно небезпечних об'єктах. Для правоохоронців, які залучаються до охорони периметрів, евакуації населення, контролю доступу до заражених територій і запобігання мародерству, такі укриття виконують роль *зон відновлення боєздатності,* де особовий склад може пройти дезактивацію, медичний огляд, отримати нові засоби захисту і продовжити виконання завдань без ризику накопичення критичних доз опромінення.

У світовій та національній практиці цивільного захисту сформувався універсальний підхід до збереження життя людей в умовах надзвичайних ситуацій і війни, який базується на поєднанні трьох взаємопов'язаних способів: *укриття населення в захисних спорудах, евакуація з небезпечних районів та застосування заходів індивідуального захисту.* Для правоохоронних органів ця тріада набуває особливого змісту, оскільки особовий склад не лише підлягає захисту, а й залишається активним суб'єктом

забезпечення правопорядку, порятунку людей, фільтраційних та стабілізаційних заходів.

Ефективність колективного захисту визначається не лише наявністю укриттів, а й рівнем готовності системи в цілому. Вона безпосередньо залежить від ступеня підготовки персоналу до дій у надзвичайних ситуаціях, функціонування систем спостереження за навколишнім середовищем, своєчасного оповіщення про загрозу, захисту систем водопостачання, продовольства і матеріальних ресурсів від небезпечного забруднення, впровадження режимів захисту та проведення профілактичних, протипожежних, санітарно-гігієнічних і дезактиваційних заходів. У правоохоронній сфері це доповнюється необхідністю збереження документів, зброї, засобів зв'язку та спеціальної техніки, без яких неможливе виконання службових завдань.

Центральним елементом системи колективного захисту є захисні споруди цивільного захисту, які відповідно до Кодексу цивільного захисту України та підзаконних актів поділяються на сховища, протирадіаційні укриття (ПРУ) та найпростіші укриття. Вони утворюють інженерну основу захисту як населення, так і персоналу органів державної влади, у тому числі правоохоронних структур.

Сховище – це складна інженерна споруда, призначена для надійного захисту людей від усіх основних уражальних факторів надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу: вибухової хвилі, уламків, світлового та теплового випромінювання, іонізуючої радіації, токсичних хімічних речовин, біологічних агентів і продуктів горіння. У практиці цивільного захисту сховища проєктуються з урахуванням укриття найбільшої робочої зміни об'єкта протягом не менше двох діб, що для правоохоронних органів означає можливість зберегти керівний та оперативний склад у критичний період розвитку подій.

За ємністю сховища поділяються на малі (до 600 осіб), середні (від 600 до 2000 осіб) і великі (понад 2000 осіб), а за захисними властивостями –

на чотири класи, які визначають рівень стійкості до ударної хвилі та коефіцієнт ослаблення іонізуючого випромінювання. В районах розташування атомних електростанцій, зокрема, передбачено будівництво сховищ підвищених класів із коефіцієнтами ослаблення радіації до 3000–5000. За місцем спорудження сховища можуть бути вбудованими у будівлі або окремо розташованими, а за часом спорудження – завчасно збудованими або швидкоспоруджуваними.

Для забезпечення життєдіяльності людей у сховищах обов'язково передбачаються *системи фільтровентиляції, водопостачання, електроживлення, опалення, каналізації, управління і зв'язку,* що особливо важливо для правоохоронних органів, оскільки дозволяє не лише вижити, а й зберегти функціонування чергових частин, командних пунктів і систем управління підрозділами.

Протирадіаційні укриття (ПРУ) призначені передусім для захисту від іонізуючого випромінювання та вторинних факторів ударної хвилі, таких як уламки конструкцій і каміння, а також, у певних межах, від прямої дії вибухової хвилі з надмірним тиском до 20 кПа. ПРУ можуть створюватися як спеціально збудовані споруди або шляхом дообладнання заглиблених приміщень – підвалів, підземних споруд, тунелів – для підвищення їх захисних властивостей.

За ємністю ПРУ поділяються на малі (до 150 місць), середні (150–600 місць) і великі (600–1000 місць), а за захисними властивостями – на п'ять груп, що визначають допустимий надмірний тиск і коефіцієнт ослаблення радіації. За типом фільтровентиляційного обладнання вони можуть оснащуватися промисловими системами або пристроями, виготовленими з підручних засобів, а за часом спорудження – бути завчасно побудованими або швидкозбудованими. Для правоохоронців ПРУ є критично важливими як місця тимчасового відновлення боєздатності в умовах радіаційного чи комбінованого ураження.

Найпростіші укриття – відкриті або перекриті щілини, підвальні приміщення, підземні паркінги – також є елементом колективного захисту і широко використовуються у воєнний час як оперативні укриття особового складу поблизу місць несення служби. Саме вони забезпечують можливість швидкого укриття під час повітряних тривог, артилерійських обстрілів або дронових атак із подальшим поверненням правоохоронців до виконання завдань. Таким чином, система колективного захисту у правоохоронній діяльності являє собою багаторівневу інженерно-організаційну структуру, яка поєднує захисні споруди, евакуаційні заходи та засоби індивідуального захисту в єдиний механізм збереження життя, працездатності і керованості правоохоронних органів у найекстремальніших умовах.

Окрему, стратегічно важливу категорію колективних засобів захисту становлять *захищені транспортні засоби,* які в сучасних умовах воєнного стану та високої терористичної загрози фактично виконують функцію *мобільних укриттів.* До них належать броньовані автомобілі, спеціалізовані броньовані мікроавтобуси, спецавтобуси для перевезення особового складу, броньовані автомобілі оперативних і слідчих підрозділів, а також спеціальна техніка для евакуації поранених і цивільного населення з небезпечних зон.

На відміну від звичайного службового транспорту, такі засоби проектуються з урахуванням впливу *вибухової хвилі, уламків, куль стрілецької зброї, мінно-вибухових пристроїв та ударних елементів безпілотних літальних апаратів.* Броньований корпус, кулестійке скло, посилене днище, системи протипожежного захисту та фільтрації повітря забезпечують збереження життя і працездатності правоохоронців у ситуаціях, коли пересування відкритим простором означає пряму загрозу загибелі.

У практичній діяльності правоохоронних органів захищені транспортні засоби використовуються не лише для перевезення персоналу,

а *як рухомі пункти управління, зв'язку та тактичного реагування.* У броньованих мікроавтобусах і спецавтомобілях можуть розміщуватися засоби радіозв'язку, планшети доступу до баз даних, обладнання для координації дій нарядів, що дозволяє керувати операціями без виходу у небезпечний простір. У прифронтових і деокупованих районах такі транспортні засоби фактично стають єдиною безпечною платформою для переміщення слідчих, оперативників, вибухотехніків та груп документування воєнних злочинів.

Особливу роль захищені транспортні засоби відіграють під час *евакуації поранених правоохоронців і цивільного населення,* а також у процесі вивезення затриманих осіб із небезпечних територій. У цих умовах броньований автомобіль не просто транспортує людей, а створює для них простір тимчасового колективного захисту, який знижує ризик повторного ураження під час обстрілів, засідок або атак диверсійних груп.

Для правоохоронців захищений транспорт має і психологічне значення, оскільки він формує відчуття контрольованого простору безпеки у середовищі, де загроза може виникнути в будь-який момент. Це безпосередньо впливає на стійкість особового складу, здатність приймати виважені рішення та продовжувати виконання службових завдань у надзвичайно ризикованих умовах.

Важливим і системоутворювальним компонентом колективного захисту правоохоронців є *інженерно-технічні засоби безпеки,* які формують фізичне середовище захищеності навколо об'єктів, де здійснюється службова діяльність, зберігаються докази, утримуються затримані особи та розміщуються підрозділи. До таких засобів належать *фортифікаційні загородження, захисні бар'єри, протиосколкові екрани, бетонні блоки, ґрунтові вали, укріплені входи і віконні отвори, вибухостійкі перегородки, укріплені ворота, контрольно-пропускні пункти та протидиверсійні інженерні елементи.*

Їх головна функція полягає у створенні просторового бар'єра між джерелом загрози та персоналом правоохоронного органу, що дозволяє різко знизити ймовірність ураження внаслідок вибухів, стрілецького обстрілу, застосування безпілотних літальних апаратів або дій диверсійно-розвідувальних груп. На практиці це означає, що навіть у разі прямої атаки будівля чи пункт дислокації не стає «відкритою мішенню», а перетворюється на укріплений об'єкт, здатний поглинати або розсіювати енергію уражальних факторів.

Загородження і бар'єри – бетонні блоки, металеві конструкції, протитаранні елементи – виконують функцію *фізичного відсікання загрози,* перешкоджаючи наближенню транспортних засобів із вибухівкою, безпілотників наземного базування або озброєних осіб до будівель правоохоронних органів. Протиосколкові екрани і захисні вали зменшують дію вторинних уражальних факторів, зокрема уламків скла, металу і будівельних матеріалів, які є однією з головних причин поранень під час вибухів і ракетних ударів.

Укріплення приміщень – посилені стіни, захищені віконні прорізи, вибухостійкі двері, внутрішні перегородки – мають особливе значення для захисту *чергових частин, кімнат зберігання зброї, серверних, архівів кримінальних проваджень та ізоляторів тимчасового тримання.* Саме ці приміщення є критично важливими для функціонування правоохоронного органу, і їх пошкодження або виведення з ладу може паралізувати систему правопорядку на певній території.

Протидиверсійні інженерні елементи – заглиблені загородження, протипіхотні бар'єри, інженерно обладнані підходи, системи обмеження доступу – формують керований простір безпеки, у межах якого будь-яке переміщення осіб і техніки є прогнозованим і контрольованим. Для правоохоронців це означає можливість виявляти загрозу ще на підходах до об'єкта і реагувати до того, як вона набуде критичного характеру.

У сукупності інженерно-технічні засоби безпеки не просто захищають будівлі, а створюють просторову модель виживання правоохоронного органу, яка дозволяє зберегти особовий склад, матеріальні ресурси та управлінські можливості навіть за умов масованих атак, терористичних загроз або бойових дій. Саме завдяки таким засобам правоохоронні органи можуть залишатися функціонально дієздатними у середовищі, де звичайна цивільна інфраструктура вже не забезпечує мінімально необхідного рівня безпеки.

У сучасній моделі колективного захисту правоохоронних органів системи раннього оповіщення та управління загрозами є таким самим критично важливим елементом безпеки, як інженерні укриття чи броньований транспорт. Їх специфіка полягає в тому, що вони не протидіють загрозі фізично, а керують часом, який у кризових ситуаціях стає вирішальним фактором виживання. Чим раніше персонал отримує інформацію про небезпеку, тим більше можливостей зберегти життя, уникнути ураження та забезпечити організовану реакцію.

До систем раннього оповіщення належать *державні та відомчі системи повітряної тривоги, локальні системи сповіщення в адміністративних будівлях, гучномовні комплекси, цифрові системи повідомлення, резервні канали зв'язку та автоматизовані системи управління евакуацією.* Для правоохоронних органів ці системи мають не загальний, а оперативно-службовий характер, оскільки вони інтегруються в роботу чергових частин, ситуаційних центрів, штабів та пунктів управління.

Повітряна тривога, що надходить із державних систем оповіщення, є для правоохоронців не просто сигналом про небезпеку, а пусковим механізмом алгоритмів дій. Одразу після її оголошення активуються внутрішні інструкції: припиняється прийом відвідувачів, закриваються захищені приміщення, чергові частини переходять у режим підвищеної готовності, а особовий склад спрямовується до укриттів або продовжує

несення служби з урахуванням ризику. Таким чином, оповіщення стає не лише засобом інформування, а інструментом управління поведінкою персоналу в умовах загрози.

Локальні системи сповіщення в будівлях правоохоронних органів дозволяють диференційовано реагувати на небезпеку, наприклад, повідомляти лише ті підрозділи або поверхи, які перебувають у зоні найбільшого ризику. У поєднанні з внутрішніми системами контролю доступу вони дають змогу автоматично блокувати небезпечні ділянки, відкривати маршрути до укриттів і спрямовувати потоки людей у безпечні зони без створення паніки та тисняви.

Особливу роль відіграють резервні та захищені канали зв'язку, які забезпечують передавання сигналів оповіщення навіть у разі пошкодження цивільних телекомунікаційних мереж. Для правоохоронців це означає збереження керованості в умовах ракетних ударів, кібератак або диверсій, коли загальнонаціональні канали зв'язку можуть бути перевантажені або виведені з ладу.

Автоматизовані системи управління евакуацією та укриттям дозволяють у режимі реального часу контролювати переміщення персоналу, доступність укриттів, наповнення захисних споруд і стан маршрутів евакуації. У великих адміністративних комплексах це дає змогу уникати хаотичного руху людей і забезпечити рівномірне розміщення правоохоронців у захисних спорудах відповідно до їх функцій і підрозділів.

У підсумку системи раннього оповіщення та управління загрозами формують інформаційний щит колективної безпеки, який доповнює фізичні засоби захисту. Саме вони перетворюють захисні споруди, укриття та транспортні засоби з пасивних об'єктів на елементи керованої системи виживання, у межах якої правоохоронні органи здатні діяти організовано, з мінімальними втратами і збереженням управління навіть у найекстремальніших безпекових умовах.

Особливістю колективних засобів захисту у правоохоронній сфері є те, що вони мають організаційно-правову природу, тобто їх ефективність визначається не лише наявністю інженерних споруд, техніки чи систем сповіщення, а передусім тим, як вони інтегровані у систему управління службою. У правоохоронному органі укриття, броньований транспорт, захищені приміщення та системи оповіщення не можуть існувати автономно як елементи цивільної інфраструктури – вони повинні бути включені у плани реагування, штатні розписи, графіки чергувань, посадові інструкції та оперативні алгоритми.

У практичному вимірі це означає, що кожне укриття має бути не просто позначене на схемі будівлі, а закріплене за конкретними підрозділами та посадовими особами: хто і в які приміщення спускається під час повітряної тривоги, хто відповідає за відкриття захисних дверей, хто контролює наповнення укриття, хто забезпечує доступ чергової частини, кімнати зберігання зброї, серверних приміщень та архівів кримінальних проваджень. Якщо ці питання не врегульовані нормативно і організаційно, то навіть найсучасніше сховище не виконує своєї функції у реальній кризі.

Так само захищені транспортні засоби мають бути вписані в оперативні плани. Має бути визначено, які екіпажі і в якій черговості їх використовують, де вони розміщуються під час загрози, хто приймає рішення про їх застосування для евакуації або маневрування особового складу. Без цього броньований автомобіль перетворюється на формальний ресурс, який у момент атаки не буде доступний тим, хто його потребує.

Системи оповіщення та зв’язку у правоохоронних органах також мають правовий статус. Вони включаються у внутрішні накази, інструкції чергових частин, положення про службу в кризових умовах. Повітряна тривога або сигнал про диверсійну загрозу запускає не абстрактну реакцію, а юридично визначений алгоритм дій, який зобов’язує конкретних посадових осіб припинити прийом громадян, перемістити особовий

склад, забезпечити охорону об'єктів і збереження службової інформації. Таким чином, колективні засоби захисту в правоохоронній діяльності є не просто матеріальними об'єктами, а елементами правового режиму безпеки, який визначає, хто, де, коли і в який спосіб використовує захисні ресурси. Саме ця організаційно-правова інтеграція відрізняє професійну систему захисту правоохоронців від стихійного або побутового укриття населення і робить її дієздатною в умовах війни, терористичних загроз та масштабних надзвичайних ситуацій.

6.4. Організація безпечного службового середовища

Організація безпечного службового середовища у правоохоронних органах є одним із ключових елементів системи особистої та колективної безпеки, оскільки саме робоче середовище формує той простір, у межах якого правоохоронець щоденно виконує службові повноваження, взаємодіє з громадянами, працює з правопорушниками, доказами, зброєю та інформацією обмеженого доступу. На відміну від епізодичних загроз, що виникають під час спеціальних операцій або надзвичайних ситуацій, небезпека в службовому середовищі має постійний, системний характер і безпосередньо впливає на рівень професійного ризику.

Безпечне службове середовище формується як сукупність організаційних, інженерно-технічних, правових і психологічних умов, що мінімізують імовірність завдання шкоди правоохоронцю під час виконання ним службових обов'язків. Воно охоплює не лише приміщення підрозділів, а й службові маршрути, місця несення служби, транспорт, засоби зв'язку, інформаційні системи та правила взаємодії з громадянами і затриманими особами.

Першим базовим елементом безпечного службового середовища є інженерно-планувальна організація приміщень правоохоронного органу.

Будівлі поліції, слідчих підрозділів, ізоляторів тимчасового тримання, оперативних штабів мають бути спроєктовані таким чином, щоб мінімізувати ризик нападу, захоплення заручників, проникнення сторонніх осіб або вчинення диверсій. Це досягається шляхом зонування простору на відкриті, напівобмежені та закриті зони доступу, використання контрольних пунктів, турнікетів, шлюзів безпеки, відеоспостереження та тривожної сигналізації. Особливий захист мають мати чергові частини, кімнати зберігання зброї, серверні приміщення, архіви кримінальних проваджень і приміщення для допиту затриманих.

Другим елементом є організація безпечних процесів роботи. Це означає, що порядок прийому громадян, проведення слідчих і процесуальних дій, транспортування затриманих, зберігання речових доказів, користування службовою зброєю та спецзасобами має бути чітко регламентований і побудований із урахуванням можливих загроз. Наприклад, приміщення для допитів і прийому заяв мають бути обладнані так, щоб правоохоронець перебував у більш захищеній позиції, мав доступ до кнопки тривоги та можливість швидкого реагування у разі агресії з боку відвідувача.

Окреме місце в системі безпечного службового середовища посідає контроль доступу та ідентифікація осіб, які перебувають у будівлях і на території правоохоронних органів. Сучасні системи електронних перепусток, відеоідентифікації, журналів відвідування та супроводу сторонніх осіб дозволяють запобігати проникненню осіб із ворожими намірами, а також фіксувати маршрути їх пересування у разі виникнення інцидентів. В умовах воєнного стану до цього додається фізичне укріплення службових об’єктів: посилення вікон і дверей, облаштування укриттів у будівлях, створення запасних виходів, обладнання пунктів збору та евакуації особового складу. Таке середовище має забезпечувати не лише захист від кримінальних посягань, а й від обстрілів, вибухів і дронових атак. Важливою

складовою безпечного службового середовища є також психологічна та інформаційна безпека. Правоохоронці працюють у середовищі підвищеної конфліктності, де поширені погрози, провокації, психологічний тиск і спроби дезінформації. Тому службове середовище має передбачати механізми психологічної підтримки, командної взаємодії, внутрішнього інформування та захисту персональних даних правоохоронців і їхніх родин. У підсумку, організація безпечного службового середовища є стратегічним завданням керівництва правоохоронного органу, яке полягає не лише в установці технічних засобів захисту, а у формуванні цілісної системи просторових, процедурних і психологічних бар'єрів між правоохоронцем і джерелами небезпеки. Саме така система створює умови, за яких правоохоронець може виконувати свої функції ефективно, не наражаючи себе на необґрунтований професійний ризик.

6.5. Типові помилки у використанні засобів захисту

У системі забезпечення особистої безпеки правоохоронців наявність навіть найсучасніших засобів захисту не гарантує реального зниження ризику, якщо вони застосовуються неправильно, несвоєчасно або формально. Засоби індивідуального та колективного захисту є лише інструментами, ефективність яких безпосередньо залежить від людського фактора, організаційної культури підрозділу, рівня підготовки особового складу та якості управління. У правоохоронній діяльності небезпека виникає раптово, в динамічному, конфліктному середовищі, де секунди мають вирішальне значення, а тому будь-яке зволікання із застосуванням бронезахисту, протигазів, укриттів або інших засобів безпеки різко збільшує ймовірність поранення або загибелі. Практика діяльності правоохоронних органів у мирний час і, особливо, в умовах воєнного стану переконливо свідчить,

що значна частина втрат серед особового складу пов’язана не з браком технічних засобів захисту, а з помилками в їх використанні. У багатьох підрозділах бронежилети, каски, засоби хімічного і біологічного захисту, медичні пакети, індивідуальні аптечки або не застосовуються системно, або використовуються лише формально, без реального усвідомлення їх ролі в збереженні життя. Нерідко правоохоронці виходять на завдання без повного комплекту захисту, вважаючи ситуацію «рутинною», хоча саме такі ситуації найчастіше переростають у раптові напади, застосування холодної чи вогнепальної зброї, вибухи або засідки.

В умовах воєнного стану ця проблема загострюється ще більше. Навіть добре оснащені підрозділи зазнають втрат, коли засоби захисту використовуються несистемно, без постійної готовності до раптового ураження артилерією, безпілотниками, снайперським вогнем, мінно-вибуховими пристроями або диверсійними групами. Український досвід 2022–2026 років показав, що там, де особовий склад звик постійно носити бронежилети і каски, дотримуватися правил перебування в укриттях і швидко застосовувати засоби індивідуального захисту, рівень виживання був значно вищим, ніж у підрозділах, де захисне спорядження сприймалося як додатковий, «необов’язковий» елемент екіпірування. Отже, ключовою проблемою є не лише технічне забезпечення, а й помилкова модель поведінки, за якої засоби захисту не інтегровані у щоденну професійну практику правоохоронця. Реальна безпека формується тоді, коли використання бронежилета, каски, протигазу, укриття чи інших захисних засобів стає автоматичною, рефлекторною дією, такою ж невід’ємною частиною службової поведінки, як носіння табельної зброї або радіозв’язку. Саме в цьому полягає принципова відмінність між формальною наявністю засобів захисту і їх справжньою ефективністю у збереженні життя та боєздатності правоохоронних органів.

Однією з найбільш небезпечних і водночас поширених помилок

у системі особистої безпеки правоохоронців є неповне, вибіркове або формальне використання засобів індивідуального захисту, передусім бронежилетів і захисних шоломів. У професійній культурі багатьох підрозділів досі зберігається уявлення про «реально небезпечні» та «рутинні» завдання, і саме ця хибна дихотомія створює умови для фатальних помилок. Бронезахист часто одягається лише під час спеціальних операцій, затримань озброєних осіб, обшуків або роботи в зоні бойових дій, тоді як під час патрулювання, перевірки документів, реагування на побутові конфлікти, роботи зі скаргами громадян або адміністративними правопорушеннями він ігнорується.

Проте саме ці «звичайні» службові дії є одними з найнебезпечніших з точки зору непередбачуваності. Особи, з якими контактує правоохоронець, можуть перебувати у стані алкогольного чи наркотичного сп’яніння, психоемоційної нестабільності, мати при собі холодну або вогнепальну зброю, саморобні вибухові пристрої чи інші небезпечні предмети. У таких ситуаціях напад відбувається раптово, на мінімальній дистанції, без часу на реакцію, і саме бронежилет та каска є тим єдиним бар’єром, який може врятувати життя в перші секунди конфлікту. Українська правоохоронна практика неодноразово демонструвала трагічні наслідки цієї помилки. За останні роки було зафіксовано численні випадки, коли поліцейські та співробітники інших правоохоронних органів гинули або зазнавали тяжких поранень під час звичайних перевірок осіб, викликів на сімейні конфлікти, реагування на дрібні правопорушення чи конфлікти в громадських місцях. У значній частині таких випадків експертні розслідування вказували, що смертельні поранення були б або значно менш тяжкими, або взагалі не настали б за умови використання бронежилета.

Формальний підхід до засобів захисту проявляється і в тому, що бронежилети нерідко носяться неправильно: без повного закриття життєво важливих зон, без бічних і пахових елементів, із послабленими

кріпленнями, що різко знижує їх захисні властивості. Аналогічна проблема існує і з касками, які можуть бути зняті «для зручності» під час спілкування з громадянами або пересування в приміщеннях, хоча саме у вузьких просторах, під'їздах, коридорах і сходових клітинах ризик раптового нападу є найвищим.

Іншою критично небезпечною помилкою у використанні засобів індивідуального захисту є *неправильне носіння, підгонка та експлуатація бронежилетів і захисних шоломів,* що фактично нівелює їхню захисну функцію навіть за наявності сертифікованого та якісного спорядження. Бронежилет, який не відповідає антропометричним параметрам правоохоронця, створює хибне відчуття захищеності, оскільки або не перекриває життєво важливі зони (серце, легені, печінку, великі судини), або, навпаки, обмежує рухи, провокує швидку втому та знижує реакцію, що в оперативній обстановці підвищує ризик фатальної помилки.

На практиці досить часто зустрічається ситуація, коли бронеплити встановлені неправильно – занадто низько, зі зміщенням убік або з порушенням рекомендованого нахилу, унаслідок чого зона грудної клітки, ключиць або верхньої частини живота залишається вразливою. Навіть кілька сантиметрів неправильного розташування плити можуть означати різницю між зупиненою кулею та смертельним пораненням. Окремою проблемою є використання бронежилетів із пошкодженими або зношеними елементами кріплення, коли липучки, ремені чи застібки не забезпечують щільного прилягання жилета до тіла, і під час руху, бігу, падіння або фізичної боротьби захист зміщується, відкриваючи небезпечні ділянки.

Аналогічні ризики притаманні й неправильному використанню захисних касок. Каска, яка не відрегульована по обхвату голови або не зафіксована підборідним ременем, не здатна виконувати свою ключову функцію – поглинати і розсіювати енергію удару чи уламків. У бойових і прифронтових умовах, а також під час роботи на місцях вибухів, обстрілів

і руйнувань, вибухова хвиля, уламки скла, бетону чи металу можуть легко зірвати незакріплену каску, залишивши голову повністю відкритою саме в момент максимального ризику. У таких ситуаціях навіть незначний осколок або падіння уламка здатні спричинити тяжку черепно-мозкову травму або загибель.

Особливу небезпеку становить поєднання цих помилок із фізичним навантаженням, стресом і дефіцитом часу. Під час штурмових дій, затримань, евакуації людей із зон обстрілу або роботи у зруйнованих будівлях правоохоронець часто рухається швидко, різко змінює положення тіла, падає, підіймається, контактує з агресивними особами або небезпечними конструкціями. Якщо засоби захисту не підготовлені і не відрегульовані заздалегідь, у критичний момент вони або не спрацюють, або стануть додатковим джерелом ризику, наприклад через перекіс, заїдання застібок чи обмеження огляду і рухів.

Окрему, особливо небезпечну групу помилок у практиці забезпечення безпеки правоохоронців становить *неузгоджене використання колективних та індивідуальних засобів захисту,* коли формально наявні елементи захисту застосовуються ізольовано, без урахування їх функціональної взаємодії. У таких випадках система безпеки, яка за задумом має працювати як єдине ціле, фактично розпадається на окремі, малоефективні елементи, що не забезпечують необхідного рівня захисту в реальних екстремальних умовах.

Показовим прикладом є перебування особового складу в захисних спорудах цивільного захисту або імпровізованих укриттях під час пожеж, обстрілів чи техногенних аварій без використання індивідуальних засобів захисту органів дихання. Навіть за наявності міцних бетонних конструкцій і перекриттів укриття не гарантує безпеки від токсичних продуктів горіння, чадного газу, диму, хлору, аміаку чи інших небезпечних речовин, що можуть проникати всередину через вентиляційні канали,

щілини або пошкодження оболонки споруди. У таких умовах відсутність або нехтування застосуванням протигазів, фільтрувальних масок чи респіраторів призводить до гострих отруєнь, втрати свідомості та дезорганізації роботи підрозділу, навіть якщо сама споруда формально зберігає цілісність.

Аналогічна проблема виникає і при використанні броньованого транспорту як засобу колективного захисту. Бронеавтомобіль або бронетранспортер забезпечує високий рівень захисту від куль, уламків і частково від вибухової хвилі, однак його ефективність різко знижується, якщо особовий склад не дотримується правил посадки, фіксації та внутрішнього розміщення. Нефіксована зброя, незакріплені рюкзаки, аптечки чи боєприпаси в умовах різкого гальмування, підриву або наїзду на перешкоду перетворюються на неконтрольовані снаряди, здатні завдати тяжких травм самим правоохоронцям. У практиці воєнного часу зафіксовано численні випадки, коли особовий склад отримував переломи, черепно-мозкові травми або проникаючі поранення не від ворожого ураження, а саме внаслідок внутрішнього «вторинного ураження» всередині захищеного транспортного засобу.

Неузгодженість між колективними та індивідуальними засобами захисту проявляється і під час дій у заражених або потенційно небезпечних районах. Перебування в укритті або броньованому транспорті без захисного одягу, рукавиць, респіраторів і засобів герметизації створює ілюзію безпеки, тоді як при виході назовні або навіть при відкритті люків і дверей особовий склад миттєво піддається впливу радіоактивного пилу, токсичних аерозолів чи біологічних агентів. У такій ситуації колективний захист перестає бути ефективним саме через відсутність правильно організованого індивідуального захисту, що має працювати як продовження і підсилення укриття.

Надзвичайно небезпечною і водночас психологічно поширеною є помилка *переоцінки захисних можливостей засобів безпеки,* яка ґрунтується

на хибному уявленні про «абсолютну» захищеність. У реальності жоден засіб індивідуального або колективного захисту не створює повної безпеки – він лише *зменшує ймовірність ураження та тяжкість його наслідків,* але не усуває ризик повністю. Бронежилет не перетворює правоохоронця на невразливу ціль, а укриття не є герметичною «зоною нульового ризику». Уражальні чинники сучасних загроз – вибухова хвиля, уламки, термічне випромінювання, токсичні гази, обвалення конструкцій – здатні долати навіть добре спроєктовані системи захисту.

У практиці бойових дій і роботи в прифронтових районах України ця помилка неодноразово проявлялася у формі передчасного або необґрунтованого виходу з укриттів. Правоохоронці, які перебували у підвалах, сховищах чи імпровізованих укриттях, нерідко покидали їх одразу після припинення першої серії вибухів, не усвідомлюючи, що повторні удари, коригований артилерійський вогонь або касетні боєприпаси можуть застосовуватися саме з метою ураження тих, хто вийшов назовні. У таких ситуаціях навіть кілька секунд помилкового рішення можуть коштувати життя або призвести до тяжких поранень від уламків, що падають, вторинних вибухів або руйнування ослаблених конструкцій.

Аналогічна переоцінка спостерігається і щодо бронезахисту. Наявність бронежилета створює психологічний ефект «захищеності», який інколи провокує більш ризиковану поведінку: рух відкритими просторами, наближення до небезпечних об’єктів, ігнорування укриттів і правил тактичного пересування. Водночас будь-який бронежилет має обмежену площу прикриття та розрахований лише на певні калібри, швидкості куль і кути ураження. Уламки артилерійських снарядів, вибухових пристроїв або мін часто вражають кінцівки, шию, пахову ділянку, обличчя – ті частини тіла, які залишаються відкритими навіть при використанні сучасних засобів захисту. Крім того, ударна хвиля може спричиняти внутрішні травми, контузії та баротравми навіть без пробиття броні.

Переоцінка захисних можливостей особливо небезпечна в умовах стресу, втоми та хронічного перебування у небезпечному середовищі. Людська психіка схильна «звикати» до загрози, знижувати рівень настороженості і починати сприймати засоби захисту як гарантію безпеки, а не як інструмент зменшення ризику. Саме тому в підготовці правоохоронців принципово важливо формувати розуміння того, що бронежилет, каска, укриття або бронетехніка – це не привід для ризику, а лише *додатковий шанс вижити у разі, коли уникнути небезпеки неможливо.*

Суттєвою проблемою є також *відсутність навичок і тренувань* у використанні засобів захисту. Засоби індивідуального захисту мають бути не просто видані, а постійно відпрацьовані в реальних або наближених до реальних умовах. Під час повномасштабної війни в Україні багато підрозділів, які пройшли системні тренування з використання бронежилетів, касок, протигазів і тактичних укриттів, демонстрували значно нижчий рівень втрат порівняно з тими, хто отримував ці засоби формально.

Нарешті, однією з найнебезпечніших і водночас найпоширеніших помилок у практиці забезпечення особистої безпеки правоохоронців є *ігнорування технічного стану засобів захисту та відсутність культури їх регулярного контролю і обслуговування.* У реальних умовах служби – особливо під час воєнного стану, тривалих чергувань, бойових виїздів і роботи в екстремальному середовищі – засоби індивідуального захисту зазнають інтенсивного фізичного, хімічного та термічного впливу, що поступово, а іноді й різко, знижує їхню захисну спроможність.

Прострочені або зволожені фільтри протигазів і респіраторів, навіть за зовнішньої цілісності корпусу, можуть повністю втратити здатність затримувати токсичні гази, дим, продукти горіння чи аерозолі небезпечних речовин. У такому випадку правоохоронець, перебуваючи в зоні пожежі, вибуху або хімічного забруднення, фактично вдихає небезпечні домішки, не усвідомлюючи цього до моменту появи симптомів отруєння –

запаморочення, нудоти, втрати орієнтації або свідомості. У бойових чи аварійно-рятувальних умовах це означає не лише загрозу життю конкретної особи, а й дезорганізацію дій усього підрозділу.

Не менш критичною є проблема *пошкоджених або зношених бронеплит та бронеелементів.* Тріщини, мікропошкодження, сліди попередніх ударів, неправильне зберігання (наприклад, у вологих або перегрітих умовах) призводять до втрати структурної цілісності матеріалу, внаслідок чого плита може розсипатися або пробиватися при повторному ураженні. Особливо небезпечними є так звані «приховані пошкодження», коли бронеплита зовні виглядає цілою, але її внутрішня структура вже ослаблена. У реальному бою або під час обстрілу це означає, що правоохоронець розраховує на захист, якого фактично вже немає.

Аналогічні ризики пов'язані з *тріщинами в захисних касках, зношеними амортизуючими вкладками та несправними ременями фіксації.* Навіть незначне пошкодження оболонки каски або порушення кріплення може призвести до того, що при ударі уламка чи падінні каска не розсіє енергію удару, а передасть її безпосередньо на череп. У таких випадках наслідками стають контузії, переломи кісток черепа або внутрішньочерепні крововиливи, які нерідко мають фатальний або інвалідизуючий характер.

Особливо небезпечно, що в бойових і кризових умовах дефекти засобів захисту часто залишаються непоміченими або свідомо ігноруються через дефіцит часу, втому, психологічне виснаження чи відсутність заміни. Правоохоронець продовжує виконувати завдання, покладаючись на засіб захисту, який у критичний момент виявляється неспроможним виконати свою функцію. Така ситуація є однією з найпідступніших форм ризику, оскільки створює ілюзію безпеки, яка в реальності не існує.

Отже, регулярна перевірка, обслуговування, своєчасна заміна та правильне зберігання засобів індивідуального захисту є не другорядною адміністративною процедурою, а ключовим елементом системи виживання

правоохоронця. Ігнорування технічного стану спорядження фактично прирівнюється до відмови від захисту, оскільки в умовах сучасних загроз саме справність і надійність кожного елемента спорядження визначає, чи матиме правоохоронець шанс зберегти життя і виконати своє службове завдання.

Висновки до розділу 6

Засоби захисту є обов'язковим компонентом організації служби та реалізації державного обов'язку щодо охорони життя і здоров'я правоохоронців.

Засоби захисту поділяються на індивідуальні (ЗІЗ) та колективні.

Класифікація ЗІЗ здійснюється за характером небезпеки, ступенем і призначенням захисту.

Колективні засоби захисту включають інженерно-технічні рішення: укриття, фортифікації, броньований транспорт, системи фільтрації.

Організація безпечного службового середовища досягається через інженерно-планувальні рішення, зонування та контроль доступу.

Типові помилки у використанні засобів захисту знижують їх ефективність і підвищують ризик.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення засобів захисту та розкрийте їх правову основу.
2. Як класифікуються засоби індивідуального захисту?
3. Наведіть приклади засобів колективного захисту.
4. Які стандарти регулюють екіпірування правоохоронців засобами захисту?
5. Як організовується безпечне службове середовище?
6. Назвіть типові помилки у використанні ЗІЗ.

7. Чому засоби захисту вважають не допоміжним, а обов’язковим компонентом служби?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Під час підготовки наряду до виконання завдання підвищеної небезпеки потрібно визначити перелік необхідних засобів індивідуального захисту. Складіть базовий чеклист готовності з урахуванням характеру загроз.

Кейс 2. У службовому приміщенні виявлено недоліки інженерно-планувальної організації, що підвищують ризик проникнення сторонніх осіб. Запропонуйте заходи з організації безпечного середовища.

Тестові завдання

1. До засобів індивідуального захисту НЕ належить: а) бронежилет; б) шолом; в) блокпост; г) захисні окуляри.

2. Бронежилети класифікуються за: а) кольором; б) рівнями (класами) захисту від куль і уламків; в) виробником; г) вагою користувача.

3. Засоби колективного захисту – це: а) лише бронежилети; б) інженерно-технічні рішення для захисту групи осіб; в) медичні аптечки; г) засоби зв’язку.

4. Обов’язок забезпечити правоохоронців засобами захисту випливає, зокрема, із Закону України: а) «Про охорону праці»; б) «Про дорожній рух»; в) «Про біженців»; г) «Про імміграцію».

5. Турнікети, бандажі та перев’язувальні пакети належать до: а) колективних засобів; б) засобів індивідуального медичного захисту; в) інженерних засобів; г) засобів зв’язку.

Розділ 7. Психологічні та соціальні аспекти особистої безпеки

7.1. Психологічні загрози правоохоронній діяльності

Загальну класифікацію професійних ризиків, до яких належать і психологічні чинники, наведено в підрозділі 2.4 (див. також таблицю 2.1).

Психологічна безпека є одним із ключових вимірів особистої безпеки правоохоронця, оскільки саме психіка забезпечує здатність людини адекватно сприймати загрозу, приймати рішення, контролювати поведінку і підтримувати працездатність у складних та небезпечних умовах. У професійній діяльності правоохоронних органів психологічні загрози мають не допоміжний, а системоутворювальний характер, оскільки вони впливають на всі інші компоненти безпеки – фізичний, інформаційний, тактичний і правовий.

На відміну від більшості цивільних професій, правоохоронна діяльність пов’язана з постійним перебуванням у середовищі насильства, конфлікту, людського страждання, загрози смерті та правової відповідальності за кожне прийняте рішення. Правоохоронець одночасно виступає суб’єктом примусу, захисником жертв, свідком тяжких злочинів і потенційною мішенню для агресії, що формує постійне психоемоційне напруження. Це напруження не є епізодичним, а накопичується впродовж служби, створюючи умови для професійної деформації та психологічного виснаження.

Однією з базових психологічних загроз у діяльності правоохоронців є *хронічний стрес*, який формується внаслідок постійної та тривалої мобілізації психофізіологічних ресурсів організму. На відміну від короткочасного стресу, який може мати адаптивний характер і підвищувати працездатність, хронічний стрес є деструктивним, оскільки виникає тоді, коли організм перебуває у стані постійної бойової готовності без достатнього часу на відновлення. У правоохоронній службі це зумовлено

цілодобовим чергуванням, непередбачуваністю викликів, постійною загрозою насильства, необхідністю миттєво приймати юридично значущі рішення та високою відповідальністю за наслідки кожної дії.

Психофізіологічно такий стан означає тривалу активацію симпато-адреналової системи: підвищується рівень кортизолу та адреналіну, прискорюється серцебиття, зростає м'язова напруга, порушується сон і відновлювальні процеси. Якщо цей режим стає постійним, організм починає працювати «на знос», що призводить не лише до психологічного виснаження, а й до соматичних порушень – гіпертонії, серцево-судинних захворювань, розладів імунної системи, порушень травлення. Таким чином, психологічний стрес безпосередньо трансформується у фізичну загрозу життю та здоров'ю правоохоронця. На рівні психіки хронічний стрес поступово руйнує механізми саморегуляції. Знижується здатність до концентрації уваги, погіршується пам'ять, зростає імпульсивність і схильність до помилок. У службових умовах це означає підвищення ризику неправомірного застосування сили, помилкових рішень, неправильного сприйняття загрози або, навпаки, її недооцінки. Правоохоронець у стані перевтоми і психоемоційного виснаження стає менш здатним до точного аналізу ситуації, що безпосередньо підриває як його власну безпеку, так і безпеку оточуючих. Тривалий стрес закономірно переходить у *синдром емоційного вигорання*, який має три основні компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження професійної ефективності. Емоційне виснаження проявляється у відчутті внутрішньої спустошеності, постійної втоми, небажанні спілкуватися з людьми. Деперсоналізація виражається в цинічному або холодному ставленні до громадян, потерпілих і навіть колег, що є небезпечним для професії, заснованої на довірі та правовій відповідальності. Зниження професійної ефективності супроводжується втратою віри у власні можливості, зростанням кількості помилок і відчуттям беззмістовності служби.

У контексті воєнного стану хронічний стрес набуває ще більш загрозливих форм, оскільки до звичайних професійних навантажень додаються фактори бойової небезпеки, втрати колег, загибель цивільних, необхідність працювати під обстрілами та в умовах руйнування інфраструктури. У таких умовах навіть добре підготовлений правоохоронець може втратити здатність до психологічної стійкості, якщо не забезпечується системна підтримка, ротація, відпочинок і професійна допомога.

Отже, хронічний стрес у правоохоронній діяльності є не просто суб'єктивним переживанням, а об'єктивною загрозою професійній спроможності, безпеці та життю правоохоронця. Його ігнорування призводить до зростання травматизму, помилок у застосуванні сили, професійної деградації та передчасного вибуття кадрів із служби, що в масштабах держави прямо впливає на рівень правопорядку та національної безпеки.

Особливо небезпечною формою психологічної загрози у правоохоронній діяльності є *посттравматичний стресовий розлад (ПТСР),* який виникає як відстрочена або тривала психічна реакція на події, що становили реальну загрозу життю, фізичній цілісності або супроводжувалися масовими людськими втратами. У діяльності правоохоронців такими подіями є не лише бойові зіткнення та обстріли, а й участь у розслідуванні воєнних злочинів, робота на місцях масових поховань, ексгумацій, терактів, катастроф, а також контакт із жертвами насильства і свідками загибелі близьких. На відміну від короткочасної гострої стресової реакції, ПТСР характеризується стійкими змінами психіки, які не зникають із часом без спеціальної допомоги. Ключовою особливістю ПТСР є те, що психіка правоохоронця наче «фіксується» у моменті травми. Подія, яка минула фізично, продовжує існувати у внутрішньому досвіді людини як актуальна загроза. Це проявляється у формі нав'язливих спогадів, флешбеків, нічних кошмарів, у яких травматична ситуація переживається знову і знову з такою ж емоційною та фізіологічною інтенсивністю, як і під час реальної події.

Гучні звуки, різкі рухи, запахи, навіть певні слова або зображення можуть автоматично запускати реакцію «бойової тривоги», що призводить до різкого викиду адреналіну, паніки або агресії. У професійному середовищі правоохоронців це створює надзвичайно небезпечну ситуацію. Працівник із невиявленим або нелікованим ПТСР може неправильно оцінювати загрозу, сприймаючи звичайну службову ситуацію як смертельну небезпеку. Це підвищує ризик непропорційного застосування сили, помилкових рішень, необґрунтованого використання зброї або спеціальних засобів. Водночас у деяких випадках ПТСР проявляється у протилежний спосіб – через емоційне «оніміння», байдужість і зниження реакції на небезпеку, що також є прямою загрозою життю самого правоохоронця і його колег.

Суттєвою ознакою ПТСР є порушення механізмів самоконтролю та регуляції емоцій. Правоохоронець може стати дратівливим, вибуховим, схильним до імпульсивної агресії або, навпаки, замкненим, соціально ізольованим, з ознаками депресії. Зростає ризик зловживання алкоголем або психоактивними речовинами як спроби «приглушити» внутрішній біль і напругу. Такі стани безпосередньо підривають дисципліну, службову надійність і правову відповідальність особового складу. В умовах воєнного стану ризик розвитку ПТСР у правоохоронців багаторазово зростає, оскільки вони поєднують функції поліцейського, слідчого, рятувальника і фактично – учасника бойових дій. Вони працюють у зонах артилерійських обстрілів, розбирають завали після ракетних ударів, документують воєнні злочини, контактують із загиблими та пораненими. При цьому правовий обов'язок зберігати холодну раціональність і дотримання процедур вступає у гострий конфлікт із глибокими людськими переживаннями втрати, страху і співпереживання. З позицій системи особистої безпеки правоохоронців ПТСР слід розглядати не як індивідуальну «слабкість», а як об'єктивний професійний ризик, подібний до фізичного поранення. Нелікований ПТСР не лише руйнує психічне здоров'я працівника, а й створює загрозу для

безпеки громадян, колег та ефективності всієї правоохоронної системи. Тому профілактика, раннє виявлення і психологічна реабілітація правоохоронців після травматичних подій мають бути обов'язковим елементом державної політики у сфері безпеки та правопорядку, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Не менш серйозною психологічною загрозою у правоохоронній діяльності є *десенсибілізація та емоційне «загрубіння»,* що формується як наслідок тривалого перебування у середовищі насильства, страждання та людських трагедій. На відміну від гострих стресових реакцій, цей процес має повільний, кумулятивний характер і часто залишається непоміченим як самим правоохоронцем, так і керівництвом. Йдеться про поступове зниження емоційної чутливості до болю інших, коли сцени насильства, смерті, жорстокості або приниження перестають викликати природну людську реакцію співпереживання і починають сприйматися як буденна частина професійної рутини.

З психологічної точки зору десенсибілізація є формою захисної адаптації психіки. Умови, в яких працює правоохоронець, особливо в період війни, масових злочинів, терактів, воєнних злочинів та катастроф, перевищують звичайні можливості людини щодо емоційного опрацювання травматичного досвіду. Щоб не зруйнуватися під тиском постійного стресу, психіка знижує інтенсивність емоційних реакцій, «відключає» співчуття, страх і співпереживання. У короткостроковій перспективі це дозволяє виконувати службові обов'язки – проводити огляди тіл, працювати на місцях масових загибелей, затримувати озброєних злочинців, розслідувати жорстокі злочини без емоційного зриву.

Однак у довгостроковій перспективі така адаптація має глибоко деструктивні наслідки. Емоційне «загрубіння» поступово трансформується у *професійну деформацію,* коли правоохоронець починає сприймати людей не як носіїв гідності й прав, а як «об'єкти провадження», «підозрюваних»,

«затриманих», «матеріал». Це знижує чутливість до порушень прав людини, сприяє виправданню жорстких або навіть незаконних методів впливу і руйнує внутрішні моральні обмеження, що є основою правової держави.

У практичній площині це проявляється у формі байдужості до скарг потерпілих, формального ставлення до їхніх страждань, схильності до цинізму та знеособлення. Людина, яка зазнала тяжкого злочину, може сприйматися не як жертва, що потребує захисту, а як «чергова справа». У воєнний час це особливо небезпечно, оскільки правоохоронці працюють із масовими травмами, депортованими, жертвами катувань, сексуального насильства, родичами загиблих. Втрата емпатії в таких умовах не лише шкодить конкретним людям, а й підриває довіру суспільства до держави як гаранта справедливості.

Десенсибілізація також створює загрозу і для самого правоохоронця. Втрата емоційного контакту з реальністю веде до внутрішнього спустошення, відчуття безглуздості служби, депресивних станів і професійного вигорання. Людина перестає отримувати внутрішнє задоволення від виконання свого обов'язку, зростає ризик цинічного або девіантного професійного поводження, корупційних практик, зловживання владою. В окремих випадках емоційне «оніміння» поєднується з раптовими вибухами агресії, коли накопичене напруження прориває ться у неконтрольованих реакціях. З погляду системи особистої безпеки правоохоронців десенсибілізація є не менш небезпечною, ніж страх або паніка. Вона знижує якість прийняття рішень, спотворює оцінку ризиків і може призводити як до надмірного застосування сили, так і до небезпечної недооцінки загроз. Саме тому сучасні підходи до підготовки та супроводу працівників правоохоронних органів у демократичних державах передбачають не лише фізичний і тактичний захист, а й системну психологічну підтримку, спрямовану на збереження емпатії, професійної етики та психічної стійкості особового складу.

Особливої уваги в системі психологічної безпеки правоохоронців заслуговує феномен *моральної травми,* який у сучасній психології розглядається як одна з найглибших і найруйнівніших форм психічного ураження. На відміну від посттравматичного стресового розладу, який виникає переважно внаслідок пережитої загрози життю або фізичної шкоди, моральна травма формується тоді, коли людина стикається з ситуаціями, у яких її дії, бездіяльність або вимушені рішення суперечать базовим уявленням про добро, справедливість, гідність і людяність. У правоохоронній діяльності такі ситуації є не винятком, а структурною частиною професії, особливо в умовах воєнного стану, масових заворушень, терористичних загроз або гуманітарних катастроф. Правоохоронець може бути поставлений перед необхідністю вибору між кількома злими варіантами, коли будь-яке рішення призводить до шкоди. Неможливість врятувати цивільних під час обстрілу, відмова допустити людей до небезпечної зони, де залишилися їхні рідні, необхідність застосування сили до осіб, які водночас є жертвами війни або соціальної катастрофи, виконання наказів, що формально є законними, але суб'єктивно сприймаються як несправедливі, – усе це створює внутрішній моральний конфлікт, який психіка не здатна «нейтралізувати» простими механізмами раціоналізації. На відміну від страху чи фізичного болю, моральна травма не зникає після завершення події. Вона закріплюється у формі нав'язливих спогадів, внутрішніх діалогів, сумнівів у власній цінності як людини і професіонала. Правоохоронець може знову і знову повертатися до ситуації, ставлячи собі питання «чи міг я зробити інакше», «чи маю я право жити далі після цього», «чи не зрадив я те, у що вірив». Такі переживання поступово руйнують відчуття моральної цілісності особистості, формуючи хронічне почуття провини, сорому та екзистенційної порожнечі.

У професійному середовищі правоохоронців моральна травма особливо небезпечна тим, що вона часто маскується під «нормальну» жорсткість,

цинізм або холодність. Людина може зберігати зовнішню функціональність, виконувати накази, виходити на службу, але внутрішньо бути емоційно зруйнованою. З часом це може проявлятися у формі депресивних розладів, різкої дратівливості, спалахів агресії, зловживання алкоголем або психоактивними речовинами, соціальної ізоляції, втрати сенсу життя. В окремих випадках моральна травма стає передумовою суїцидальних думок і саморуйнівної поведінки. Особливо складною є ситуація, коли моральна травма поєднується з правовими та професійними обмеженнями. Правоохоронець не завжди може відкрито говорити про свої сумніви або біль, оскільки культура служби часто орієнтована на стриманість, «витримку» та безумовне виконання наказів. Це створює феномен внутрішньої ізоляції, коли людина залишається наодинці зі своїм моральним конфліктом без можливості його проговорити, осмислити і інтегрувати в досвід. З погляду системи особистої безпеки моральна травма є стратегічною загрозою, оскільки вона підриває не лише психічне здоров'я окремого правоохоронця, а й стабільність усього колективу. Люди з невирішеними моральними травмами частіше допускають помилки, втрачають мотивацію, стають менш стійкими до тиску і маніпуляцій, що в умовах війни і гібридних загроз набуває особливо небезпечного характеру. Саме тому сучасні підходи до безпеки правоохоронців дедалі більше визнають необхідність психологічної та морально-етичної реабілітації як елементу національної безпеки, а не лише індивідуального добробуту.

У контексті сучасної гібридної війни однією з найнебезпечніших і водночас найменш видимих психологічних загроз для правоохоронців є *інформаційно-психологічний тиск,* який здійснюється як державами-агресорами, так і внутрішніми деструктивними мережами впливу. На відміну від класичних форм насильства, цей вид загрози не потребує фізичного контакту з жертвою, однак здатний системно руйнувати її психічну стійкість, професійну репутацію та соціальні зв'язки. Інформаційно-психологічний

тиск реалізується через комплекс взаємопов'язаних технологій, до яких належать масоване поширення дезінформації, персоналізовані кампанії з дискредитації, цілеспрямоване приниження в соціальних мережах, публікація персональних даних (доксинг), створення фальшивих кримінальних звинувачень, маніпулятивні відео й фотомонтажі, а також прямі й завуальовані погрози. Метою таких впливів є не просто формування негативного іміджу правоохоронця, а створення у нього відчуття тотальної вразливості та втрати контролю над власним життям.

Особливість інформаційно-психологічного тиску полягає в тому, що він виходить далеко за межі службового простору. Якщо фізичні загрози переважно пов'язані з виконанням конкретних завдань, то психологічні атаки через інформаційні канали проникають у приватний простір: у дім, родину, коло друзів, цифрову ідентичність. Правоохоронець може стикатися з погрозами не лише собі, а й своїм близьким, із публічними закликами до насильства, із викривленням фактів про свою професійну діяльність. Це руйнує базове відчуття безпеки, яке в нормі формується поза межами служби.

З точки зору психології, такі впливи активують одразу кілька руйнівних механізмів. По-перше, формується *стан хронічної тривожності,* оскільки людина постійно очікує нових атак, публікацій або погроз. По-друге, виникає *соціальна вразливість* – страх втрати репутації, довіри колег і суспільства. По-третє, розвивається *порушення ідентичності,* коли людина починає сумніватися у власній професійній цінності та моральному праві виконувати свою роботу.

В умовах війни інформаційно-психологічні атаки проти правоохоронців мають стратегічний характер. Вони спрямовані не лише проти конкретних осіб, а й проти всієї системи правопорядку. Дискредитуючи слідчих, поліцейських, оперативних працівників, ворог прагне підірвати довіру громадян до держави, зменшити готовність співпрацювати

з правоохоронними органами та створити атмосферу хаосу й правового нігілізму. Коли правоохоронець постає в інформаційному просторі як «злочинець», «зрадник» або «корупціонер», навіть без доказів, це ускладнює виконання ним службових функцій і підвищує ризик реальних фізичних посягань. Для самого правоохоронця такий тиск може мати наслідки, порівнянні з бойовою психотравмою. Постійні атаки на репутацію, сім'ю і приватне життя спричиняють емоційне виснаження, порушення сну, депресивні та тривожні розлади, зниження концентрації уваги і мотивації. У поєднанні з іншими стресорами служби це створює високий ризик професійного вигорання, помилок у роботі та передчасного залишення служби. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що психологічні загрози в правоохоронній діяльності є комплексним і багатовимірним явищем, яке охоплює стрес, травматизацію, моральні конфлікти, інформаційні атаки та професійну деформацію. Усвідомлення цих загроз і системна робота з ними є необхідною умовою не лише ефективності служби, а й реального збереження життя, здоров'я і особистості правоохоронця як професіонала та людини.

7.2. Стрес, страх та емоційне вигорання

Стрес, страх та емоційне вигорання є взаємопов'язаними психічними станами, які формують одну з найсерйозніших загроз особистій безпеці правоохоронця. На відміну від фізичних ризиків, що мають чіткі просторово-часові межі, психологічні перевантаження накопичуються поступово і здатні непомітно зруйнувати професійну спроможність, здоров'я і навіть життя працівника правоохоронних органів.

У правоохоронній діяльності *стрес* є не епізодичним явищем, а постійним фоном професійного існування. Його джерела мають багаторівневий

характер і охоплюють як безпосередньо небезпечні ситуації оперативно-службової діяльності, так і структурні особливості самої організації правоохоронної служби. До першої групи належать затримання озброєних правопорушників, реагування на насильницькі кримінальні правопорушення, робота на місцях вбивств, терактів, масових безпорядків, а в умовах воєнного стану – виконання завдань у зоні бойових дій, прифронтових і деокупованих територіях, де ризик загибелі або поранення є постійним.

Водночас не менш потужним чинником стресу виступає *організаційне середовище* правоохоронної діяльності. Правоохоронець працює в умовах жорсткої ієрархії, регламентованості, постійного службового контролю та підвищеної юридичної відповідальності за кожне рішення. Будь-яка помилка може мати не лише професійні, а й кримінально-правові наслідки. У сучасних умовах це доповнюється інформаційним тиском, медійною увагою, суспільною поляризацією та ризиком публічної дискредитації, що створює додатковий рівень психоемоційного навантаження.

Сукупність цих факторів формує стан *хронічної мобілізації*, коли організм правоохоронця перебуває у режимі постійної готовності до загрози. На відміну від короткочасної мобілізації, характерної для гострої небезпеки, такий стан не має фази повноцінного відновлення. Психофізіологічні системи не отримують сигналу про завершення загрози, і тому симпато-адреналова система продовжує функціонувати у перевантаженому режимі, підтримуючи підвищений рівень кортизолу, адреналіну та інших гормонів стресу. Фізіологічні наслідки цього процесу є системними. Хронічно підвищений рівень стресових гормонів призводить до порушення циклів сну та неспання, що знижує якість відновлення нервової системи. Формується постійна втома, головний біль, м’язова напруга, розлади травлення та серцево-судинної регуляції. У довгостроковій перспективі це збільшує ризик гіпертонії, ішемічної хвороби серця, інсультів і імунних порушень, що прямо впливає на тривалість і якість життя правоохоронця.

На психологічному рівні хронічний стрес поступово змінює когнітивні та емоційні функції. Порушується концентрація уваги, знижується швидкість і точність обробки інформації, зростає кількість когнітивних помилок. Людина стає більш імпульсивною, менш здатною до гнучкого мислення та складного аналізу ситуацій. Паралельно підвищується дратівливість, емоційна лабільність і схильність до різких реакцій, що в умовах правоохоронної служби може призводити до ескалації конфліктів і неправомірного застосування сили. У таких умовах навіть високопрофесійний і досвідчений правоохоронець починає поступово втрачати здатність до адекватної оцінки ризиків. Загрози можуть або перебільшуватися, що призводить до надмірно жорстких дій, або недооцінюватися, що підвищує небезпеку для самого працівника і його колег. Таким чином, хронічний стрес виступає не лише фактором індивідуального неблагополуччя, а й системною загрозою оперативній ефективності та безпеці правоохоронної діяльності загалом.

Особливе місце у системі психологічної безпеки правоохоронця займає *страх як базова емоційна реакція на загрозу*, яка має глибокі еволюційні, біологічні та соціально-професійні виміри. Страх є первинним механізмом виживання, що активує захисні реакції організму, підвищує пильність, швидкість реакцій і готовність до дії в умовах небезпеки. У цьому сенсі страх виконує адаптивну функцію, дозволяючи правоохоронцю вчасно розпізнавати ризики, уникати фатальних помилок і зберігати власне життя та життя інших осіб. У професійній діяльності правоохоронця страх виступає своєрідною системою раннього попередження. Він загострює сприйняття, підвищує уважність до деталей, допомагає швидше ідентифікувати підозрілі сигнали, невербальні ознаки агресії або загрози. У ситуаціях затримання озброєних осіб, проведення обшуків, участі в спеціальних операціях або патрулювання в небезпечних районах помірний рівень страху підвищує шанси на виживання, оскільки спонукає до обережності, тактичної дисципліни та дотримання процедур безпеки.

Водночас у правоохоронній діяльності страх має і зворотний, деструктивний бік. Через постійний контакт із небезпекою він перестає бути короткочасною реакцією і перетворюється на *хронічний емоційний стан*, що супроводжує працівника навіть поза межами служби. Йдеться не лише про страх фізичного поранення або загибелі під час виконання обов'язків, а й про страх помилитися у правовій оцінці ситуації, перевищити повноваження, порушити процедуру, допустити процесуальні порушення або стати об'єктом службового розслідування, кримінального переслідування чи суспільного осуду.

Окремий вимір професійного страху пов'язаний із *відповідальністю за інших*. Правоохоронець несе не лише ризик за власне життя, а й за життя колег, цивільних осіб, затриманих, потерпілих. Усвідомлення того, що помилка або нерішучість може коштувати комусь життя, формує постійний внутрішній тиск, який підсилює тривожність і страх. У воєнний час цей чинник багаторазово зростає, оскільки до службових ризиків додається загроза обстрілів, мінування, диверсій та масових атак. У сучасних умовах страх також трансформується під впливом інформаційного середовища. Правоохоронці дедалі частіше стикаються з ризиком публічної дискредитації, витоку персональних даних, онлайн-переслідування, фальшивих звинувачень у соціальних мережах і медіа. Це створює страх не лише за фізичну безпеку, а й за репутацію, професійну кар'єру, безпеку членів сім'ї. Таким чином, професійний страх виходить за межі робочого простору і проникає у приватне життя правоохоронця. Коли страх стає тривалим і неконтрольованим, він втрачає адаптивну функцію і набуває патологічних форм. Замість мобілізації він починає паралізувати волю, знижувати здатність до прийняття рішень, викликати уникнення складних ситуацій або, навпаки, імпульсивні і небезпечні дії. У такому стані правоохоронець може або надмірно застосовувати силу, сприймаючи нейтральні стимули як загрозу, або ухилятися від необхідних дій, що підвищує ризик для нього самого та оточення.

На тлі тривалого стресу і хронічного страху закономірно формується емоційне вигорання як складний психосоціальний синдром, що має системний характер і розвивається поступово, часто непомітно для самого правоохоронця. Його принципова небезпека полягає в тому, що воно не сприймається як гострий розлад, а радше як «нормальний стан служби», що призводить до запізнілого виявлення і відсутності своєчасної допомоги. Процес емоційного вигорання зазвичай проходить кілька взаємопов'язаних стадій. На першому етапі формується *стадія перевантаження*, яка проявляється у постійній втомі, відчутті браку часу, сну і внутрішніх ресурсів. Правоохоронець починає працювати «на межі», компенсуючи втому підвищеною мобілізацією, але вже на цьому етапі з'являються перші ознаки виснаження – дратівливість, зниження концентрації, емоційна напруга, порушення сну та соматичні скарги.

Наступною є *стадія емоційного відсторонення*, коли психіка, намагаючись захиститися від перевантаження, знижує рівень емоційної залученості у професійну діяльність. Правоохоронець починає дистанціюватися від громадян, колег і навіть власної роботи. Співчуття, інтерес і почуття значущості поступово поступаються місцем байдужості, цинізму і формалізму. Зовні це може виглядати як «професійна холодність», однак насправді є ознакою внутрішнього виснаження.

Згодом розвивається *стадія втрати сенсу*, яка є найбільш небезпечною. На цьому етапі правоохоронець починає сумніватися у цінності власної діяльності, відчувати марність зусиль і відсутність перспектив. Служба перестає сприйматися як важлива місія із захисту правопорядку і людей, а перетворюється на обтяжливу рутину. Формально обов'язки виконуються, але внутрішня мотивація зникає, а професійна ідентичність поступово руйнується. У практичному вимірі емоційне вигорання має прямі наслідки для безпеки. Виснажений правоохоронець частіше допускає *когнітивні помилки:* неправильно оцінює загрози, пропускає

важливі сигнали небезпеки, помиляється у правовій кваліфікації або процедурних діях. Емоційна притупленість знижує здатність до емпатії, що може призводити до жорсткого або формального ставлення до потерпілих, порушення прав людини та ескалації конфліктів.

Одночасно зростає ризик *деструктивних форм саморегуляції.* Алкоголь, седативні препарати або інші психоактивні речовини можуть починати використовуватися як спосіб «вимкнути» напруження, зняти тривогу або полегшити сон. У короткостроковій перспективі це створює ілюзію полегшення, але в довгостроковій – поглиблює психологічні проблеми, знижує контроль над поведінкою і підвищує ймовірність професійних і особистісних зривів.

В умовах воєнного стану та масових криз емоційне вигорання набуває особливо небезпечного характеру. Правоохоронець, який працює в середовищі постійної загрози, втрат і руйнувань, але водночас перебуває у стані внутрішньої спустошеності, стає менш здатним до прийняття швидких і точних рішень, менш стійким до стресу і більш уразливим до помилок. У такій ситуації небезпека виникає не лише для нього самого, а й для підрозділу, громадян і всієї системи правопорядку. Наведені психологічні техніки доцільно подати в навчальному тексті не як окремі поради, а як елементи системи професійного психологічного забезпечення особистої безпеки правоохоронця.

У сучасній психології правоохоронної діяльності емоційне вигорання розглядається як наслідок хронічного перенапруження нервової системи, постійного перебування в умовах загрози, відповідальності за життя інших осіб і необхідності ухвалювати рішення в дефіциті часу та інформації. Для запобігання цьому стану в міжнародній практиці застосовуються методи психофізіологічної регуляції, спрямовані на відновлення балансу між симпатичною і парасимпатичною нервовими системами. Зокрема, використовується повільне діафрагмальне дихання з подовженим видихом,

яке активує механізми природного заспокоєння організму, знижує рівень кортизолу та стабілізує серцевий ритм. Така техніка широко застосовується у підготовці поліції та військовослужбовців країн НАТО як засіб швидкого відновлення після інтенсивних оперативних навантажень.

Важливим елементом профілактики вигорання є психологічне розвантаження після критичних подій, яке реалізується у формі короткого професійного обговорення пережитого досвіду. Йдеться не про психотерапію, а про контрольований процес вербалізації подій, емоцій і реакцій, що дозволяє мозку інтегрувати пережите та не накопичувати травматичний матеріал. У практиці правоохоронних органів Європейського Союзу, Канади та структур ООН такий підхід використовується як стандарт після участі в бойових зіткненнях, масових заворушеннях, роботі з жертвами насильства або загиблими.

Для стабілізації психічного стану в умовах тривоги, дезорієнтації або перевантаження застосовуються когнітивні техніки заземлення, що спрямовані на повернення свідомості до реального моменту через активацію органів чуття. Вони дозволяють перервати патологічні кола тривожних думок і знизити інтенсивність емоційних реакцій, що особливо важливо для правоохоронців, які працюють у ситуаціях підвищеного ризику.

Окреме значення має відновлення відчуття контролю над власним життям і професійною діяльністю. Психологічні дослідження свідчать, що втрата суб'єктивного контролю є одним з ключових механізмів вигорання. Тому в практиці психологічного забезпечення правоохоронців використовуються стратегії формування «зон керування» – невеликих сфер повсякденної активності, де особа може самостійно ухвалювати рішення і бачити результат власних дій. Це сприяє стабілізації емоційного стану та відновленню мотивації.

Системним елементом профілактики емоційного виснаження є доступ до професійної психологічної підтримки без стигматизації. У сучасних

правоохоронних системах звернення до психолога розглядається як частина службової гігієни і професійної безпеки, аналогічно використанню засобів фізичного захисту. Регулярні консультації в періоди високого навантаження істотно знижують ризик розвитку хронічного вигорання, депресивних і посттравматичних розладів, що безпосередньо впливає на ефективність і безпеку правоохоронної діяльності.

7.3. Професійна деформація і ризики поведінки

Професійна деформація у правоохоронній діяльності є складним соціально-психологічним феноменом, що виникає внаслідок тривалого перебування особи у специфічному професійному середовищі, яке характеризується високим рівнем конфліктності, постійним контактом із кримінальною поведінкою, насильством, неправдою, людськими трагедіями та необхідністю застосування владних повноважень. У таких умовах у правоохоронця поступово формується стійка система сприйняття світу, в якій домінують підозра, настороженість, готовність до протидії та очікування загрози. Ці установки є функціонально виправданими під час виконання службових завдань, однак за межами професійної ролі вони можуть трансформуватися у деструктивні моделі поведінки, що підривають як особисту безпеку працівника, так і довіру суспільства до правоохоронної системи.

Одним із ключових проявів професійної деформації є гіпертрофована підозрілість, яка формується внаслідок багаторічної роботи в умовах, де обман, маніпуляція, приховування інформації та злочинні наміри є щоденною реальністю. Правоохоронець постійно стикається з особами, які свідомо вводять його в оману, маскують свої справжні мотиви, намагаються уникнути відповідальності або використати слабкі місця системи. У такому середовищі підозрілість стає професійно необхідною

якістю, оскільки саме вона дозволяє виявляти загрози, прогнозувати поведінку правопорушників, запобігати нападам, втечам, знищенню доказів чи іншим формам протидії правосуддю. Фактично формується особливий тип мислення, зорієнтований на пошук прихованих намірів, невідповідностей у поведінці та можливих ризиків.

Однак проблема полягає в тому, що ця професійна установка не зникає після завершення робочої зміни. Вона поступово переноситься у приватне життя, де починає діяти як універсальний фільтр сприйняття реальності. Близькі люди, сусіди, випадкові знайомі, колеги поза службою починають несвідомо сприйматися як потенційно небезпечні або нещирі. Це руйнує базове відчуття психологічної безпеки, яке необхідне людині для нормального функціонування, відновлення та емоційного відпочинку. У родинних стосунках така підозрілість може проявлятися у постійному контролі, недовірі, ревнощах, інтерпретації нейтральних вчинків як загрози або зради. У соціальному середовищі це веде до відстороненості, уникання неформальних контактів, звуження кола спілкування.

Зростання внутрішньої напруги є прямим наслідком такого стану. Людина постійно перебуває у режимі психологічної мобілізації, ніби загроза існує всюди й завжди. Це призводить до хронічного стресу, порушень сну, виснаження нервової системи та зниження здатності до емоційного відновлення. Правоохоронець втрачає можливість повноцінно «вимикатися» з професійної ролі, а отже – не відновлює ресурси, необхідні для адекватного реагування у реальних небезпечних ситуаціях.

На поведінковому рівні гіпертрофована підозрілість поступово трансформується у схильність до імпульсивних реакцій та підвищеної агресивності. Коли будь-яка неоднозначна ситуація автоматично сприймається як загроза, зростає імовірність передчасного застосування сили, різких висловлювань, емоційно забарвлених рішень. У професійній діяльності це може призводити до ескалації конфліктів з громадянами, провокацій

і втрати контролю над ситуацією, що безпосередньо загрожує фізичній безпеці правоохоронця та інших осіб.

Не менш небезпечним є поступове згасання емпатії. Коли світ сприймається переважно як джерело ризиків і загроз, здатність до співпереживання, довіри та розуміння слабшає. Людські емоції, страхи, біль і потреби починають сприйматися як другорядні або навіть як потенційні маніпуляції. Це деформує професійне мислення, оскільки правоохоронець втрачає важливий інструмент оцінки ситуацій – розуміння людської поведінки в її соціальному та психологічному вимірі. Як наслідок, зростає кількість помилкових рішень, неправильної оцінки ризиків і неадекватних тактичних дій.

Іншим поширеним механізмом професійної деформації у правоохоронній діяльності є формування так званої «владної установки», яка виникає внаслідок тривалого виконання функцій, пов’язаних із застосуванням примусу, контролю, обмеженням прав і свобод інших осіб та прийняттям рішень, що мають для них істотні правові наслідки. Правоохоронець у процесі службової діяльності постійно перебуває в позиції інституційної переваги: він має право зупиняти, перевіряти, затримувати, застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби або вогнепальну зброю, ініціювати кримінальне переслідування, складати процесуальні документи, що впливають на долю людини. За відсутності ефективних механізмів саморефлексії, професійного контролю і психологічної підтримки ця позиція влади поступово перестає сприйматися як службова роль і починає інтегруватися у структуру особистості.

У такому випадку формується стійка внутрішня установка на домінування, яка поширюється не лише на службові взаємодії, а й на повсякденне спілкування. Людина починає несвідомо очікувати підпорядкування, покори, беззаперечного прийняття власних рішень і оцінок, навіть у ситуаціях, де це не передбачено ні правом, ні соціальними

нормами. Це призводить до зниження толерантності до критики, небажання визнавати помилки, сприйняття заперечень як загрози власному статусу або авторитету. У міжособистісних стосунках така установка проявляється у жорсткості, імперативності, нетерпимості до компромісу та ігноруванні емоційних потреб інших людей.

З правової точки зору така деформація є особливо небезпечною, оскільки суперечить фундаментальним принципам верховенства права, законності та поваги до прав людини, які мають бути основою діяльності правоохоронних органів. Переконаність у власній безпомилковості й «моральній правоті» може поступово підміняти юридичну логіку, що створює передумови для вибіркового застосування норм права, перевищення службових повноважень і формування неформальних «правил сили» замість правових процедур.

З точки зору *особистої безпеки правоохоронця* владна установка має прямий і непрямий деструктивний ефект. Надмірно жорсткий, авторитарний стиль взаємодії з громадянами різко підвищує рівень соціальної напруги. Особи, з якими спілкується правоохоронець, починають сприймати його не як носія закону, а як загрозу, джерело несправедливості або приниження. Це підвищує ризик агресивних реакцій, спроб фізичного опору, помсти, цілеспрямованих нападів або інформаційних атак проти працівника і його родини. У криміногенному середовищі такі правоохоронці швидко ідентифікуються як «ворожі фігури», що збільшує ймовірність цілеспрямованих посягань на їхню безпеку. Крім того, владна установка ускладнює здатність до адекватної оцінки ситуацій. Коли правоохоронець звик діяти з позиції сили, він може недооцінювати ризики, ігнорувати сигнали небезпеки, недооцінювати мотиви та можливості опонента. Це підвищує вірогідність тактичних помилок під час затримань, переговорів, роботи з агресивними або психічно нестабільними особами, що безпосередньо загрожує його життю і здоров’ю. Відтак, «владна установка» як

форма професійної деформації є не лише етичною або психологічною проблемою, а й важливим чинником ризику для фізичної, правової та соціальної безпеки правоохоронця. Саме тому сучасні підходи до підготовки і супроводу персоналу мають включати розвиток навичок демократичного стилю спілкування, правосвідомості, самоконтролю та усвідомлення меж владних повноважень як ключових елементів реальної особистої безпеки.

Особливо небезпечним проявом професійної деформації є емоційне відчуження, яке виникає як захисна реакція психіки на постійний контакт із людським болем, смертю та насильством. З одного боку, така емоційна «анестезія» дозволяє правоохоронцю зберігати працездатність у кризових умовах, з іншого – вона поступово руйнує здатність до співпереживання, моральної рефлексії та адекватної оцінки наслідків власних дій. Це підвищує ймовірність професійних помилок, жорстокого або байдужого ставлення до потерпілих і може формувати цинічне ставлення до людського життя, що є критично небезпечним для правоохоронної діяльності в демократичному суспільстві.

Професійна деформація тісно пов’язана з формуванням поведінкових ризиків, які істотно впливають на рівень особистої безпеки правоохоронця. У процесі тривалої служби в умовах підвищеної небезпеки, жорсткого регламентування та постійної готовності до силового реагування відбувається поступова перебудова психічних механізмів прийняття рішень. Ця перебудова може призводити до двох протилежних, але однаково небезпечних моделей поведінки: *імпульсивно-ризикованої та гіперобережної.*

Імпульсивно-ризикована модель виникає тоді, коли правоохоронець звикає діяти в умовах постійного стресу і починає сприймати небезпеку як «нормальний фон» професійної діяльності. У такому стані знижується чутливість до ризику: загроза більше не викликає адекватної тривожної реакції, а небезпечні дії починають сприйматися як буденні. Це може проявлятися у прагненні швидко «продавити» ситуацію силою, ігноруванні

необхідності підстрахування, порушенні тактичних правил безпеки, входженні у приміщення без належної перевірки, самостійному контакті з потенційно небезпечними особами без підтримки колег. У короткостроковій перспективі така поведінка може здаватися ефективною, але у стратегічному вимірі вона різко підвищує ймовірність поранення, загибелі або захоплення в заручники.

Протилежною є *гіперобережна модель,* яка формується під впливом накопиченого досвіду небезпечних ситуацій, травматичних подій або втрат серед колег. У цьому випадку правоохоронець починає сприймати майже будь-яку ситуацію як потенційно смертельно загрозливу. Зростає рівень страху, виникає схильність до уникання, надмірної затримки в прийнятті рішень, відмови від активних дій навіть тоді, коли вони необхідні для захисту життя інших осіб або власної безпеки. У практичному вимірі це може призводити до втрати ініціативи, затягування втручання у конфлікт, запізнілого реагування на напад, що дає злочинцю часову та тактичну перевагу.

Обидві ці моделі – імпульсивна і гіперобережна – є формами *дезадаптивної поведінки,* які свідчать про порушення балансу між професійною пильністю і здатністю до раціональної оцінки ризиків. У контексті особистої безпеки вони небезпечні не лише фізично, а й правово. Невиправдано ризиковані дії можуть призвести до перевищення повноважень, застосування сили без достатніх підстав, травмування третіх осіб, що тягне за собою дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Водночас надмірна пасивність або нерішучість може спричинити невиконання службових обов'язків, службову недбалість, а у крайніх випадках – відповідальність за наслідки бездіяльності.

У контексті воєнного стану та тривалої збройної агресії ризики професійної деформації правоохоронців набувають принципово нового виміру. Постійна загроза диверсійно-розвідувальних груп, терактів,

обстрілів, мінування, провокацій та внутрішньої дестабілізації змушує правоохоронні органи функціонувати в режимі фактично безперервної бойової готовності. За таких умов правоохоронець перебуває не просто у стані підвищеної пильності, а в режимі тривалої мобілізації психіки, коли будь-яка невизначеність сприймається як потенційна загроза життю.

Цей стан поступово формує *воєнізовану модель сприйняття реальності,* у межах якої світ починає ділитися на «своїх» і «потенційних ворогів». Для правоохоронця, який щоденно працює з інформацією про диверсії, колаборацію, навідників, коригувальників вогню, незаконне зберігання зброї або вибухових пристроїв, цивільне середовище перестає бути нейтральним.

Навіть звичайні громадяни – водії, перехожі, мешканці багатоквартирних будинків – можуть несвідомо сприйматися як носії прихованої загрози. Така деформація не є ознакою «поганого характеру», вона є природною реакцією психіки на тривалу небезпеку, але її наслідки можуть бути надзвичайно серйозними. На практичному рівні це проявляється у зниженні порогу підозри, гіперчутливості до нетипової поведінки, зовнішнього вигляду, мовних або культурних відмінностей. Правоохоронець починає швидше інтерпретувати неоднозначні дії як загрозливі, що підвищує ймовірність силових сценаріїв там, де ситуація могла бути вирішена комунікацією. Це, у свою чергу, створює ризики порушення прав людини, неправомірного застосування сили, жорстких затримань або помилкових підозр.

Водночас така воєнізована модель мислення становить загрозу і для самих правоохоронців. Коли кожен цивільний сприймається як потенційний ворог, зростає рівень внутрішньої напруги, емоційного виснаження та психологічної втоми. Людина перестає відчувати безпечні соціальні простори, навіть у власному місті або родині, що руйнує здатність до відновлення між службовими завданнями. Це підвищує

ризик професійного вигорання, імпульсивних реакцій, втрати контролю над емоціями у критичних ситуаціях.

Особливо небезпечним є поєднання воєнізованої установки з владними повноваженнями правоохоронця. В умовах війни спокуса діяти «на випередження», жорстко і без сумнівів зростає, однак саме в цей період принцип законності та пропорційності має вирішальне значення для збереження довіри суспільства і стабільності держави. Коли психологічна деформація не компенсується професійною підтримкою, виникає замкнене коло: жорсткі дії породжують недовіру громадян, недовіра підвищує напругу, а напруга ще більше загострює деформацію мислення правоохоронців. Саме тому в умовах воєнного стану психологічна підтримка, регулярні ротації, відновлювальні програми, кризові інтервенції та професійне консультування повинні розглядатися не як допоміжні заходи, а як елементи системи національної безпеки. Захищений, психологічно стабільний правоохоронець діє точніше, обґрунтованіше і безпечніше як для себе, так і для суспільства.

7.4. Самоконтроль і психологічна стійкість

У правоохоронній діяльності в умовах воєнного стану психологічна стійкість перестає бути лише індивідуальною рисою характеру і набуває значення елементу професійної надійності. Правоохоронець, який втрачає емоційний контроль, становить небезпеку не лише для себе, а й для громадян, напарників і всієї системи безпеки. Самоконтроль у цьому контексті означає здатність підтримувати керованість поведінки, мислення та реакцій у ситуаціях загрози життю, невизначеності, агресії, масових заворушень або бойових дій.

Психологічна стійкість правоохоронця ґрунтується на трьох взаємопов'язаних рівнях регуляції, які утворюють єдину систему професійної самозахищеності особистості.

Фізіологічна стабільність є базовим рівнем психологічної стійкості, оскільки саме через тіло першими проявляються реакції на небезпеку. Під час загрози активується симпатична нервова система: прискорюється серцебиття, підвищується тиск, зростає м'язове напруження, дихання стає поверхневим. Якщо ці процеси не контролюються, виникає ефект «тунельного зору», тремор рук, втрата дрібної моторики, що критично небезпечно для правоохоронця, який працює зі зброєю, керує транспортом або проводить затримання. Тому навички контролю дихання, м'язового тонусу, пози тіла та ритму рухів є не допоміжними, а функціонально необхідними для збереження працездатності в умовах загрози. Стабілізуючи тіло, правоохоронець фактично стабілізує і свою психіку.

Когнітивна регуляція визначає, як саме правоохоронець інтерпретує події, що з ним відбуваються. В умовах небезпеки мозок схильний до катастрофізації – перебільшення загроз, фокусування на найгірших сценаріях, втрати здатності бачити альтернативи. Це призводить до хаотичних або імпульсивних рішень. Психологічно стійкий правоохоронець

здатний утримувати раціональну рамку мислення навіть під тиском страху, концентруватися на процедурі, алгоритмах дій, правових межах застосування сили. Саме когнітивна регуляція дозволяє трансформувати ситуацію «хаосу» у «керовану проблему», яку можна розв'язувати через професійні дії, а не емоційні реакції.

Емоційна саморегуляція є третім рівнем, який визначає, чи захоплюють правоохоронця страх, гнів, відчай або ж він здатен утримувати внутрішню рівновагу. У кризових ситуаціях емоції виникають автоматично, але їх неконтрольований розвиток може зруйнувати професійну поведінку. Психологічна стійкість полягає не в «відсутності страху», а в здатності не дозволити страху, агресії чи паніці стати домінуючими факторами прийняття рішень. Саморегуляція дозволяє зберігати людяність, правосвідомість і самоконтроль навіть у ситуаціях насильства, загибелі, масових жертв або безпосередньої загрози власному життю.

Утім, психологічна стійкість не є вродженою якістю і не формується автоматично лише через досвід служби. Вона потребує цілеспрямованого розвитку, регулярного тренування та закріплення у вигляді професійних навичок саморегуляції. В умовах підвищеного ризику, інформаційного перевантаження, бойових дій або тривалого стресу спонтанні механізми адаптації виявляються недостатніми, а тому правоохоронець має володіти структурованими психологічними інструментами, які дозволяють свідомо відновлювати внутрішню рівновагу, знижувати рівень напруження та підтримувати контроль над поведінкою.

Саме з цією метою в системі професійної підготовки та психологічного забезпечення правоохоронних органів застосовуються спеціальні техніки самоконтролю та психологічної стійкості, які базуються на сучасних досягненнях прикладної психології, психофізіології та кризового менеджменту і можуть ефективно використовуватися як під час виконання службових завдань, так і в процесі відновлення після них.

Техніки самоконтролю, що використовуються у підготовці військових і правоохоронців.

Контроль дихання (бойове дихання, tactical breathing). Це одна з найбільш ефективних методик, яка використовується у поліції, армії та спецпідрозділах. Суть полягає у циклічному диханні за схемою 4–4–4–4: вдих на 4 секунди – затримка 4 секунди – видих 4 секунди – затримка 4 секунди. Такий ритм активує парасимпатичну нервову систему, знижує частоту серцебиття і блокує панічну реакцію. Його застосовують перед входом у небезпечне приміщення, під час обстрілу, при масових заворушеннях або після травматичної події.

Фіксація уваги («якоріння»). У стані страху або перевантаження увага розсіюється, що призводить до помилкових рішень. Техніка якоріння полягає у свідомому фокусуванні на одному стабільному стимулі – наприклад, відчутті стоп на землі, зброї в руці, ременя бронежилета або голосу напарника. Це повертає психіку в теперішній момент і зменшує дію панічних образів.

Сканування тіла. Метод використовується для зниження соматичної напруги. Правоохоронець внутрішньо проходить увагою через м'язи тіла, фіксуючи і свідомо розслаблюючи напружені ділянки – щелепи, плечі, живіт, кисті. Це зменшує
«заморожування» рухів і покращує моторний контроль.

Когнітивні техніки психологічної стійкості.

Контроль внутрішнього діалогу. У кризі психіка продукує автоматичні думки типу «я не впораюся», «ми всі загинемо», «виходу немає». Такі думки різко знижують ефективність дій. Навчання заміни катастрофічних формулювань на функціональні («я знаю процедуру», «я не один», «я дію за планом») істотно підвищує бойову та службову стійкість.

Фокус на процедурі, а не на страху. Професійна стійкість зберігається тоді, коли увага спрямована на алгоритм дій: перевірка сектора, радіозв'язок,

переміщення, прикриття. Саме процедурне мислення дозволяє обійти емоційний хаос і діяти навіть у надзвичайно небезпечних умовах.

Емоційна регуляція та профілактика зриву.

Метод «емоційної паузи». Перед реакцією на агресію, крик, провокацію або загрозу правоохоронець навчається робити коротку внутрішню паузу (2–3 секунди), щоб емоційна реакція не перетворилася на імпульсивну дію. Цей мікроінтервал часто є різницею між професійною поведінкою і помилкою з тяжкими наслідками.

Післястресове «розвантаження». Після інтенсивних подій (обстріли, загибель, контакт із жертвами) необхідне контрольоване психологічне розвантаження: розмова з колегами, спеціальні дебрифінги, робота з психологом. Накопичення «непережитого» стресу без обробки призводить до ПТСР і професійної деформації.

7.5. Психологічна допомога та підтримка особовому складу

Психологічна допомога і підтримка особового складу правоохоронних органів є невід'ємним елементом системи забезпечення особистої безпеки, оскільки в сучасних умовах службова діяльність супроводжується постійним впливом стресових, травмуючих і дестабілізуючих чинників, серед яких особливе місце займають загроза насильства, контакт із жертвами кримінальних правопорушень, участь у силових операціях, робота в умовах воєнного стану, деокупованих та прифронтових територій, а також тривале перебування у ситуації невизначеності та підвищеної відповідальності. У таких умовах психічні ресурси людини зазнають значного виснаження, що без належної підтримки може призводити до зниження професійної ефективності, помилок у прийнятті рішень, порушень дисципліни, конфліктів, а в окремих випадках – до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії або суїцидальної поведінки.

В Україні психологічне забезпечення діяльності правоохоронних органів ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про Службу безпеки України», Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також відомчих нормативно-правових актів МВС України, СБУ та інших органів сектору безпеки і оборони, які визначають порядок організації психологічної роботи, діяльність психологічних служб та обов'язок держави забезпечувати охорону психічного здоров'я осіб, що виконують небезпечні службові завдання. У системі МВС функціонують штатні підрозділи психологічного забезпечення, які здійснюють як профілактичну, так і кризову роботу з особовим складом.

Психологічна допомога правоохоронцям має багаторівневий характер і включає первинну, поточну та кризову підтримку. Первинна психологічна

допомога реалізується у процесі професійного добору, первинної підготовки та адаптації до служби і спрямована на формування стресостійкості, розвиток навичок емоційної саморегуляції, адекватного реагування на загрозу та запобігання професійній деформації. Поточна підтримка здійснюється у вигляді регулярних психологічних консультацій, групових занять, тренінгів і супервізій, які дозволяють виявляти ознаки емоційного вигорання, тривожності, агресивності або внутрішнього виснаження на ранніх стадіях. Кризова допомога надається у випадках участі у бойових зіткненнях, переживання втрат, поранень, масових жертв, катастроф або інших психотравмуючих подій і має на меті стабілізацію психічного стану, запобігання гострим стресовим реакціям та розвитку тривалих психічних розладів.

Особливе значення в сучасних умовах має психологічна реабілітація правоохоронців, які виконували завдання в зоні бойових дій або деокупованих територіях. Така реабілітація включає індивідуальне та групове консультування, психоедукацію щодо реакцій на травму, роботу з почуттям провини, втратами, страхом повторної небезпеки, а також поступове повернення до професійної діяльності. Міжнародний досвід, зокрема практики ООН, НАТО та Міжнародного комітету Червоного Хреста, свідчить, що системна психологічна підтримка особового складу сектору безпеки є критично важливою для збереження боєздатності, дисципліни та гуманістичного характеру правоохоронної діяльності навіть у найскладніших умовах.

Водночас психологічна допомога не може обмежуватися лише роботою фахівців-психологів. Важливою складовою системи підтримки є командири та керівники підрозділів, які зобов’язані створювати безпечне психологічне середовище, запобігати стигматизації звернення по допомогу, вчасно реагувати на зміни в поведінці підлеглих і сприяти їх доступу до професійної підтримки. Формування культури психологічної

безпеки в правоохоронних органах є таким самим елементом службової безпеки, як носіння бронежилета або дотримання тактичних правил, оскільки від психічної стійкості особового складу безпосередньо залежить його здатність ефективно, законно і безпечно виконувати покладені на нього функції.

Висновки до розділу 7

Психологічна безпека є повноцінною складовою системи особистої безпеки правоохоронця.

Хронічне психоемоційне напруження накопичується і знижує стійкість до стресу та підвищує вразливість до помилок.

Тривалий стрес може призводити до тривожних, депресивних станів і посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Професійна деформація і ризикована поведінка є наслідками тривалого впливу професійного середовища.

Самоконтроль і психологічна стійкість є інструментами зниження ризику в екстремальних умовах.

Психологічна допомога та підтримка особового складу є необхідним елементом організації служби.

Контрольні запитання

1. Чому психологічну безпеку розглядають як складову системи особистої безпеки?
2. Як формується хронічне психоемоційне напруження у правоохоронців?
3. Що таке ПТСР і яке його безпекове значення?
4. Розкрийте поняття професійної деформації.
5. Які чинники сприяють розвитку емоційного вигорання?
6. Як самоконтроль впливає на безпеку дій правоохоронця?

7. Які форми психологічної допомоги особовому складу ви знаєте?

8. Як воєнний стан посилює психологічне навантаження?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Працівник після участі у травматичній події демонструє ознаки емоційного виснаження і дратівливості, що впливає на якість службових рішень. Запропонуйте порядок психологічної підтримки (без постановки медичного діагнозу).

Кейс 2. У підрозділі відсутня практика психологічного супроводу. Обґрунтуйте, чому це підвищує ризики, і які заходи психологічного забезпечення доцільно запровадити.

Тестові завдання

1. ПТСР характеризується, зокрема: а) покращенням сну; б) нав'язливими спогадами та підвищеною збудливістю; в) зниженням тривожності; г) відсутністю симптомів.

2. Психологічна безпека правоохоронця є: а) другорядним питанням; б) повноцінною складовою системи особистої безпеки; в) виключно медичним питанням; г) необов'язковою.

3. Накопичений стрес проявляється у вигляді: а) підвищення концентрації; б) емоційної виснаженості та зниження самоконтролю; в) покращення реакцій; г) відсутності змін.

4. Професійна деформація – це: а) фізична травма; б) негативна зміна особистості під впливом професійного середовища; в) вид ЗІЗ; г) дисциплінарне стягнення.

5. Психологічний супровід включає: а) лише первинну підготовку; б) підготовку, оцінку стану, кризове консультування і реабілітацію; в) тільки покарання; г) звільнення.

Розділ 8. Інформаційна та персональна безпека правоохоронця

8.1. Загрози цифрової епохи для правоохоронців

Інформаційні ризики як вид професійних загроз стисло охарактеризовано в підрозділі 2.4; тут вони розглядаються предметно.

Цифровізація суспільства докорінно змінила умови здійснення правоохоронної діяльності, одночасно створивши нові можливості для протидії кримінальним правопорушенням і принципово нові загрози для особистої та професійної безпеки правоохоронця. У сучасних умовах інформаційний простір, соціальні мережі, мобільні сервіси, електронні реєстри та відкриті бази даних формують цифрове середовище, в якому кожен працівник правоохоронного органу постійно залишає сліди своєї діяльності, контактів, переміщень і навіть приватного життя. Ці сліди можуть бути використані кримінальними угрупованнями, іноземними спецслужбами, організованими мережами дезінформації або окремими правопорушниками для тиску, шантажу, стеження чи фізичного впливу.

Однією з ключових загроз цифрової епохи для правоохоронця є деанонімізація особи через відкриті та напіввідкриті інформаційні ресурси, яка відбувається не шляхом злому державних реєстрів, а через накопичення і зіставлення фрагментованих даних з публічного цифрового середовища. Соціальні мережі, фотохостинги, сервіси оголошень, месенджери, коментарі на форумах, геолокаційні сервіси, онлайн-карти, відкриті судові реєстри, медіапублікації та навіть побутові додатки формують навколо кожної людини так званий «цифровий тіньовий профіль», який дозволяє відтворити її особистість, зв’язки і спосіб життя.

Для правоохоронця така ситуація є особливо небезпечною, оскільки його професійний статус сам по собі створює мотив для цілеспрямованого

пошуку. Кримінальні угруповання, корупційні мережі, колаборанти або ворожі розвідувальні структури зацікавлені не просто у зборі інформації, а у встановленні конкретних осіб, які здійснюють оперативну, слідчу, антикорупційну чи контррозвідувальну діяльність. Для цього вони використовують аналіз відкритих цифрових слідів, що дозволяє зіставляти фото, коло знайомств, професійні події, місця перебування та стиль життя.

Навіть мінімальна інформація – наприклад, фотографія в уніформі, коментар під новиною, участь у професійному заході або згадка у судовому рішенні – у поєднанні з іншими даними може стати точкою входу для побудови повного профілю особи. Через аналіз друзів у соціальних мережах встановлюються родичі та близьке оточення, через фотографії – місце проживання і маршрути пересування, через коментарі – професійна спеціалізація і навіть характер ухвалюваних рішень. Таким чином, правоохоронець поступово втрачає анонімність, яка є однією з ключових умов його безпеки.

Особливо небезпечною деанонімізація стає у контексті воєнного стану, боротьби з організованою злочинністю та корупцією, оскільки вона відкриває шлях до цілеспрямованого тиску, шантажу та фізичного впливу. Коли зловмисники встановлюють адресу проживання правоохоронця, дані про його дітей, подружжя або батьків, ризик виходить за межі службової сфери і переходить у площину прямої загрози життю та безпеці родини. Саме тому у сучасних конфліктах і кримінальних протистояннях дедалі частіше використовується тактика впливу не на самого працівника, а на його найближче соціальне оточення. У цьому сенсі цифрова деанонімізація перетворюється на інструмент асиметричного тиску, який дозволяє завдавати шкоди без прямого фізичного контакту. Вона може передувати як інформаційним атакам, так і реальним посяганням, адже встановлення особи, її зв’язків і вразливих точок є першим етапом будь-якої цілеспрямованої загрози. Саме тому у системі забезпечення особистої безпеки

правоохоронців цифрова обережність та контроль над власним інформаційним профілем мають таке ж значення, як фізичний захист або тактична підготовка.

Не менш небезпечною є загроза цілеспрямованого інформаційного та психологічного впливу через цифрові канали, яка в сучасних умовах перетворилася на окремий інструмент тиску на правоохоронні органи і їхніх працівників. Якщо раніше основними формами впливу були фізичне залякування або прямі погрози, то сьогодні дедалі частіше застосовуються масовані інформаційні кампанії, спрямовані на підрив репутації, дискредитацію службової діяльності та руйнування психологічної стійкості конкретних посадових осіб.

У цифровому середовищі такі кампанії реалізуються через соціальні мережі, анонімні телеграм-канали, форуми, сайти псевдоновин, бот-мережі та контрольовані сторінки впливу. Правоохоронці можуть ставати мішенню скоординованих хвиль публікацій, у яких поширюються перекручені або повністю вигадані відомості про їхню діяльність, нібито корупційні зв’язки, незаконні дії чи «зраду». Навіть якщо ці матеріали не мають фактичного підґрунтя, вони створюють інформаційний шум, який формує негативне сприйняття в суспільстві та підриває довіру до конкретного працівника і до органу в цілому.

Окремим різновидом такої агресії є *доксинг* – навмисне публічне поширення персональних даних правоохоронця без його згоди. Це можуть бути адреси проживання, телефони, дані про родичів, фотографії дітей, маршрути пересування або місця навчання членів сім’ї. У воєнний час і в умовах боротьби з організованою злочинністю доксинг перестає бути просто формою психологічного тиску і перетворюється на інструмент створення реальної фізичної загрози, оскільки оприлюднені дані можуть бути використані для підготовки нападів, залякування або помсти.

Поширеною практикою є також онлайн-цькування та координовані атаки у коментарях і повідомленнях, коли правоохоронця засипають образами, погрозами, принизливими повідомленнями або звинуваченнями. Такі дії спрямовані на виснаження, емоційне вигорання, формування відчуття ізоляції та постійної небезпеки. Для людини, яка і без того працює в умовах високого ризику, подібний цифровий тиск може істотно підвищувати рівень тривожності, порушувати сон, знижувати концентрацію і здатність ухвалювати виважені рішення.

В умовах воєнного стану ці явища набувають ознак інформаційно-психологічних операцій, коли ворожі структури або афілійовані з ними мережі використовують цифровий простір для деморалізації правоохоронців, дискредитації їхньої ролі у забезпеченні правопорядку та послаблення довіри суспільства до державних інститутів. Масоване поширення фейків, вирваних із контексту відео, змонтованих матеріалів або маніпулятивних повідомлень може створювати враження хаосу, беззаконня чи «тотальної корупції», навіть якщо це не відповідає реальності.

Окремим виміром цифрових ризиків є кібершпигунство і несанкціонований доступ до службової інформації. Зараження комп'ютерів і мобільних пристроїв шкідливим програмним забезпеченням, фішингові атаки, компрометація облікових записів електронної пошти або месенджерів можуть призводити до витоку даних про оперативні заходи, маршрути пересування груп, склад слідчих та оперативних підрозділів, а також до викриття агентурної мережі. У практиці правоохоронних органів такі витоки нерідко завершуються зривом операцій, загибеллю або пораненням співробітників.

Загрозою принципово нового рівня для особистої безпеки правоохоронців є використання зловмисниками технологій аналізу великих масивів даних та штучного інтелекту, які дозволяють здійснювати приховане спостереження і профілювання без фізичного контакту з об'єктом.

Йдеться не про поодинокі випадки незаконного стеження, а про системну можливість відтворення способу життя, пересування та службової активності особи шляхом обробки цифрових слідів, що накопичуються у відкритому і напіввідкритому інформаційному просторі.

Системи розпізнавання облич, що використовуються як державними, так і комерційними структурами, дозволяють автоматично ідентифікувати людину на відео з камер спостереження, у соціальних мережах, на новинних сайтах, у відеоблогах або з трансляцій подій. Навіть якщо правоохоронець не публікує власні фотографії, він може бути зафіксований на кадрах колег, журналістів, учасників заходів або випадкових свідків, після чого його зображення стає доступним для алгоритмічного пошуку і зіставлення. Це означає, що приховати факт своєї участі у тій чи іншій операції або події стає дедалі складніше, особливо у публічному просторі.

Поєднання розпізнавання обличь з аналізом відео з міських систем спостереження, комерційних камер, приватних домофонів і транспортної інфраструктури створює можливість побудови детальних маршрутів пересування правоохоронця. Зловмисники можуть встановлювати, де він проживає, яким транспортом користується, які об’єкти відвідує регулярно, де перебувають члени його родини, де розташовані школи чи дитячі садки його дітей. У поєднанні з геолокаційними даними зі смартфонів, додатків таксі, фітнес-трекерів або платіжних сервісів ці відомості формують повноцінну карту повсякденного життя людини.

Особливо небезпечним є перехресне зіставлення різних баз даних та витоків інформації. Дані з реєстрів, судових рішень, відкритих декларацій, витоків із комерційних сервісів, соціальних мереж і навіть інтернет-магазинів можуть бути поєднані в єдиний профіль, що дозволяє не лише ідентифікувати правоохоронця, а й визначити його фінансовий стан, звички, соціальне коло, проблеми та потенційні вразливості. У такому

контексті персональна інформація перетворюється на інструмент впливу, шантажу або підготовки фізичних посягань.

Додатковий рівень загрози створюють доступні на цивільному ринку технічні засоби спостереження, зокрема безпілотні літальні апарати, GPS-трекери, мініатюрні камери та пристрої радіоелектронного контролю. Використання таких засобів у поєднанні з аналітичними платформами дозволяє здійснювати тривале і приховане стеження за правоохоронцем без безпосереднього контакту і без ризику бути поміченим. Це означає, що підготовка нападу, викрадення, шантажу або тиску може здійснюватися в повній тіні, без видимих ознак для самої жертви.

8.2. Захист персональних та службових даних

Захист персональних і службових даних є одним із ключових елементів інформаційної та особистої безпеки правоохоронця в умовах цифрової держави, воєнного стану та гібридних загроз. У сучасному правоохоронному середовищі інформація стає не менш цінним і небезпечним ресурсом, ніж зброя або спеціальні засоби, оскільки доступ до персональних відомостей про працівника, його родину, місце проживання, професійні зв’язки чи участь у конкретних кримінальних провадженнях може створювати пряму загрозу його життю, здоров’ю та здатності виконувати службові завдання.

Нормативною основою захисту даних в Україні є Конституція України, яка гарантує право на недоторканність приватного життя, Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про державну таємницю», а також спеціальні положення законів, що регулюють діяльність правоохоронних органів, зокрема Закону України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро

України» та підзаконні акти, які встановлюють режими доступу до інформації, порядок її обробки, зберігання і використання. У сукупності ці норми формують правову рамку, у межах якої персональні і службові дані правоохоронців підлягають підвищеному режиму охорони.

Персональні дані правоохоронця охоплюють не лише формальні ідентифікаційні відомості, як-от прізвище, ім'я, по батькові, дата народження або місце роботи, а значно ширший масив інформації, що відображає реальний життєвий і професійний контекст особи. До нього належать відомості про місце проживання, маршрути щоденних переміщень, місця служби і відпочинку, склад сім'ї, навчальні заклади дітей, телефони та електронні адреси, медичні дані, участь у бойових діях, службових відрядженнях, спеціальних операціях чи резонансних кримінальних провадженнях. У сучасних умовах цифровізації більшість цих даних існує у вигляді електронних слідів у реєстрах, інформаційних системах, соціальних мережах, мобільних застосунках і базах даних різного рівня доступу.

У поєднанні з професійною інформацією – посадою, підрозділом, спеціалізацією, функціональними обов'язками, роллю у слідчих або оперативних заходах – ці відомості формують цілісний профіль правоохоронця, який виходить далеко за межі формальної «анкети» працівника. Такий профіль дозволяє відтворити його соціальні зв'язки, рівень впливу, можливості прийняття рішень, а також особисті вразливості. Саме ці характеристики роблять персональні дані правоохоронця особливо цінним об'єктом для кримінальних угруповань, корупційних мереж, терористичних структур або ворожих спецслужб.

У випадку витоку або несанкціонованого доступу до таких даних виникає ефект множинного ризику. По-перше, зловмисники отримують змогу ідентифікувати правоохоронця як учасника конкретних проваджень або операцій, що може спричинити помсту, тиск або спроби фізичного

усунення. По-друге, інформація про родину, місце проживання чи щоденні маршрути відкриває можливість для непрямого впливу через залякування близьких, шантаж або створення штучних кризових ситуацій. По-третє, знання про стан здоров'я, психологічний стан чи службові проблеми може використовуватися для маніпуляцій, дискредитації або вербувальних спроб.

У правоохоронній сфері персональні дані таким чином набувають подвійної природи: вони є об'єктом правового захисту як складова приватного життя, але водночас стають елементом системи безпеки, від якого залежить фізичний захист працівника, його родини і ефективність виконання службових завдань. Це принципово відрізняє правоохоронців від пересічних громадян, оскільки витік навіть формально «звичайних» відомостей про них може мати наслідки, які виходять далеко за межі порушення приватності і переходять у площину реальної загрози життю та державній безпеці. Саме тому в системі забезпечення особистої безпеки правоохоронців захист персональних даних повинен розглядатися не як суто юридична вимога або технічна процедура, а як стратегічний компонент захисту особового складу, який органічно поєднує правові, організаційні, інформаційні та безпекові механізми.

Службові дані, з якими працюють правоохоронці, охоплюють значно ширший і складніший масив інформації, ніж це може здаватися на перший погляд. Йдеться не лише про окремі документи або файли, а про цілісні інформаційні системи, що відображають реальну структуру, можливості та вразливості правоохоронного органу. До таких даних належать відомості про хід оперативно-розшукових заходів, плани слідчих дій, застосування негласних методів, взаємодію з інформаторами та іншими джерелами, алгоритми реагування на загрози, порядок залучення підрозділів, маршрути пересування службових груп, місця дислокації, системи охорони об'єктів, канали зв'язку, логістику та забезпечення.

У сукупності ця інформація формує оперативну картину функціонування правоохоронної системи, яка дозволяє не лише розкривати кримінальні правопорушення, а й захищати державу, суспільство та самих правоохоронців. Саме тому значна частина службових даних має гриф обмеженого доступу або становить державну таємницю відповідно до законодавства України. Такий режим не є формальністю: він відображає об'єктивну небезпеку того, що розкриття навіть окремих елементів цієї інформації може призвести до ланцюгових негативних наслідків.

У разі незаконного розголошення службових відомостей зловмисники можуть отримати уявлення про структуру підрозділів, їхню чисельність, спеціалізацію, рівень технічного оснащення та тактичні підходи, що дозволяє адаптувати власну протиправну діяльність, уникати виявлення або планувати атаки. Особливо небезпечним є витік даних про агентурні мережі, негласних співробітників та осіб, які співпрацюють зі слідством, оскільки це може спричинити не лише зрив розслідувань, а й фізичну загрозу життю цих осіб та їхніх родин.

У воєнний час і в умовах гібридної агресії службова інформація правоохоронних органів набуває ще більшого значення, оскільки вона може бути використана ворогом для планування диверсій, ударів по об'єктах інфраструктури, ліквідації окремих фахівців або підриву системи управління і правопорядку. Витік даних про дислокацію підрозділів, систему зв'язку або порядок взаємодії з військовими формуваннями здатен прямо впливати на обороноздатність держави та безпеку цивільного населення.

Особливої небезпеки набуває змішування службових і приватних інформаційних просторів, коли правоохоронець використовує особисті мобільні телефони, домашні комп'ютери, приватні електронні поштові скриньки або загальнодоступні месенджери для обговорення питань службового характеру. Така практика є поширеною через зручність і швидкість комунікації, проте вона створює принципово новий рівень

вразливості, який часто недооцінюється навіть досвідченими фахівцями. Особисті пристрої, на відміну від сертифікованих службових систем, зазвичай не мають належного рівня криптографічного захисту, централізованого адміністрування, регулярного оновлення систем безпеки та контролю доступу.

У результаті компрометація приватного облікового запису – злам електронної пошти, месенджера або соціальної мережі – автоматично означає можливість доступу до службових листувань, вкладених файлів, фотографій документів, контактів колег, а іноді й до службових логінів і паролів. Зловмисники можуть непомітно отримати копії оперативних матеріалів, дані про хід розслідувань, особисті дані співробітників або інформаторів, а також інформацію про розташування, маршрути пересування і графіки роботи правоохоронців.

Особливу небезпеку становить використання популярних месенджерів і соціальних мереж для обговорення службових питань, оскільки ці платформи є постійною мішенню для кібератак і спецслужб іноземних держав. Навіть якщо повідомлення формально зашифровані, доступ до облікового запису користувача через викрадення пароля, підміну SIM-картки (SIM-swapping), зараження смартфона шкідливим програмним забезпеченням або перехоплення резервних копій дозволяє обійти технічні бар’єри і отримати повний архів листування.

Окрему категорію загроз становлять фішингові атаки, коли правоохоронець отримує електронного листа, повідомлення або посилання, що імітує офіційні ресурси державних органів, банків, поштових служб або внутрішніх інформаційних систем. Натиснувши на таке посилання або ввівши свої дані на підробленому сайті, співробітник фактично передає зловмисникам доступ до своїх акаунтів, включно зі службовими. У сучасних умовах фішингові атаки дедалі частіше мають персоналізований характер: зловмисники попередньо збирають інформацію про правоохоронця, його

підрозділ, колег або поточні справи, щоб зробити повідомлення максимально переконливим.

Не менш небезпечною є соціальна інженерія, коли доступ до інформації отримується не через технічний злам, а шляхом психологічного впливу. Під виглядом колеги, керівника, представника ІТ-служби або іншого офіційного суб'єкта зловмисник може переконати правоохоронця розкрити пароль, переслати файл, встановити «службову програму» або надати віддалений доступ до пристрою. У таких ситуаціях професійна дисципліна і усвідомлення інформаційних ризиків є не менш важливими, ніж технічні засоби захисту.

У цьому контексті захист персональних і службових даних виступає як ключовий елемент комплексної системи особистої безпеки правоохоронця, оскільки в умовах цифровізованого суспільства інформація фактично стає таким самим уразливим «тілом» співробітника, як і його фізична присутність у небезпечному середовищі. Будь-які відомості про особу правоохоронця, його місце проживання, родину, службові функції, маршрути пересування, участь у розслідуваннях або спеціальних операціях можуть бути використані як інструмент тиску, шантажу, залякування, дискредитації або фізичного впливу. Тому охорона інформації прямо пов'язується з охороною життя, здоров'я і професійної спроможності співробітника.

Правовий вимір захисту даних полягає в тому, що інформація, яка стосується правоохоронця та його діяльності, підпадає під режим службової, конфіденційної або таємної інформації, а її незаконне збирання, зберігання, використання або поширення становить загрозу національній безпеці. Проте формальне існування правових заборон саме по собі не гарантує безпеки, якщо правоохоронець у повсякденній практиці нехтує елементарними правилами поводження з цифровими даними. Реальна вразливість виникає не лише через хакерські атаки або діяльність спецслужб

противника, а й через побутові дії самих співробітників – публікації у соціальних мережах, використання спільних акаунтів, передавання файлів через незахищені сервіси, зберігання службових матеріалів на особистих пристроях.

Організаційний вимір захисту інформації означає, що правоохоронні органи повинні створювати середовище, у якому обіг даних чітко регламентований: хто має доступ до яких відомостей, у якій формі вони можуть передаватися, де і як зберігатися, хто несе відповідальність за витік або втрату інформації. Для правоохоронця це означає, що цифрова дисципліна стає такою ж складовою професійної етики, як дотримання законності або правил застосування сили. Порушення режиму інформаційної безпеки, навіть без злого умислу, фактично створює загрозу для колег, свідків, потерпілих і для самого співробітника.

Технологічний аспект захисту персональних і службових даних пов’язаний із використанням сертифікованих інформаційних систем, захищених каналів зв’язку, криптографічних засобів, багатофакторної автентифікації та централізованого контролю доступу. Проте навіть найсучасніші технічні засоби втрачають ефективність, якщо користувач не усвідомлює їх призначення або свідомо обходить встановлені обмеження «для зручності». У практиці це проявляється, наприклад, у пересиланні службових документів через особисті месенджери, зберіганні копій матеріалів проваджень у приватних хмарних сховищах або використанні простих і повторюваних паролів.

Саме тому рівень захищеності інформації визначається не лише інструкціями і програмним забезпеченням, а й цифровою культурою правоохоронця, тобто його внутрішнім розумінням того, що кожен клік, кожне повідомлення і кожен файл можуть мати безпекові наслідки. Усвідомлення того, що інформація про нього самого і про його службу є цінною ціллю для противника, формує відповідальне ставлення до власних

цифрових слідів, комунікацій і способів зберігання даних. У цьому сенсі захист персональних і службових даних перестає бути суто технічною процедурою і перетворюється на частину професійної ідентичності правоохоронця як суб'єкта безпеки в умовах гібридних загроз і цифрових війн.

8.3. Ризики використання соціальних мереж

У сучасному інформаційному середовищі соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя, однак для правоохоронця вони перетворюються на окрему зону підвищеної небезпеки, оскільки будь-яка цифрова активність може бути використана проти нього як інструмент збору розвідданих, психологічного впливу або прямої загрози фізичній безпеці. На відміну від пересічних громадян, правоохоронець у соціальних мережах не є «приватною особою» у повному розумінні цього слова, адже навіть нейтральні на перший погляд відомості про спосіб життя, родинні зв'язки, місця перебування або коло спілкування можуть бути інтегровані в аналітичні профілі, що використовуються злочинними угрупованнями, ворожими спецслужбами або радикальними групами для планування тиску, стеження чи помсти.

Одним із ключових ризиків є деанонімізація правоохоронця, коли шляхом аналізу фотографій, коментарів, позначок геолокації та соціальних зв'язків формується повна картина його особистості, службової ролі та режиму життя. Навіть якщо співробітник не публікує службову інформацію, непрямі ознаки – наприклад, фотографії з формою, символікою підрозділу, службовим транспортом, або участь у професійних спільнотах – дозволяють встановити його належність до конкретного органу чи підрозділу. У воєнний час та в умовах гібридних загроз це створює реальну небезпеку, оскільки такі дані використовуються для наведення інформаційних атак, фізичного переслідування або загроз родині.

Особливу загрозу становлять так звані операції соціальної інженерії, коли через соціальні мережі правоохоронця цілеспрямовано вводять в оману, встановлюють довіру або провокують на розкриття відомостей. Це може відбуватися під виглядом журналістських запитів, «випадкових» знайомств, професійних обговорень або навіть романтичних контактів. У реальності ж така комунікація часто є елементом розвідувальної або злочинної діяльності, спрямованої на витягування інформації, компрометацію або формування матеріалу для шантажу.

Не менш небезпечним є інформаційно-психологічний тиск через соціальні платформи. Публічні образи, кампанії дискредитації, поширення фейків, спрямовані атаки ботів або організованих груп можуть створювати у правоохоронця відчуття постійного переслідування, втрати контролю над власним образом і страху за близьких. У довгостроковій перспективі це призводить до емоційного виснаження, підриву професійної впевненості та зростання ризику помилок у службовій діяльності.

Окремою проблемою є змішування особистого і службового простору в соціальних мережах. Коли правоохоронець використовує один акаунт для приватного спілкування і професійної присутності, він фактично відкриває канал непрямого доступу до себе як до носія службової інформації. Коментарі родичів, фотографії з дому, інформація про місце навчання дітей або маршрути щоденних переміщень можуть бути використані для тиску або фізичних загроз, навіть якщо сам співробітник поводиться обережно.

8.4. Протидія інформаційним атакам і переслідуванню

В умовах цифровізації суспільства та гібридної війни інформаційні атаки і цілеспрямоване переслідування правоохоронців стали однією з найбільш небезпечних форм впливу на їхню особисту і професійну безпеку. На відміну від класичних фізичних загроз, інформаційні атаки здатні

діяти непомітно, тривало і системно, формуючи у співробітника відчуття вразливості, соціальної ізоляції та втрати контролю над власною репутацією, а також створюючи умови для подальшого фізичного або правового тиску. Для правоохоронця це означає, що захист від таких впливів має розглядатися як складова загальної системи особистої безпеки нарівні з фізичним захистом, озброєнням чи засобами індивідуального захисту.

Інформаційні атаки щодо правоохоронців зазвичай мають комплексний характер і включають поширення дезінформації, перекручених або вирваних з контексту фактів, фейкових звинувачень, компрометуючих матеріалів, а також створення та масове поширення негативного контенту у соціальних мережах і на інформаційних платформах. Їхньою метою є не стільки донесення «інформації», скільки формування у громадськості стійкого негативного образу конкретного співробітника або підрозділу, підрив довіри до нього, а також психологічний тиск на самого правоохоронця і його близьких. У воєнний час такі атаки нерідко інтегруються в операції інформаційно-психологічного впливу з боку ворожих структур і можуть поєднуватися з фізичним стеженням, погрозами або спробами шантажу.

Переслідування в цифровому середовищі, або кіберсталкінг, є окремою формою загрози, що полягає у систематичному зборі та використанні інформації про правоохоронця, його родину, коло спілкування, місця перебування та спосіб життя з метою залякування, тиску чи дискредитації. Воно може проявлятися у вигляді постійних повідомлень із погрозами, публікації особистих даних (доксинг), підробних профілів, що імітують правоохоронця, або кампаній у коментарях і чатах, спрямованих на його приниження чи провокацію. У практичному вимірі це не лише підриває психологічну стійкість співробітника, а й створює реальні ризики для фізичної безпеки його самого і членів сім'ї.

Ефективна протидія таким загрозам ґрунтується на поєднанні правових, організаційних і поведінкових механізмів. З правової точки зору правоохоронець не є беззахисним суб'єктом у цифровому просторі, адже українське законодавство передбачає відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання та поширення персональних даних, за погрози, переслідування, втручання в приватне життя та перешкоджання законній діяльності працівників правоохоронних органів. Знання цих норм і вміння фіксувати факти інформаційних атак, зокрема шляхом збереження скріншотів, електронних листів, посилань і метаданих, є важливою умовою подальшого правового захисту.

Організаційний рівень протидії передбачає наявність у правоохоронних органах спеціалізованих підрозділів або відповідальних осіб, які займаються інформаційною безпекою, моніторингом відкритих джерел і реагуванням на інформаційні загрози. У сучасних умовах це включає аналіз соціальних мереж, виявлення координованих кампаній дискредитації, взаємодію з адміністраціями платформ щодо видалення незаконного контенту, а також підтримку співробітників, які стали об'єктами атак. Для окремого правоохоронця це означає, що він не повинен залишатися сам на сам із проблемою, а має залучати внутрішні механізми захисту, повідомляти керівництво і відповідні служби про факти переслідування.

Поведінковий компонент протидії інформаційним атакам полягає у формуванні усвідомленої цифрової культури. Це означає стриманість у публічних висловлюваннях, уникнення емоційних реакцій на провокації, обмеження доступу до особистої інформації, використання налаштувань конфіденційності та окремих акаунтів для службової і приватної комунікації. Важливо розуміти, що метою інформаційних атак часто є саме втягування правоохоронця в публічний конфлікт, де будь-яка його відповідь може бути використана проти нього, тому зважена, професійна і юридично виважена реакція є елементом самозахисту.

8.5. Захист приватного життя та родини правоохоронця

Захист приватного життя та безпеки родини правоохоронця є невід'ємною складовою системи його особистої безпеки, оскільки в сучасних умовах саме близьке оточення часто стає непрямою мішенню для тиску, помсти або залякування. Професійна діяльність у сфері забезпечення правопорядку об'єктивно пов'язана з протидією особам, які вчинили кримінальні правопорушення або причетні до організованої злочинності, корупції, терористичної діяльності чи воєнних злочинів, і тому ризики для родини правоохоронця не є абстрактними, а мають реальний, практичний вимір.

У правовому сенсі приватне життя правоохоронця та членів його сім'ї перебуває під захистом Конституції України, яка гарантує недоторканність особистого і сімейного життя, а також під охороною спеціальних норм кримінального, адміністративного та цивільного законодавства. Погрози, переслідування, втручання у приватне життя, незаконне поширення персональних даних або спроби тиску через родичів можуть кваліфікуватися як кримінальні правопорушення і підлягають належному реагуванню з боку держави. Для правоохоронця принципово важливо усвідомлювати, що захист його родини не є «особистою справою», а входить до сфери відповідальності держави як роботодавця і гаранта безпеки.

Разом із тим правовий захист має доповнюватися превентивними організаційними та поведінковими заходами. У практичному вимірі це означає мінімізацію публічної доступності інформації про родину, місце проживання, навчання дітей, маршрути пересування та повсякденні звички. У цифровому просторі це включає контроль налаштувань конфіденційності в соціальних мережах, відмову від публікації фотографій і даних, які

дозволяють ідентифікувати членів сім'ї або встановити їхнє місцезнаходження, а також обережність у прийнятті запитів від незнайомих осіб.

В умовах воєнного стану та гібридних загроз особливого значення набуває також фізична безпека родини правоохоронця. Це стосується вибору безпечного житла, використання укриттів, дотримання правил цивільного захисту, а за потреби – організації тимчасового переміщення членів сім'ї з районів підвищеної небезпеки. У ряді випадків, особливо коли йдеться про співробітників спеціальних або оперативних підрозділів, можуть застосовуватися і спеціальні заходи безпеки, включно зі зміною місця проживання, конфіденційністю персональних даних у реєстрах та обмеженням доступу до інформації про родину.

Психологічний аспект захисту приватного життя також має принципове значення. Родина правоохоронця часто опиняється під непрямим тиском через страх за близьку людину, негативні інформаційні кампанії або соціальну стигматизацію. Тому важливо, щоб члени сім'ї мали базові знання про правила безпечної поведінки, розуміли можливі ризики та знали, до кого звертатися у разі загроз або підозрілих ситуацій. Підтримка з боку психологічних служб і керівництва підрозділу у таких випадках є не менш важливою, ніж формальні заходи безпеки. Отже, захист приватного життя та родини правоохоронця є багатовимірним процесом, що поєднує правові гарантії, організаційні механізми та свідомі індивідуальні дії. У сучасних умовах він виходить за межі суто особистої сфери і стає складовою професійної безпеки, оскільки саме через родину противник найчастіше намагається зламати психологічну стійкість правоохоронця, вплинути на його рішення або примусити відмовитися від виконання службового обов'язку.

Висновки до розділу 8

Цифрова епоха створює нові загрози для правоохоронців, що поєднують онлайн- і офлайн-виміри.

Захист персональних і службових даних є умовою фізичної безпеки правоохоронця та його родини.

Соціальні мережі є джерелом ризиків деанонімізації, профілювання та витоку службової інформації.

Протидія інформаційним атакам і переслідуванню потребує комплексних правових, організаційних і технічних заходів.

Захист приватного життя та родини правоохоронця є невід'ємною складовою інформаційної безпеки.

Контрольні запитання

1. Які загрози цифрової епохи є найбільш небезпечними для правоохоронців?
2. Як захист персональних даних пов'язаний із фізичною безпекою?
3. Які ризики створює використання соціальних мереж?
4. Що таке інформаційна гігієна правоохоронця?
5. Як протидіяти інформаційним атакам і цифровому переслідуванню?
6. Чому захист родини є складовою інформаційної безпеки?
7. Яким законом регулюється обробка персональних даних?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Правоохоронець активно веде особисті профілі в соцмережах, публікуючи фото з місця служби та згадки про колег. Проаналізуйте ризики й складіть базовий алгоритм інформаційної гігієни.

Кейс 2. Після публічного інциденту проти працівника розгортається кампанія тиску з погрозами його родині. Визначте правові та організаційні заходи захисту.

Тестові завдання

1. Обробка персональних даних допускається: а) завжди без обмежень; б) за згодою суб’єкта або на інших законних підставах; в) лише за рішенням суду; г) ніколи.

2. Сукупність нейтральних публікацій у соцмережах може: а) не мати значення; б) утворювати інформаційну картину, що полегшує напади; в) підвищувати безпеку; г) замінювати ЗІЗ.

3. Інформаційна гігієна – це: а) вид прибирання; б) сукупність правил безпечного поводження з інформацією; в) медична процедура; г) тактичний прийом.

4. Захист приватного життя і родини правоохоронця є: а) необов’язковим; б) невід’ємною складовою інформаційної безпеки; в) приватною справою; г) функцією ДСНС.

5. Деанонімізація правоохоронця створює ризик: а) лише репутаційний; б) фізичних посягань на нього і його близьких; в) тільки фінансовий; г) відсутній.

Розділ 9. Організація системи особистої безпеки у правоохоронних органах

9.1. Роль керівництва у забезпеченні безпеки особового складу

У системі правоохоронних органів саме керівництво відіграє ключову, системоутворюючу роль у забезпеченні особистої безпеки персоналу, оскільки від управлінських рішень, стилю керівництва, організації служби та культури управління безпосередньо залежить рівень ризику, якому піддаються працівники під час виконання своїх повноважень. Особиста безпека правоохоронця не може розглядатися як суто індивідуальна відповідальність окремого співробітника, оскільки вона формується в межах організаційної системи, де визначаються умови служби, порядок застосування сили, забезпечення засобами захисту, режим несення служби та алгоритми реагування на загрози.

З правової точки зору керівництво правоохоронного органу несе пряму та персональну відповідальність за створення таких умов проходження служби, за яких ризики для життя і здоров'я працівників є не випадковими, а обґрунтованими, прогнозованими і керованими. Цей обов'язок випливає з комплексу норм конституційного, трудового, адміністративного та спеціального правоохоронного законодавства, а також із загальних принципів державної служби і охорони праці.

Конституція України гарантує кожному право на життя та безпеку, а держава як роботодавець зобов'язана створювати безпечні умови праці. Для правоохоронців ця гарантія набуває особливого змісту: вони свідомо залучаються до діяльності з підвищеним рівнем небезпеки, але держава має забезпечити, щоб жоден ризик не був зайвим, непідготовленим або організаційно необґрунтованим. Інакше небезпека перетворюється з професійної необхідності на управлінську недбалість.

Закони про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державне бюро розслідування, Національне антикорупційне бюро України та інші правоохоронні органи прямо покладають на керівництво обов'язок організовувати службу таким чином, щоб працівники могли виконувати свої функції у максимально безпечних умовах, у межах допустимого ризику. Це означає, що керівник несе відповідальність не тільки за результат оперативної чи слідчої роботи, а й за те, якою ціною цей результат досягається.

У практичному вимірі цей обов'язок означає, що керівник не має права направляти працівників у небезпечні ситуації без: – попередньої оцінки ризиків; – належної підготовки особового складу; – забезпечення засобами захисту; – чітких алгоритмів дій у кризових умовах.

Належна організація служби передбачає, що кожен правоохоронець має розуміти, з якими загрозами він може зіткнутися, які межі допустимого ризику встановлені законом і яким чином він має діяти, якщо ситуація виходить за стандартні рамки. Інструктажі, тактична підготовка, навчання з безпеки, тренування з реагування на надзвичайні ситуації – це не формальні процедури, а елемент правового захисту життя співробітника.

Забезпечення ресурсами також має безпосередній зв'язок із правовою відповідальністю керівництва. Якщо працівник направляється на затримання озброєних осіб без бронежилета, у зону обстрілу без укриттів або на об'єкт із хімічною небезпекою без відповідних засобів захисту, то йдеться вже не про «службовий ризик», а про порушення обов'язку держави забезпечити безпечні умови служби.

Чіткі інструкції щодо дій у небезпечних ситуаціях є ще одним елементом цієї системи. Відсутність або формальність таких інструкцій означає, що у критичний момент правоохоронець залишається сам на сам із загрозою, а відповідальність за наслідки фактично перекладається на нього, хоча вона повинна лежати на управлінській ланці. Саме керівництво

визначає, які сценарії вважаються допустимими, як діє підрозділ під час засідки, масових заворушень, терористичної загрози, обстрілів або аварій.

Одним із центральних елементів управлінської відповідальності є системне планування і прогнозування загроз, без якого неможливо побудувати ефективну модель особистої безпеки правоохоронців. Керівництво правоохоронного органу не має обмежуватися реагуванням на вже вчинені інциденти або надзвичайні події, оскільки така реактивна модель завжди означає запізнення і, як наслідок, підвищений ризик для особового складу. Натомість управління безпекою повинно ґрунтуватися на постійному аналізі середовища, у якому здійснюється правоохоронна діяльність, і передбаченні потенційних загроз до того, як вони реалізуються у вигляді насильства, теракту, нападу або масових заворушень.

У межах цього процесу керівництво зобов'язане організовувати комплексний моніторинг оперативної обстановки, який включає оцінку рівня злочинності, активності організованих злочинних груп, соціальної напруги у регіоні, протестних настроїв, міжетнічних і соціальних конфліктів, а також воєнних і диверсійних ризиків. В умовах сучасної гібридної війни до цього переліку обов'язково додається аналіз інформаційного простору, виявлення дезінформаційних кампаній, закликів до насильства, радикалізації та координованих інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на дестабілізацію роботи правоохоронних органів.

Таке прогнозування не є абстрактною аналітикою, а має чітке прикладне значення для організації служби. Саме на його основі ухвалюються управлінські рішення щодо режиму несення служби, щільності патрулювання, кількості нарядів, необхідності резервів, використання спеціальних підрозділів або технічних засобів контролю. Якщо керівництво ігнорує ознаки зростання ризиків, право управління перетворюється на формальність, а особовий склад опиняється у небезпечних умовах без належної підтримки.

Планування загроз також безпосередньо впливає на те, які саме працівники і в які ситуації залучаються. У високоризикових операціях мають брати участь підготовлені підрозділи, оснащені спеціальними засобами захисту і технікою, а не звичайні наряди, які не розраховані на бойовий контакт, мінну небезпеку чи диверсійні загрози. Таким чином, управлінські рішення визначають, чи буде ризик для правоохоронця професійно обґрунтованим, або ж він стане наслідком неправильного розподілу сил і ресурсів.

Важливою складовою прогнозування є також планування сценаріїв надзвичайних подій, зокрема масових заворушень, терактів, обстрілів, евакуацій, атак на адміністративні будівлі або відключення критичної інфраструктури. Керівництво повинно мати заздалегідь розроблені алгоритми дій для кожного з таких сценаріїв, щоб у момент кризи правоохоронці діяли не інтуїтивно, а відповідно до узгоджених процедур, які мінімізують хаос і знижують рівень небезпеки.

Важливим аспектом ролі керівництва є формування культури безпеки в підрозділі. Якщо керівник демонструє байдужість до питань охорони праці, психологічного стану підлеглих або порушень інструкцій, це створює атмосферу толерування ризику, у якій працівники змушені діяти в небезпечних умовах без належної підтримки. Натомість керівництво, яке послідовно вимагає дотримання правил безпеки, заохочує повідомлення про загрози та підтримує співробітників у складних ситуаціях, формує середовище, у якому особиста безпека стає реальною управлінською цінністю, а не формальною декларацією.

Окреме значення має відповідальність керівництва за забезпечення особового складу матеріальними та технічними засобами безпеки. Йдеться не лише про бронежилети, каски, спецзасоби чи засоби зв’язку, а й про належний стан службових приміщень, транспортних засобів, укриттів, систем оповіщення та резервного енергопостачання. Недостатнє

фінансування або неефективне управління ресурсами безпосередньо трансформується у підвищений ризик для особового складу.

У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, на керівництво також покладається обов'язок інтегрувати підрозділи у ширшу систему безпеки держави. Це означає координацію з військовими, органами цивільного захисту, органами місцевого самоврядування та службами екстреного реагування з метою забезпечення захищеності під час масованих атак, евакуації, роботи у прифронтових або деокупованих районах. Саме керівники відповідають за те, щоб особовий склад не опинявся у небезпечних зонах без належної підтримки і чітких алгоритмів дій.

9.2. Культура безпеки в підрозділах

Культура безпеки у правоохоронних підрозділах є не сукупністю окремих інструкцій чи формальних вимог, а стійкою системою професійних установок, норм поведінки, цінностей і моделей мислення, які визначають, як саме особовий склад сприймає ризики, реагує на загрози та ставиться до власного життя і життя колег. У цьому сенсі безпека перестає бути лише функцією служби охорони праці або спеціальних підрозділів і перетворюється на інтегровану частину професійної ідентичності правоохоронця.

У підрозділах із сформованою культурою безпеки працівник не сприймає засоби захисту, правила поводження зі зброєю чи алгоритми дій у небезпечних ситуаціях як формальність або бюрократичну перешкоду, а як інструмент виживання та професійної ефективності. Там, де така культура відсутня, навпаки, виникає небезпечне середовище неформального героїзму, ігнорування ризиків, знецінення інструкцій та звички «працювати на межі», що у довгостроковій перспективі призводить до травматизму, загибелі та професійного вигорання.

Формування культури безпеки безпосередньо залежить від поведінкових моделей керівництва. Якщо командири самі ігнорують бронежилети, засоби зв'язку, правила тактичної безпеки або перевищують допустимий ризик, підлеглі сприймають це як негласний стандарт. Навпаки, коли керівник демонструє особисту дисципліну щодо захисту, дотримання процедур і відповідальне ставлення до планування операцій, ці цінності швидко поширюються на весь підрозділ. Таким чином, культура безпеки формується не наказами, а прикладом.

Особливе значення культура безпеки має в умовах воєнного стану та гібридних загроз, коли небезпека є не епізодичною, а постійною. У таких умовах підрозділи, що мають розвинену культуру безпеки, краще адаптуються до роботи під обстрілами, у прифронтових районах, на деокупованих територіях або під загрозою диверсій. Вони швидше засвоюють нові протоколи, ефективніше використовують засоби індивідуального і колективного захисту та рідше допускають фатальні помилки через недбалість або самовпевненість.

Культура безпеки також охоплює ставлення до колективної відповідальності, яке у правоохоронних підрозділах має принципово інший характер, ніж у звичайних організаціях. Тут помилка або недбалість однієї особи здатна безпосередньо поставити під загрозу життя інших, зірвати операцію або спричинити ланцюгові негативні наслідки. Саме тому безпека в професійному середовищі правоохоронців не може бути індивідуалізованою – вона за своєю природою є колективною.

У зрілих підрозділах правоохоронець не сприймає власну безпеку як виключно особисту справу, а як спільну функцію групи, що виконує завдання в умовах підвищеного ризику. Це означає, що кожен член підрозділу несе відповідальність не лише за власні дії, а й за стан готовності, дисципліни та захищеності своїх колег. Попередження напарника про неправильно застебнутий бронежилет, відсутність засобів зв'язку, порушення

тактичної дистанції або ігнорування правил укриття розглядається не як формальне втручання, а як професійний обов'язок.

Такий підхід ґрунтується на усвідомленні того, що в реальних оперативних умовах – під час затримань, штурмів, бойових зіткнень, патрулювання прифронтових територій – помилки рідко залишаються локальними. Вони швидко поширюються на всю групу, створюючи загрозу зриву операції, втрати контролю над ситуацією або загибелі особового складу. Саме тому взаємний контроль і корекція поведінки стають частиною професійної етики.

Колективна відповідальність у сфері безпеки також має глибокий психологічний вимір. Вона формує у підрозділі атмосферу довіри й взаємної підтримки, у якій кожен знає, що його не залишать сам на сам із небезпекою. Це знижує рівень тривожності, підвищує впевненість у діях і сприяє більш зваженому прийняттю рішень у критичних ситуаціях. Правоохоронець, який відчуває, що його колеги пильнують за його безпекою, менше схильний до імпульсивних або ризикованих дій.

Водночас колективна відповідальність виступає важливим інструментом саморегуляції підрозділу. Там, де вона сформована, порушення правил безпеки не потребує постійного втручання керівництва, оскільки коригується самою групою. Це робить систему безпеки більш стійкою, адаптивною і менш залежною від зовнішнього контролю.

Важливою складовою культури безпеки є також відкрите ставлення до помилок і інцидентів, яке у правоохоронних органах набуває особливого значення з огляду на високу ціну будь-якого прорахунку. На відміну від формального підходу, що зводиться до пошуку винного та дисциплінарного покарання, зріла безпекова культура орієнтована на системний аналіз причин подій, які призвели до небезпечних або кризових ситуацій. Помилка в такому середовищі розглядається не як особиста поразка, а як індикатор слабких місць у підготовці, організації, комунікації або технічному забезпеченні.

У підрозділах із високим рівнем безпекової культури інциденти не приховуються і не замовчуються, оскільки приховування створює ілюзію благополуччя та фактично відтворює умови для повторення тих самих ризиків у майбутньому. Навпаки, відкрите обговорення небезпечних ситуацій, помилок у діях, збоїв у зв'язку або порушень процедур дозволяє виявити структурні проблеми, які неможливо побачити через звичайні звітні механізми. Саме такі обговорення стають основою для коригування інструкцій, тактичних алгоритмів і програм підготовки.

Особливо важливим є те, що відкрите ставлення до інцидентів формує психологічну безпеку в колективі. Правоохоронець, який не боїться повідомити про помилку або небезпечну ситуацію, значно швидше реагує на загрозу та дає змогу керівництву вжити превентивних заходів. У протилежному випадку страх покарання або осуду змушує приховувати проблеми до моменту, коли вони переростають у серйозну подію з тяжкими наслідками для життя і здоров'я правоохоронців.

В організаційному вимірі відкритість до аналізу інцидентів перетворює негативний досвід на навчальний ресурс. Кожна небезпечна ситуація стає джерелом практичного знання про те, як працюють ризики в реальних умовах – під час затримань, патрулювання, бойових зіткнень, роботи на місцях вибухів або в умовах масових заворушень. Узагальнення таких випадків дозволяє формувати базу уроків безпеки, яка поступово підвищує рівень захищеності не лише окремого підрозділу, а й усієї системи правоохоронних органів.

Отже, культура безпеки є не другорядним елементом організації служби, а фундаментом, на якому ґрунтується реальна захищеність правоохоронців. Саме вона визначає, чи стане навіть найсучасніше оснащення і найдосконаліші інструкції ефективним щитом для особового складу, чи залишаться лише формальними атрибутами системи.

9.3. Планування та управління ризиками

Планування та управління ризиками є одним із ключових елементів системи забезпечення особистої безпеки правоохоронців, оскільки саме завдяки цим процесам небезпека перестає бути випадковою та неконтрольованою і перетворюється на керований фактор професійної діяльності. У правоохоронній сфері ризик ніколи не може бути усунутий повністю, проте він може бути передбачений, оцінений і мінімізований через раціональну організацію служби, належну підготовку та використання адекватних захисних механізмів.

Управління ризиками в правоохоронних органах ґрунтується на системному підході до аналізу загроз, що включає ідентифікацію небезпечних ситуацій, оцінку їх ймовірності та потенційних наслідків, а також розроблення заходів реагування. Такий підхід відповідає сучасним принципам безпекового менеджменту, які застосовуються у військових, правоохоронних та кризових структурах демократичних держав. Йдеться не лише про ризики під час затримання озброєних осіб або проведення спеціальних операцій, а й про менш очевидні, але не менш небезпечні загрози – інформаційні витоки, психологічне виснаження, помилки у взаємодії між підрозділами, недосконалість технічного забезпечення.

Планування безпеки в правоохоронних органах починається з оцінки середовища, у якому діє підрозділ. Для кожного регіону, служби або оперативного завдання характерні свої специфічні загрози. У прифронтових районах основними ризиками є бойові дії, диверсії, мінно-вибухова небезпека та висока насиченість зброєю серед цивільного населення. У великих містах домінують ризики масових заворушень, організованої злочинності, терористичних загроз і кіберзлочинів. Саме тому універсальні інструкції не можуть повністю забезпечити безпеку – вони мають доповнюватися локальними планами ризик-менеджменту, які враховують реальні умови служби.

Одним із центральних інструментів управління ризиками є попереднє планування операцій і службових заходів, яке виступає первинною лінією захисту життя і здоров'я особового складу. У правоохоронній діяльності більшість критичних інцидентів виникає не стільки через раптовість загрози, скільки через її недооцінку або відсутність системного аналізу перед початком дій. Саме тому підготовчий етап будь-якої операції має розглядатися як елемент безпеки, а не формальна організаційна процедура. Планування починається з збору і аналізу інформації про об'єкт або ситуацію. До уваги береться не лише правовий статус особи чи об'єкта, але й попередня кримінальна історія, наявність зброї, психологічні особливості, зв'язки з кримінальним середовищем, можливі місця укриття або втечі. Для масових заходів додатково аналізуються очікувана кількість учасників, соціальний і політичний контекст, ризики провокацій, можливість використання натовпу для прикриття злочинних дій. Такий аналіз дозволяє перейти від абстрактного уявлення про небезпеку до конкретних сценаріїв розвитку подій. На основі цієї інформації формується прогноз ризиків, який включає не лише найгірші сценарії, а й найбільш імовірні. У практичному вимірі це означає визначення точок, де можливе застосування насильства, місць потенційних засідок, зон підвищеної загрози для особового складу, а також моментів, коли ситуація може вийти з-під контролю. Для кожного такого ризику мають бути заздалегідь підготовлені варіанти реагування – від залучення резервів до негайної евакуації або зміни тактики дій.

Важливою складовою планування є логістика безпеки. Йдеться про забезпечення підрозділів засобами індивідуального захисту, наявність броньованого транспорту, засобів зв'язку, доступу до медичної допомоги і шляхів швидкої евакуації поранених. У складних або небезпечних операціях наявність медичного супроводу і чітко визначених маршрутів відступу

може бути вирішальною для збереження життя правоохоронців. Нерідко саме відсутність таких елементів робить навіть добре підготовлену операцію надмірно ризикованою. Окреме значення має координація між підрозділами, особливо коли в операції беруть участь різні служби – патрульна поліція, слідчі, спецпідрозділи, вибухотехніки, медики. Попереднє узгодження дій, каналів зв'язку та єдиного центру управління знижує ризик помилкових рішень, «дружнього вогню» або ситуацій, коли один підрозділ не знає про дії іншого. Для особистої безпеки правоохоронця це має критичне значення, оскільки хаос і неузгодженість є одними з головних чинників травмування та загибелі в кризових умовах.

Важливим елементом управління ризиками є також розподіл відповідальності та ролей. Коли кожен правоохоронець чітко розуміє свої завдання, межі повноважень і алгоритми дій у разі небезпеки, ймовірність хаосу та паніки значно знижується. Натомість неузгодженість, відсутність чітких команд або дублювання функцій у критичній ситуації часто призводять до фатальних помилок. Тому сучасні моделі управління безпекою наголошують на важливості стандартизованих процедур, регулярних тренувань і відпрацювання сценаріїв кризових ситуацій. Управління ризиками неможливе без постійного зворотного зв'язку та аналізу інцидентів. Кожен випадок поранення, загибелі, втрати зброї або провалу операції має розглядатися не лише в дисциплінарному, а насамперед у безпековому вимірі. Аналіз причин, умов і рішень, що призвели до інциденту, дозволяє виявити слабкі місця в організації служби та запобігти їх повторенню в майбутньому. У цьому контексті управління ризиками перетворюється на безперервний процес навчання всієї системи.

9.4. Професійна етика і безпека

Професійна етика в діяльності правоохоронців є не лише моральною категорією або вимогою корпоративної культури, а й одним із ключових чинників особистої та колективної безпеки. У правоохоронній сфері етична поведінка безпосередньо впливає на рівень ризиків, з якими стикається правоохоронець, оскільки від дотримання принципів законності, поваги до прав людини, професійної стриманості та доброчесності залежить як ставлення суспільства до органів правопорядку, так і готовність громадян до співпраці та підтримки.

Порушення професійної етики створює не лише правові, а й системні безпекові загрози, які поступово підривають захищеність самих правоохоронців. Коли зловживання владою, жорстоке або принизливе поводження з особами, вибіркове застосування закону чи корупційні практики стають елементами повсякденної практики, у суспільстві формується стійке уявлення про правоохоронний орган як про джерело небезпеки, а не захисту. Це трансформує соціальне середовище, у якому працює правоохоронець, у середовище прихованої або відкритої ворожості.

У таких умовах кожна службова взаємодія – від патрулювання до проведення слідчих дій – супроводжується підвищеним ризиком конфлікту. Громадяни менш охоче надають інформацію, не повідомляють про загрози, приховують злочини або навіть свідомо вводять правоохоронців в оману. Для оперативної та слідчої діяльності це означає втрату одного з ключових елементів безпеки – соціальної підтримки та довіри, яка у нормальних умовах виконує роль своєрідної системи раннього попередження про небезпеку.

Соціальна ворожість, що виникає як наслідок етичних порушень, безпосередньо підвищує фізичні ризики. Правоохоронці стають мішенню для словесної агресії, провокацій, а іноді й цілеспрямованих нападів.

У середовищі, де органи правопорядку сприймаються як несправедливі або корумповані, навіть законні дії можуть викликати різку ескалацію конфлікту, переростаючи у масові сутички, напади на патрулі, блокування службових операцій або умисні дії з метою завдати шкоди правоохоронцю.

Окремо слід наголосити на тому, що етичні порушення створюють довгострокові ризики персональної безпеки. Правоохоронець, який діє незаконно або аморально, накопичує соціальні конфлікти, які можуть проявитися через погрози, переслідування, інформаційні атаки або навіть фізичні посягання вже після завершення конкретної справи. У сучасних умовах цифровізації такі конфлікти легко переносяться у мережевий простір, де дані про працівника та його родину можуть бути використані для тиску, шантажу або організації кампаній переслідування.

З безпекової точки зору, професійна етика виконує функцію профілактики конфліктів, які неможливо нейтралізувати виключно силовими або правовими методами. Там, де правоохоронець діє справедливо, коректно і в межах закону, він формує навколо себе соціальне середовище, у якому рівень ворожості значно нижчий, а отже, знижується і загальний рівень ризику для його життя, здоров'я та професійної стабільності. Етичні стандарти виконують також фундаментальну превентивну функцію щодо внутрішніх загроз, які часто є не менш небезпечними, ніж зовнішні ризики. У правоохоронних органах загроза для життя і здоров'я працівника може виникати не лише з боку правопорушників, а й унаслідок дезорганізації, конфліктів та токсичних відносин усередині колективу. Коли у підрозділі толерується приниження, тиск, зловживання владою, неформальні ієрархії або практика «покривання» порушень, формується середовище, у якому правоохоронець перестає відчувати себе захищеним навіть серед колег.

У такому середовищі руйнується довіра як базовий механізм безпеки. Працівники починають приховувати проблеми, небезпечні

ситуації або власні помилки, оскільки бояться санкцій, осуду або переслідування. Внаслідок цього керівництво та колеги втрачають можливість своєчасно виявляти ризики, коригувати тактику або запобігати небезпечним подіям. Те, що могло бути нейтралізовано на ранній стадії, переростає у кризу, яка безпосередньо загрожує життю та здоров'ю особового складу.

Особливо небезпечним є явище неформальних ієрархій і «клановості», коли рішення приймаються не за професійними критеріями, а за принципом лояльності до окремих осіб або груп. У таких умовах інформація про загрози може свідомо блокуватися, а небезпечні рішення – нав'язуватися підлеглим без можливості їх обговорення або корекції. Це створює ситуації, у яких правоохоронці опиняються у небезпечних умовах не через об'єктивну складність завдання, а через викривлену внутрішню комунікацію та управління.

Навпаки, етично здорове професійне середовище формує простір, у якому кожен працівник може відкрито повідомляти про ризики, сумніви або проблеми без страху репресій. У такому колективі помилка або небезпечна ситуація розглядається як спільна відповідальність, а не як привід для покарання. Це сприяє своєчасному обміну інформацією, взаємній підтримці та швидкому реагуванню на загрози, що у реальних умовах служби може стати вирішальним чинником виживання. Особливе значення професійна етика набуває в ситуаціях застосування сили та тимчасового обмеження прав людини, оскільки саме в цих умовах право-охоронець отримує найбільший обсяг владних повноважень і водночас стає найбільш вразливим до наслідків власних рішень. З точки зору особистої безпеки, законність і пропорційність застосування фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї є не лише вимогою права, а й одним із ключових інструментів зниження довгострокових ризиків для самого працівника. Коли сила застосовується у межах закону,

з чітким дотриманням принципів необхідності, пропорційності та мінімізації шкоди, вона виконує стабілізуючу функцію. Такі дії, навіть якщо вони є жорсткими, сприймаються як професійно обґрунтовані, а не як прояв особистої агресії. У цьому випадку ймовірність того, що затримана особа, її оточення або соціальна група будуть шукати помсти, суттєво зменшується, оскільки правоохоронець залишається в очах суспільства представником закону, а не ворогом. Натомість перевищення повноважень, необґрунтоване застосування насильства або демонстративна жорстокість запускають механізм ескалації конфлікту, який виходить далеко за межі конкретної події. Для правопорушника і його оточення такий правоохоронець перестає бути нейтральним представником держави і перетворюється на персоналізованого ворога. Це створює підґрунтя для помсти, переслідування, інформаційних кампаній дискредитації або навіть цілеспрямованих фізичних атак у майбутньому.

У сучасних умовах такі конфлікти рідко залишаються локальними. Завдяки соціальним мережам, месенджерам і медіа будь-який інцидент із перевищенням сили може бути швидко перетворений на інформаційну зброю. Правоохоронець і його підрозділ можуть стати об’єктом масових кампаній тиску, погроз, викриттів приватної інформації, що створює додаткові ризики не лише для самого працівника, а й для його родини. Таким чином, етична помилка в момент застосування сили може мати наслідки, які тривають роками і виходять далеко за межі службового контексту. З безпекової точки зору, дотримання етичних і правових стандартів під час застосування сили виконує також функцію правового захисту правоохоронця. Дії, що відповідають закону і професійним стандартам, значно легше захистити у дисциплінарних, кримінальних або судових процедурах. Це означає, що правоохоронець менше ризикує не лише фізично, а й у правовому та соціальному вимірах, що в довгостроковій перспективі є складовою його загальної безпеки.

Професійна етика виконує і функцію інформаційної безпеки. Недобросовісне поводження з даними, розголошення службової інформації, неетичне спілкування у соціальних мережах або приватних каналах створюють передумови для витоків, компрометації працівників і використання особистої інформації для тиску, шантажу чи переслідування. Дотримання етичних стандартів у сфері комунікації та конфіденційності є важливою умовою захисту як самих правоохоронців, так і їхніх родин. Таким чином, професійна етика у правоохоронних органах є невід'ємною складовою системи безпеки. Вона формує соціальну легітимність, внутрішню згуртованість, передбачуваність дій і правову захищеність. Там, де етичні принципи реально діють, а не залишаються деклараціями, рівень загроз для життя, здоров'я і професійної стабільності правоохоронців істотно зменшується.

Професійна етика виконує також критично важливу функцію інформаційної безпеки, яка в умовах цифровізації та гібридних загроз набуває для правоохоронців особливого значення. У сучасному світі інформація стала повноцінним ресурсом впливу, а будь-яка необережність у комунікації може мати прямі наслідки для фізичної безпеки працівника та його родини. Недобросовісне або легковажне поводження зі службовими і персональними даними, навіть якщо воно не супроводжується прямим умислом, створює передумови для формування так званих «профілів уразливості», які можуть бути використані злочинними групами, ворожими спецслужбами або радикальними спільнотами.

Розголошення службової інформації, у тому числі фрагментарне або непряме, дозволяє стороннім особам відтворити структуру підрозділу, графіки чергувань, маршрути патрулювання, склад оперативних груп або особливості реагування на події. Навіть на перший погляд нейтральні повідомлення у соціальних мережах – фотографії з місця служби, коментарі про завдання, згадки про колег – можуть у сукупності утворювати

інформаційну картину, яка значно полегшує планування нападів, стеження або інформаційних операцій проти конкретних правоохоронців.

Неетичне спілкування у публічному або напівпублічному просторі, зокрема в соціальних мережах, месенджерах чи професійних чатах, створює ще одну групу ризиків. Агресивні, зневажливі або емоційно забарвлені висловлювання можуть бути використані для дискредитації правоохоронця, створення компрометуючих матеріалів або провокування цілеспрямованих кампаній тиску. У практиці сучасних інформаційних війн саме такі фрагменти приватної або напівофіційної комунікації часто стають основою для психологічного та репутаційного удару по особовому складу силових структур. Особливо небезпечною є ситуація, коли внаслідок неетичної поведінки або недбалості у комунікації стають доступними персональні дані правоохоронця – місце проживання, інформація про родину, звички, маршрути пересування. Це відкриває шлях до прямих погроз, шантажу, переслідування або фізичного впливу не лише на самого працівника, а й на його близьких. У таких умовах інформаційна необережність перетворюється на реальну загрозу життю і безпеці. Дотримання етичних стандартів у сфері комунікації та конфіденційності означає не лише формальне виконання службових інструкцій, а й розвиток професійної культури обережності. Вона передбачає усвідомлення того, що будь-яке повідомлення, фотографія або коментар можуть бути вирвані з контексту, поширені і використані проти правоохоронця. Саме тому етична стриманість, уважність до змісту і форми публічних висловлювань, а також повага до режиму таємниці є невід'ємними елементами сучасної особистої безпеки. У цьому сенсі професійна етика стає не лише моральною нормою, а інструментом захисту в інформаційному просторі, який доповнює технічні та правові заходи кібербезпеки і формує перший рівень оборони проти інформаційних і гібридних загроз.

Висновки до розділу 9

Керівництво відіграє системоутворюючу роль у забезпеченні особистої безпеки особового складу і несе персональну відповідальність за умови служби.

Культура безпеки є стійкою системою установок і цінностей, що формується насамперед прикладом керівництва.

Планування та управління ризиками перетворюють небезпеку на керований фактор професійної діяльності.

Професійна етика є чинником особистої та колективної безпеки, що знижує рівень соціальної ворожості й правових ризиків.

Колективна відповідальність і відкрите ставлення до інцидентів підвищують стійкість системи безпеки.

Законність і пропорційність застосування сили виконують стабілізуючу та правозахисну функцію.

Контрольні запитання

1. Яку роль відіграє керівництво у забезпеченні безпеки особового складу?
2. Що таке культура безпеки і як вона формується?
3. Розкрийте етапи планування та управління ризиками.
4. Як професійна етика впливає на рівень безпеки правоохоронця?
5. Чому безпеку в правоохоронному середовищі вважають колективною за природою?
6. Як відкрите ставлення до інцидентів підвищує безпеку?
7. Яку функцію виконує законність застосування сили з погляду безпеки?
8. Що включає логістика безпеки під час планування операцій?

Практичні ситуації (кейси)

Кейс 1. Керівник планує службову операцію підвищеної небезпеки. Складіть перелік обов’язкових елементів підготовчого етапу (оцінка ризиків, підготовка, ЗІЗ, алгоритми дій, логістика, координація).

Кейс 2. У підрозділі склалася практика приховування помилок через страх покарання. Обґрунтуйте, як це впливає на безпеку, і запропонуйте заходи формування здорової культури безпеки.

Тестові завдання

1. Персональну відповідальність за безпечні умови служби несе: а) лише сам працівник; б) керівництво правоохоронного органу; в) ДСНС; г) суд.

2. Культура безпеки формується насамперед: а) наказами; б) прикладом керівництва; в) покараннями; г) фінансуванням.

3. Управління ризиками передбачає: а) ігнорування загроз; б) ідентифікацію, оцінку ймовірності й наслідків та розроблення заходів реагування; в) лише реагування на інциденти; г) відмову від планування.

4. Законне і пропорційне застосування сили виконує функцію: а) ескалації конфлікту; б) стабілізуючу та правозахисну; в) дискредитації; г) інформаційної атаки.

5. Логістика безпеки включає: а) лише транспорт; б) ЗІЗ, броньований транспорт, зв’язок, медичну допомогу та шляхи евакуації; в) тільки зв’язок; г) виключно медиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 05.06.2026).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 05.06.2026).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 05.06.2026).
4. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 05.06.2026).
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 05.06.2026).
6. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19 (дата звернення: 05.06.2026).
7. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12 (дата звернення: 05.06.2026).
8. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18 (дата звернення: 05.06.2026).

9. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19 (дата звернення: 05.06.2026).
10. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18 (дата звернення: 05.06.2026).
11. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20 (дата звернення: 05.06.2026).
12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15 (дата звернення: 05.06.2026).
13. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12 (дата звернення: 05.06.2026).
14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12 (дата звернення: 05.06.2026).
15. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення: 05.06.2026).
16. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 05.06.2026).
17. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 05.06.2026).

18. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12 (дата звернення: 05.06.2026).
19. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення: 05.06.2026).
20. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12 (дата звернення: 05.06.2026).
21. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17 (дата звернення: 05.06.2026).
22. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 р. № 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25 (дата звернення: 05.06.2026).

Наукова та навчальна література

23. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 780 с.
24. Безпека життєдіяльності та охорона праці працівників правоохоронних органів : навч. посіб. / за заг. ред. С. М. Гусарова. К. : Юрінком Інтер, 2020. 416 с.
25. Особиста безпека працівників Національної поліції України : навч.-метод. посібник / уклад. В. В. Сокуренко та ін. Х. : ХНУВС, 2021. 248 с.

26. Професійно-психологічна підготовка працівників правоохоронних органів : навч. посіб. / за ред. О. В. Тимченка. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 320 с.
27. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції : навч. посіб. / за заг. ред. Д. В. Швеця. Х. : ХНУВС, 2022. 388 с.
28. Цивільний захист : підручник / за ред. В. О. Васійчука. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 412 с.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

Скорочення	Повна назва / пояснення
БЕБ	Бюро економічної безпеки України
ВІЛ	вірус імунодефіциту людини
ДБР	Державне бюро розслідувань
ДНК	дезоксирибонуклеїнова кислота
ДПСУ	Державна прикордонна служба України
ДСНС	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ДСТУ	національний стандарт України
ДТП	дорожньо-транспортна пригода
ЄС	Європейський Союз
ЗІЗ	засоби індивідуального захисту
ІТ	інформаційні технології
КК України	Кримінальний кодекс України
КМЄС в Україні	Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (англ. EUAM Ukraine)
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН	Організація Об’єднаних Націй

Скорочення	Повна назва / пояснення
ПРООН	Програма розвитку Організації Об’єднаних Націй (англ. UNDP)
ПРУ	протирадіаційне укриття
ПТСР	посттравматичний стресовий розлад
РХБ	радіаційний, хімічний і біологічний (захист)
СБУ	Служба безпеки України
УВКПЛ ООН	Управління Верховного комісара ООН з прав людини (англ. OHCHR)
УНЗ ООН	Управління ООН з наркотиків і злочинності (англ. UNODC)
EN	European Standard – європейський стандарт; використовується у позначеннях стандартів ДСТУ EN
GPS	Global Positioning System – глобальна система позиціонування
IFAK	Individual First Aid Kit – індивідуальна аптечка першої допомоги
OPSEC	Operations Security – безпека операцій; захист критичної інформації про діяльність
OSINT	Open-Source Intelligence – розвідка на основі відкритих джерел
SIM	Subscriber Identity Module – модуль ідентифікації абонента
URL	Uniform Resource Locator – уніфікований покажчик ресурсу

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Безпечне службове середовище – сукупність організаційних, технічних, санітарних, інформаційних і психологічних умов, за яких професійні загрози своєчасно виявляються, а ризики для працівників знижуються до прийнятного рівня.

Безпека операцій (OPSEC) – організований захист відомостей про плани, спроможності, маршрути, склад сил, місця дислокації та інші критичні елементи діяльності, розкриття яких може бути використане противником або правопорушником.

Біологічна безпека – стан захищеності людей і середовища від небезпечного впливу біологічних агентів, що забезпечується профілактичними, санітарними, протиепідемічними та захисними заходами.

Вибухова небезпека – можливість виникнення вибуху або ураження його чинниками, зокрема ударною хвилею, уламками, тепловим випромінюванням, продуктами горіння чи вторинним руйнуванням конструкцій.

Воєнний стан – особливий правовий режим, що запроваджується в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу та передбачає надання відповідним органам додаткових повноважень для відвернення загрози й забезпечення національної безпеки.

Гібридні загрози – поєднання воєнних, диверсійних, кримінальних, інформаційних, кібернетичних, економічних та інших засобів впливу, що застосовуються узгоджено для дестабілізації держави, суспільства або окремих інституцій.

Деанонімізація – встановлення особи, її службової належності, місця перебування, зв’язків або звичок шляхом зіставлення розрізнених відомостей із відкритих і напіввідкритих джерел.

Деокупована територія – територія України, на якій припинено тимчасову окупацію та відновлено фактичний контроль органів державної влади України. У словнику термін ужито описово; конкретний статус території визначається офіційними рішеннями та переліками.

Дезінформація – навмисне створення або поширення неправдивих чи перекручених відомостей з метою введення в оману, дискредитації, деморалізації або провокування конфлікту.

Деконтамінація – видалення, знешкодження або зниження до безпечного рівня радіоактивних, хімічних чи біологічних забруднювачів на людях, одязі, спорядженні, техніці або поверхнях.

Діяння, пов'язане з ризиком – самостійна обставина, що за передбачених статтею 42 КК України умов виключає кримінальну протиправність діяння, вчиненого для досягнення значної суспільно корисної мети. Не є універсальною підставою застосування сили, спеціальних засобів або зброї.

Доксинг – цілеспрямоване збирання та оприлюднення персональних або чутливих відомостей про особу без її згоди з метою тиску, залякування, дискредитації чи створення умов для переслідування.

Евакуація – організоване виведення або вивезення людей, матеріальних і культурних цінностей із небезпечної зони до безпечного району за заздалегідь визначеними маршрутами та процедурами.

Емоційне вигорання – стан поступового емоційного, фізичного та когнітивного виснаження, що формується внаслідок тривалого професійного стресу й проявляється зниженням залученості, дратівливістю, відчуженням і погіршенням якості рішень.

Загроза – конкретна дія, подія, намір або сукупність обставин, які можуть реалізувати небезпеку та спричинити шкоду життю, здоров'ю, правам, майну, інформації або службовій діяльності.

Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ) – засоби, які використовує окремий працівник для захисту тіла, органів чуття та життєво важливих систем від небезпечних і шкідливих чинників.

Засоби колективного захисту – інженерні, технічні та організаційні рішення, призначені для одночасного захисту групи осіб від одного або кількох небезпечних чинників.

Захисна споруда цивільного захисту – інженерна споруда, призначена для укриття та захисту людей від небезпечних чинників надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів.

Захищений простір – організована зона, у якій поєднано фізичні бар'єри, контроль доступу, маршрути евакуації, резервний зв'язок, медичне забезпечення та правила безпечної поведінки.

Затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – дії, спрямовані безпосередньо після посягання на затримання такої особи та доставлення її відповідним органам влади, із дотриманням меж, установлених статтею 38 КК України та процесуальним законодавством.

Індивідуальна аптечка першої допомоги (IFAK) – персональний комплект медичних засобів для невідкладної самодопомоги або взаємодопомоги при травмах і пораненнях до прибуття медичних працівників.

Інформаційна атака – скоординований інформаційний вплив, спрямований на дискредитацію, залякування, деморалізацію, провокування помилкових рішень або підрив довіри до особи чи правоохоронного органу.

Інформаційна безпека правоохоронця – стан захищеності персональних, службових і професійно значущих відомостей, інформаційних систем і комунікацій від несанкціонованого доступу, витоку, спотворення, знищення або використання для тиску.

Інформаційна (цифрова) гігієна – сукупність повсякденних правил безпечного створення, зберігання, передавання й оприлюднення інформації, а також використання пристроїв, облікових записів, мереж і соціальних платформ.

Кіберсталкінг – систематичне переслідування особи в цифровому середовищі шляхом нав'язливих контактів, погроз, моніторингу активності, створення підробних профілів, публікації даних або інших форм тиску.

Колабораційна діяльність – діяння, відповідальність за які передбачена статтею 111-1 КК України. У навчальному тексті цей термін не слід поширювати на поведінку, яка не містить установлених законом ознак відповідного кримінального правопорушення.

Крайня необхідність – заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам для усунення безпосередньої небезпеки, яку в конкретній обстановці неможливо усунути іншими засобами, у межах умов, визначених статтею 39 КК України.

Культура безпеки – стійка система цінностей, установок, норм і моделей поведінки в підрозділі, за якої дотримання правил безпеки є повсякденною професійною практикою, а не формальною вимогою.

Мінна небезпека – ризик ураження людей і техніки мінами, нерозірваними боєприпасами, саморобними вибуховими пристроями та іншими вибухонебезпечними предметами.

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи об'єкті, що характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності внаслідок небезпечної події та може спричинити загрозу життю або здоров'ю, значні матеріальні втрати чи неможливість проживання або здійснення діяльності.

Найпростіше укриття – фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення чи інша споруда, придатна для тимчасового захисту людей від окремих небезпечних чинників.

Небезпека – потенційна властивість джерела, процесу, середовища або ситуації завдати шкоди людині, майну, інформації, суспільству чи державі.

Необхідна оборона – дії з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної й достатньої для негайного відвернення або припинення посягання, у межах статті 36 КК України.

Особиста безпека правоохоронця – стан захищеності життя, здоров'я, честі, гідності, професійної незалежності, персональних даних і приватного життя правоохоронця, а також система заходів, спрямованих на запобігання загрозам і мінімізацію їх наслідків.

Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Пожежна безпека – стан захищеності людей, майна й об'єкта від пожежі, за якого запобігають її виникненню та поширенню, забезпечують евакуацію і мінімізують дію небезпечних чинників.

Поліцейський захід – дія або комплекс дій превентивного чи примусового характеру, що обмежує певні права і свободи особи та застосовується поліцією виключно на підставі закону для виконання її повноважень.

Поліцейські заходи примусу – передбачені Законом України «Про Національну поліцію» фізичний вплив, застосування спеціальних засобів і застосування вогнепальної зброї. Їх не слід ототожнювати з діянням, пов'язаним із ризиком.

Постконфліктна територія – аналітичне поняття для території, що переходить від активного конфлікту до відновлення безпеки, інституцій, правопорядку й суспільних зв'язків. Саме по собі не позначає окремого універсального правового режиму.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – психічний розлад, який може розвинутися після переживання або спостереження травматичної події та проявлятися нав'язливими спогадами, униканням, негативними змінами настрою і підвищеною збудливістю. Діагноз встановлює лише кваліфікований фахівець.

Правоохоронець – у межах посібника – узагальнене позначення працівника органу, який виконує правоохоронні, слідчі, оперативно-розшукові, контррозвідувальні, прикордонні, антикорупційні або інші публічно-владні функції у сфері правопорядку та безпеки.

Прифронтова територія – територія, розташована поблизу районів ведення бойових дій і така, що зазнає підвищеного ризику обстрілів, диверсій, мінування та інших воєнних загроз. Уживання терміна має узгоджуватися з офіційними переліками територій бойових дій.

Професійна деформація – стійкі небажані зміни установок, сприйняття, емоційних реакцій і поведінки, що формуються під тривалим впливом професійного середовища та можуть погіршувати законність, неупередженість і безпеку дій.

Професійна етика правоохоронця – система моральних і професійних принципів, що визначають законну, доброчесну, неупереджену, стриману та поважну поведінку правоохоронця під час служби й поза нею.

Професійний ризик – поєднання ймовірності настання небезпечної події під час професійної діяльності та тяжкості можливих наслідків. Це безпекова й управлінська категорія, а не самостійна правова підстава для заподіяння шкоди.

Протирадіаційне укриття (ПРУ) – захисна споруда, призначена насамперед для захисту людей від іонізуючого випромінювання та частково від інших небезпечних чинників.

Психологічна безпека – стан, за якого психоемоційні навантаження, травматичні впливи, конфлікти й організаційні чинники не руйнують здатність правоохоронця діяти керовано, законно та професійно.

Психологічна допомога – система первинних, поточних, кризових і відновлювальних заходів, спрямованих на підтримання психічного здоров'я, адаптацію до служби, подолання наслідків травматичних подій і повернення професійної спроможності.

Психологічна реабілітація – комплекс професійних заходів для відновлення психічного функціонування та соціальної і професійної адаптації після бойового, травматичного або тривалого стресового досвіду.

Психологічна стійкість – здатність зберігати керованість мислення, емоцій і поведінки, підтримувати професійну ефективність та відновлюватися після впливу стресових і травматичних подій.

Радіаційна безпека – стан захищеності людей і довкілля від неприпустимого впливу іонізуючого випромінювання, що забезпечується контролем часу, відстані, екранування, дозового навантаження та забруднення.

Ризик – поєднання ймовірності реалізації небезпеки та тяжкості можливих наслідків для життя, здоров'я, майна, інформації або виконання службового завдання.

Розвідка на основі відкритих джерел (OSINT) – системне збирання, перевірка й аналіз загальнодоступної інформації для отримання відомостей, значущих для безпеки, розслідування або ухвалення рішень.

Самоконтроль – здатність свідомо регулювати власні емоції, увагу, мислення та поведінкові реакції в умовах небезпеки, невизначеності, конфлікту або провокації.

Система забезпечення особистої безпеки – взаємопов'язаний комплекс правових, організаційних, кадрових, психологічних, інформаційних, медичних та технічних заходів, спрямованих на захист правоохоронця й підтримання його професійної спроможності.

Службова інформація – відомості, створені або одержані під час виконання службових повноважень, доступ до яких може бути обмежено відповідно до закону та внутрішніх правил їх обігу.

Соціальна інженерія – одержання інформації, доступу або потрібної дії шляхом психологічного впливу, обману, маніпуляції довірою чи використання службових і соціальних ролей.

Стрес – психофізіологічна реакція на вимоги, загрози або навантаження, що потребують мобілізації ресурсів організму; за надмірної інтенсивності чи тривалості може порушувати здоров'я і професійну ефективність.

Сховище – герметична захисна споруда цивільного захисту, призначена для захисту людей від комплексу уражальних чинників надзвичайних ситуацій і воєнних дій.

Управління ризиками – безперервний процес ідентифікації небезпек, оцінювання ймовірності та наслідків, вибору запобіжних заходів, підготовки реагування, контролю ефективності й перегляду рішень.

Фільтраційні заходи – умовна назва, використана в рукописі для позначення сукупності перевірочних і безпекових дій на деокупованих територіях. Термін не слід подавати як самостійну універсальну законодавчу процедуру: кожна перевірка, обмеження чи процесуальна дія повинна мати окрему правову підставу.

Фішинг – шахрайське одержання облікових, фінансових або службових даних через підробні повідомлення, сайти, вкладення чи інші засоби, що імітують довірене джерело.

Хімічна безпека – стан захищеності людей і довкілля від небезпечного впливу токсичних хімічних речовин, що забезпечується виявленням, ізоляцією, захистом органів дихання і шкіри, деконтамінацією та медичними заходами.

Цивільний захист – функція держави, спрямована на захист населення, територій, довкілля та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання, реагування, ліквідації наслідків і надання допомоги постраждалим.

Цифровий слід – сукупність даних, які особа свідомо або автоматично залишає під час використання пристроїв, мереж, сервісів, застосунків і соціальних платформ.

Навчальне видання

Батраченко *Тетяна Сергіївна*

Сухацька *Ірина Юріївна*

Поливанюк *Василь Дмитрович*

Єфімова *Інна Веніамінівна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Навчальний посібник

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор *Біла К. О.*
Технічний редактор *Біла К. О.*
Оригінал-макет *Батраченко Т. С.*
Дизайн обкладинки створено за допомогою штучного інтелекту

Здано до друку 05.08.26. Підп. до друку 17.09.26. Формат 60х84 1/16.
Гарнітура – Cambria. Папір офсетний. Спосіб друку – плоский.
Ум. друк. арк. 11,87. Обл.-вид. арк. 12,00. Тираж 90 пр. Зам. № 0926-03/3.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 1
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua e-mail: impact.dnepr@gmail.com